

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ
ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ»

Μεταπτυχιακή Εργασία

«Τα θερμοκήπια στην περιοχή των Φιλιατρών του δήμου
Τριφυλίας Μεσσηνίας: Παραγωγοί, Έμποροι, Εργάτες»

Γρηγόριος Γ. Σμυρνής

Επιβλέπων καθηγητής:

Χαράλαμπος Κασίμης, Καθηγητής Γ.Π.Α

Αθήνα 2015

Μεταπτυχιακή Εργασία

«Τα θερμοκήπια στην περιοχή των Φιλιατρών του δήμου
Τριφυλίας Μεσσηνίας: Παραγωγοί, Έμποροι, Εργάτες»

Γρηγόριος Γ. Σμυρνής

Εξεταστική Επιτροπή:

Χαράλαμπος Κασίμης, Καθηγητής Γ.Π.Α. (Επιβλέπων Καθηγητής)

Κωνσταντίνος Τσιμπούκας, Καθηγητής Γ.Π.Α.

Πάυλος Καρανικόλας, Επ. Καθηγητής Γ.Π.Α.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας είναι η θεωρητική και ερευνητική μελέτη των αλληλεπιδράσεων και σχέσεων που αναπτύσσονται σε ένα μοντέλο σύγχρονης αγροτικής παραγωγής όπως αυτό της περίπτωσης των θερμοκηπίων των Φιλιατρών του νομού Μεσσηνίας. Στόχος είναι η πλήρης αποσαφήνιση της παραγωγικής διαδικασίας και το πώς αυτή επηρεάζει την αγροτική οικονομία της περιοχής τόσο σε επίπεδο οικονομικών σχέσεων όσο και κοινωνικών.

Η έρευνα έδειξε ότι πλέον οι Θερμοκηπιακές μονάδες της περιοχής λειτουργούν ως έντασης εργασίας (Labor Intensive) επιχειρήσεις μέσω της ολοένα αυξανόμενης στρεματικής τους ανάπτυξης.

Λέξεις κλειδιά: Γεωργική Παραγωγή, Θερμοκήπια, Παραγωγικές Σχέσεις, Φιλιατρά Δήμου Τριφυλίας Μεσσηνίας

“The greenhouses of Filiatra area in the Municipality of Trifylia-Messinia : producers, traders, workers.”

Abstract

The main purpose of this MSc dissertation is the theoretical and empirical investigation of social relations and interactions developed in the model of the modern agricultural production system with particular reference to the greenhouse production in Filiatra rural area in Peloponissos-West Messinia. The main aim of the dissertation is to have a full record of the production process and how it affects the rural economy of the region in terms of economic and social relations.

The investigation showed that most of the greenhouses in the region function as labor-intensive businesses by increasing the hectares of their greenhouses.

Keywords: Agricultural production, Greenhouses, Relations of Production, Filiatra-Trifylias, Messinia

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	7
Σκοπός της Εργασίας.....	8
Κεφάλαιο 1: Θεωρητικό Μέρος.....	9
1.1 Η σύγχρονη γεωργία και ο σύγχρονος τρόπος παραγωγής.....	9
1.2 Η κατανομή ισχύος στην αγροδιατροφική αλυσίδα.....	10
1.3 Ο ρόλος των Super Markets στην παγκόσμια αγορά γεωργικών προϊόντων.....	17
1.4 Η οικογενειακή εκμετάλλευση και η οικογενειακή γεωργία.....	18
1.5 Συμβολαιακή γεωργία.....	19
1.6 Η γεωργική απασχόληση των μεταναστών στην ύπαιθρο της Νότιας Ευρώπης και οι μετανάστες στην ελληνική ύπαιθρο.....	20
1.7 Η περίπτωση της Ελλάδας.....	23
Κεφάλαιο 2: Ερευνητικό Μέρος.....	24
2.1 Η περιοχή μελέτης.....	24
2.2 Μεθοδολογία της έρευνας.....	28
2.3 Η εικόνα του αγροτικού νοικοκυριού.....	30
2.4 Η αγροτική εκμετάλλευση.....	33
2.5 Η απασχόληση και οι απασχολούμενοι.....	38
2.6 Το οικογενειακό μοντέλο διαχείρισης και η μισθωτή εργασία.....	38
2.7 Η μισθωτή εργασία.....	40
2.8 Η συμβολή των μεταναστών.....	41
2.9 Η γεωργική παραγωγή.....	46
2.10 Οι σύγχρονες γεωργικές πρακτικές.....	52
2.11 Το γενετικό υλικό.....	54
2.12 Τα αγροχημικά σκευάσματα.....	59
2.13 Η διάθεση του αγροτικού προϊόντος.....	61
2.13.1 Ο Αγροτικός Κηπευτικός Συνεταιρισμός Φιλιατρών.....	61
2.13.2 Η νεοσύστατη ομάδα παραγωγών και οι τοπικοί έμποροι.....	65
2.13.3 Η ίδια διάθεση των προϊόντων.....	68
2.14 Οι εξαγωγές.....	70
Συμπεράσματα.....	73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	76

Η σύνταξη αυτής της ερευνητικής εργασίας έγινε στα πλαίσια της υποχρέωσής μου για την εκπόνηση της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

Ως εκ τούτης της θέσης θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς τον επιβλέποντα Καθηγητή μου, Καθηγητή Γ.Π.Α κο Κασίμη Χαράλαμπο για την πολύτιμη βοήθεια του κατά την διάρκεια της συνεργασίας μας.

Επίσης ευχαριστώ τον διευθυντή της ΔΑΟΚ Τριφυλίας κο Παρασκευόπουλο Αντώνιο για τις πληροφορίες που μου παρείχε σχετικά με την περιοχή μελέτης, αλλά και όλους τους παραγωγούς με τους οποίους ήρθα σε επαφή.

Σμυρνής Γ. Γρηγόριος

Εισαγωγή

Η Ελληνική γεωργία διέρχεται κρίσιμη φάση η οποία έχει επηρεασθεί από το διεθνές και το ευρωπαϊκό (Κοινή Αγροτική Πολιτική) περιβάλλον, με την αποσύνδεση των επιδοτήσεων από το ύψος της παραγωγής να έχουν δημιουργήσει προβλήματα ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων και να έχουν καταστήσει αρκετές από τις παραδοσιακές καλλιέργειες αντικοινωνικές. Οι θερμοκηπιακές καλλιέργειες αποτελούν μια δυναμική έκφραση της πρωτογενούς παραγωγής. Ειδικά σήμερα με τα διάφορα διαρθρωτικά προγράμματα της Ελληνικής Γεωργίας οι θερμοκηπιακές καλλιέργειες μπορούν να αποτελέσουν διέξοδο και ταυτόχρονα σημαντικό παράγοντα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας.

Στην Ελλάδα σήμερα υπάρχουν περίπου 50.000 στρέμματα με θερμοκηπιακές καλλιέργειες. Οι μεσογειακές χώρες κατέχουν το 36,5% της παγκόσμιας καλυμμένης έκτασης σε θερμοκηπια με έκταση περίπου 1.100.000 στρέμματα. Στην Ελλάδα, η οποία καλύπτει το 1,4% της παγκόσμιας έκτασης και το 3,8% των μεσογειακών εκτάσεων σε θερμοκήπια, η αύξηση των θερμοκηπιακών εκτάσεων ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακή την εικοσαετία 1960-1980 (Κίττας, Κατσούλας, Μπαρτζάνας, 2011).

Όπως αναφέρει ο (Ploeg, 2010) η σύγχρονη γεωργία ενσωματώνει πολύ γρήγορα τις νέες τεχνολογίες που παρακάμπτουν τα φυσικά χαρακτηριστικά της, και τα αντικαθιστά με την χρήση ομογενοποιημένων ποικιλιών, χημικών λιπασμάτων, αγροτικών μηχανημάτων και άλλων συνεχώς εξελισσόμενων αγροτικών εργαλείων. Αυτό οδηγεί σε σημαντική αύξηση του μεταβλητού κόστους της παραγωγής, ενώ ταυτόχρονα ενσωματώνεται ως αναπόσπαστο κομμάτι της, με αποτέλεσμα τη μείωση των περιθωρίων κέρδους ανά μονάδα προϊόντος για τον παραγωγό. Έτσι και στις θερμοκηπιακές καλλιέργειες της Ελλάδας που αποτελούν τον δυναμικότερο κλάδο της γεωργικής πρωτογενούς παραγωγής, η παραγωγή προϊόντων υπό κάλυψη δεν έχει την ανάπτυξη που θα έπρεπε να έχει, καθώς εμφανίζεται ιδιαίτερα ενεργοβόρος με σημαντική χρήση χημικών για φυτοπροστασία και λίπανση. Ταυτόχρονα ο ανταγωνισμός τόσο με τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης όσο και της χώρας της μεσογειακής λεκάνης αλλά και των Βαλκανίων προσφάτως, είναι ιδιαίτερα οξύς με αποτέλεσμα την μικρή παρουσία των Ελληνικών θερμοκηπιακών προϊόντων στις διεθνείς αγορές και τις αθρόες εισαγωγές καθόλη την διάρκεια του έτους.

Ο σύγχρονος τρόπος παραγωγής δημιούργησε μια νέα σχέση μεταξύ των παραγωγικών τομέων που είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή κατεύθυνσης προς μια πιο εξωστρεφή παραγωγική διαδικασία. Η Ελλάδα παρ' όλες τις δυσκολίες έχει όλα τα εχέγγυα μέσω των σύγχρονων τεχνικών και τεχνολογιών σε σωστά σχεδιασμένα θερμοκήπια να αποτελέσει τον λαχανόκηπο της Ευρώπης καθόλη την διάρκεια του έτους.

Σκοπός της Εργασίας

Η διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου» του τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στόχος της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας είναι η κατανόηση των σχέσεων που αναπτύσσονται και αλληλεπιδρούν μέσα στο πεδίο ενός σύγχρονου μοντέλου παραγωγής στα θερμοκήπια της αγροτικής περιοχής των Φιλιατρών του νομού Μεσσηνίας. Στην ουσία μέσω της έρευνας αυτής γίνεται προσπάθεια να εντοπισθεί το πώς δομείται το μοντέλο της παραγωγής και πώς επηρεάζεται το τοπικό παραγωγικό σύστημα σε επίπεδο σχέσεων παραγωγής. Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στην ποιοτική μέθοδο για την ανάκτηση πληροφοριών του εμπειρικού υλικού της μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων στην περιοχή μελέτης καθώς μέσω αυτών η συνέντευξη έγινε πιο ευέλικτη και μπόρεσε να υπάρξει αλληλεπίδραση με τους παραγωγούς της περιοχής πάνω στα ερευνητικά ερωτήματα.

Μέσω της συλλογής και της επεξεργασίας των ερωτημάτων της ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 2014 προσπαθεί να μελετηθεί ο ρόλος της οικογενειακής εργασίας στην λειτουργία των θερμοκηπιακών καλλιεργιών της περιοχής από την δημιουργία τους έως σήμερα, τον ρόλο που διαδραματίζουν οι μεσάζοντες στην παραγωγική διαδικασία της περιοχής, την διαδρομή του γεωργικού προϊόντος από το θερμοκήπιο στο ράφι, τις κύριες καλλιέργειες της περιοχής, τον ρόλο της εργασίας των μεταναστών σε αυτή την υψηλή έντασης εργασίας παραγωγή, την εμπορία και τις εξαγωγές αλλά και τα κυριότερα προβλήματα των παραγωγών.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από την κάλυψη του θεωρητικού υποβάθρου του θέματος (Κεφάλαιο 1) και την διερεύνησή του(κεφάλαιο 2).Τέλος παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των εμπειρικών δεδομένων που συλλέχθηκαν από την περιοχή μελέτης.

Κεφάλαιο 1: Θεωρητικό Μέρος

1.1 Η σύγχρονη γεωργία και ο σύγχρονος τρόπος παραγωγής

Στα Σύγχρονα Γεωργικά Συστήματα οι αγρότες πιστεύουν ότι έχουν πολύ περισσότερους κεντρικούς ρόλους και είναι πρόθυμοι να εφαρμόσουν την τεχνολογία και τις πληροφορίες για τον έλεγχο των συστημάτων αυτών. Αυτό αποτελεί μια πολύ διαφορετική άποψη από εκείνη των παραδοσιακών αγροτών. Σε αντίθεση με την απομόνωση των παραδοσιακών ρυθμίσεων η σύγχρονη γεωργία εξαρτάται από τις διασυνδέσεις: της πρόσβασης σε πόρους, την τεχνολογία, την διαχείριση, τις επενδύσεις, τις αγορές και την υποστήριξη των κυβερνητικών πολιτικών. Επίσης η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η ανάπτυξη και χρήση της γενετικής αύξησαν τις αποδόσεις, την ποιότητα και την αξιοπιστία, άλλες σύγχρονες τεχνικές προστατεύουν την φυτική και ζωική παραγωγή από απώλειες, ασθένειες, έντομα εχθρούς, ξηρασία και άλλους εχθρούς δίνοντας στον σύγχρονο γεωργό μεγαλύτερη παραγωγή.

Το βιομηχανικό μοντέλο παραγωγής εντάσσει την γεωργία σε ένα διεθνοποιημένο σύστημα παραγωγής και διακίνησης των τροφίμων. Το αποκαλούμενο αγροδιατροφικό σύμπλεγμα που σύμφωνα με την Whatmore ενσωματώνει την γεωργία στην συνολική οικονομία και περιλαμβάνει δύο υποσυστήματα : α) τις εισροές (χημικές, μηχανικές εισροές) και β) τις εκροές (εμπόριο, δίκτυα διανομής, αλυσίδες Super Market) για την διάθεση των προϊόντων (Whatmore 1990).

Η συσσώρευση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα είχε ως επακόλουθο την αλλαγή στις διατροφικές συνήθειες. Τα παραπάνω επέφεραν αλλαγές στον τρόπο ζωής και κατανάλωσης με αντίκτυπο στον τρόπο παραγωγής. Η αλλαγή στον τρόπο παραγωγής περιλαμβάνει τόσο τα μέσα παραγωγής όσο και τις σχέσεις παραγωγής που δημιουργούνται σε αυτή την διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της οικογενειακής και της μισθωτής εργασίας (Friedland et al 1981).

Η σύγχρονη γεωργία μπορεί να χρησιμοποιεί την σύγχρονη τεχνολογία με την εισροή μηχανημάτων στην αγροτική παραγωγή, υπάρχουν όμως εργασίες όπου τα εργατικά χέρια είναι απαραίτητα στην διαδικασία της συγκομιδής για παράδειγμα πολλά προϊόντα όπως οι ντομάτες Θερμοκηπίου και υπαίθριες όπως μπρόκολο, κρεμμύδι, λάχανο, μαρούλι, φράουλα και άλλα δεν είναι δυνατόν να συλλεχθούν μέσω μηχανικής συλλογής. Ακόμα και στις πλήρως αυτοματοποιημένες καλλιέργειες υπάρχουν δραστηριότητες που απαιτούν χειρωνακτική εργασία όπως η συσκευασία του προϊόντος στα συσκευαστήρια των αγροτικών επιχειρήσεων στον τόπο συλλογής του προϊόντος. Καθώς οι απαιτήσεις των καταναλωτών άλλαζαν και η τεχνολογία

των καλλιεργητών ανέβαινε επήλθαν αλλαγές στον τομέα της μεταποίησης-συσσκευασίας με σκοπό την αύξηση της προστιθέμενης αξίας του προϊόντος και της ποιότητάς του. Πλέον οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις γίνονται <<επιχειρήσεις>> οι οποίες μεταφέρουν το γεωργικό προϊόν από τον αγρό μεταποιημένο και συσκευασμένο στο ράφι του καταναλωτή. Η ανάπτυξη των αγροβιομηχανικών επιχειρήσεων οδήγησε στην ενσωμάτωση διαφορετικών τομέων σε ένα ραγδαία διεθνοποιημένο σύστημα.

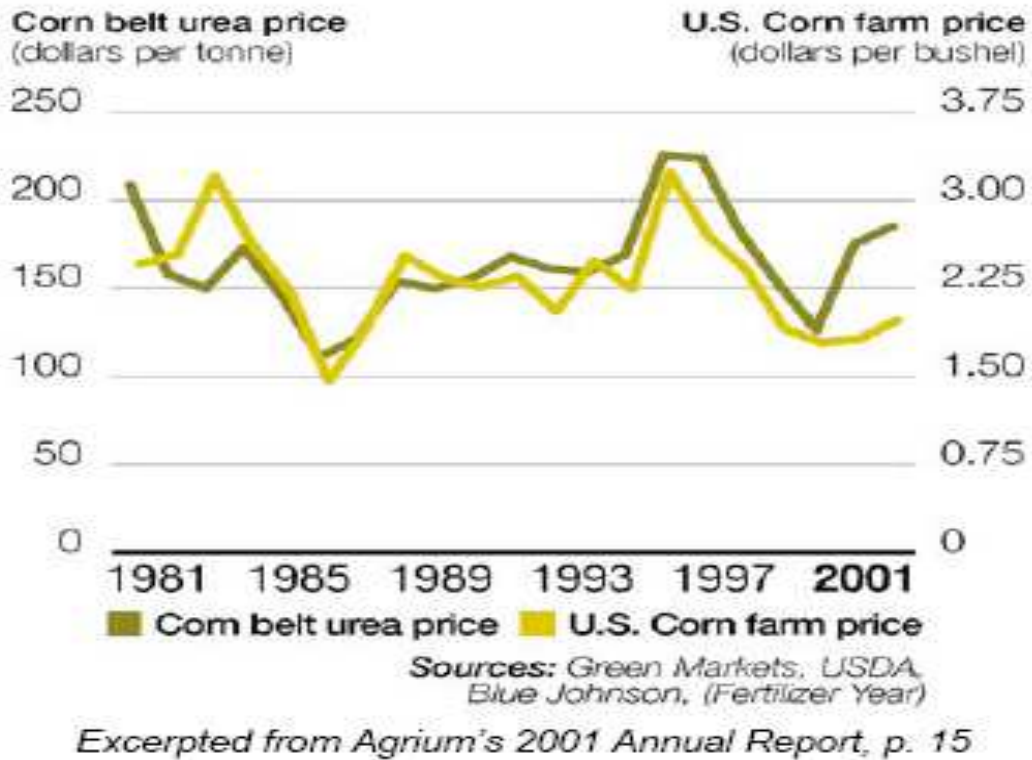
1.2 Η κατανομή ισχύος στην αγροδιατροφική αλυσίδα

Στο τέλος της δεκαετίας του 2000 η ανθρωπότητα ήρθε αντιμέτωπη με μια απρόσμενη αύξηση των τιμών παγκοσμίως κάτι που έκανε να αυξηθεί ο πληθυσμός που υποφέρει από πείνα επηρεάζοντας τόσο τον αναπτυσσόμενο όσο και τον ανεπτυγμένο κόσμο.

Όπως αναφέρει ο Ploeg (2010) οι υψηλές τιμές του 2008 είχαν να κάνουν με τα παγκόσμια χαμηλά αποθέματα πρώτων υλών (σιτηρών κ.λπ.) σε συνδυασμό με τα ακραία καιρικά φαινόμενα που έπληξαν τις μεγαλύτερες παραγωγές χώρες και την ολοένα αυξανόμενη τάση των βιοκαυσίμων να παίζουν καθοριστικό ρόλο στην γεωργική παραγωγή.

Οι παραπάνω επιπτώσεις δεν θα ήταν τόσο επίπονες για την ανθρωπότητα εάν συνέβαιναν σε ένα διαφορετικό πλαίσιο αγροδιατροφικού συστήματος από το σημερινό όπου ο Ploeg (2008) και ο Mcmichael (2009) το ονομάζουν “Imperial Food Regime”. Σε αυτή το σύγχρονο σύστημα που συμπεριλαμβάνει τα στάδια από την παραγωγή μέχρι την τυποποίηση και την κατανάλωση μια έστω και μικρή αστάθεια στις αγορές έχει τεράστια διακύμανση των τιμών. Αυτές οι μεταβολές ή η αστάθεια οφείλονται στην αργή αντίδραση της προσφοράς σε σχέση με την ζήτηση, στην εποχικότητα της παραγωγής, η ακόμα και σε χαρακτηριστικά όπως η κερδοσκοπία στην αγορά των συμβολαίων μελλοντικής εκπλήρωσης (Futures Contracts). Άρα όπως αναφέρουν και οι Prash (2008) και Lines (2010) οι αστάθειες της αγοράς δεν αφορούν μόνο υλικές ελλείψεις αλλά και μεταβολές στις προσδοκίες κάτι που αφορά την κερδοφορία μέσω των χρηματοοικονομικών συναλλαγών μεταξύ των εμπλεκόμενων εταιριών.

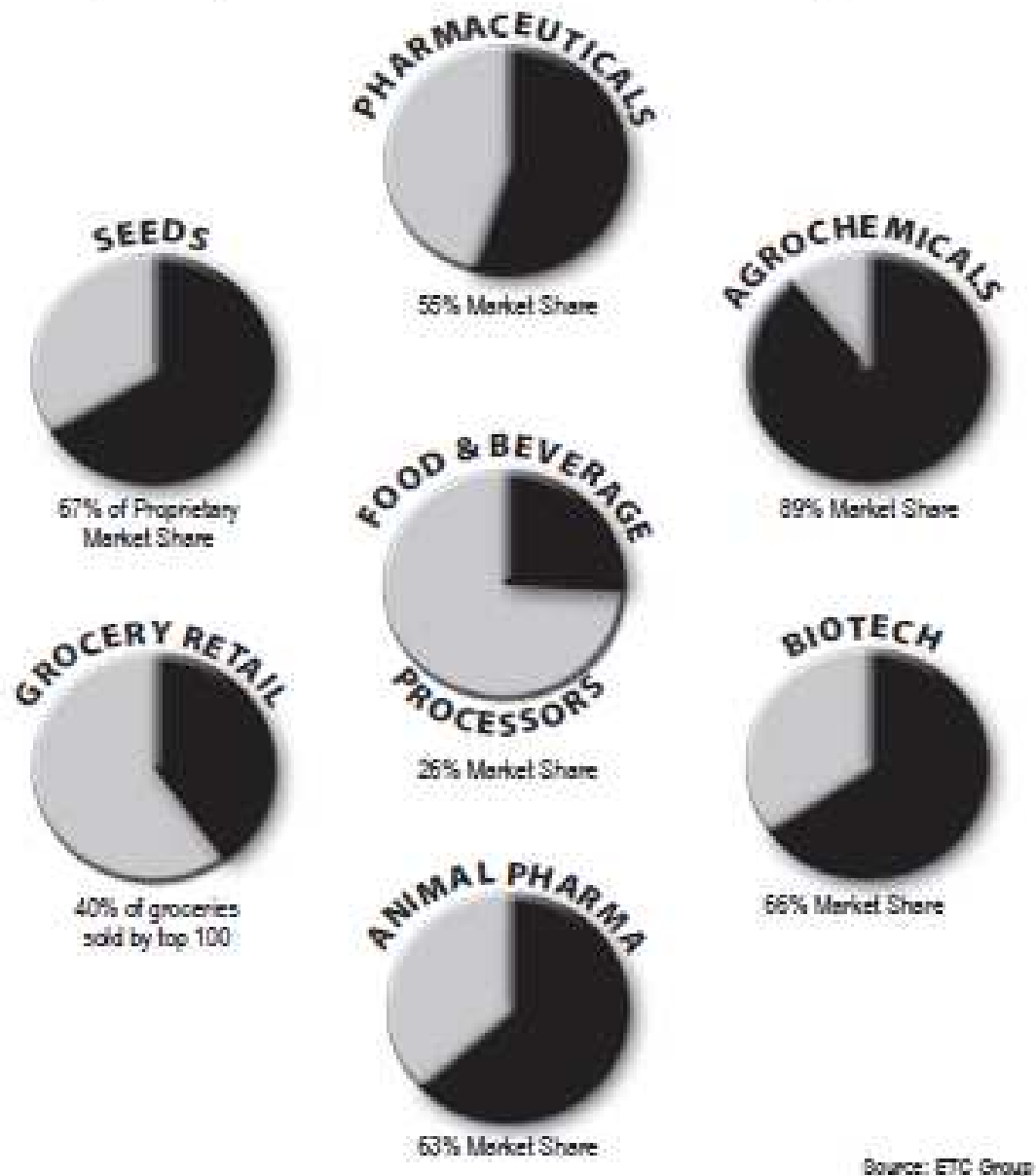
Όπως αναφέρουν οι Lang and Haesman (2004) οι σχέσεις ισχύος μέσα στην αγροδιατροφική αλυσίδα έχουν αναπροσδιοριστεί με έναν μικρό αριθμό πολυεθνικών να ελέγχουν το σύνολο παραγωγής τροφίμων μαζί με τις δραστηριότητες μεταποίησης και εμπορίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απόλυτη συσχέτιση των τιμών του λιπάσματος και του αραβοσίτου από το 1981 έως το 2001 στην Αμερική (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Διάγραμμα συσχέτισης τιμών αραβοσίτου και λιπάσματος σε εύρος 20 ετών (1981-2001)

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες η βιομηχανία σπόρων έχει μετασηματιστεί από βιομηχανία μικροεταιρειών σπόρων και δημοσίων προγραμμάτων σε βιομηχανία που κυριαρχείται από πολυεθνικές. Στην σποροπαραγωγή δέκα εταιρίες ελέγχουν το 67% των διακινούμενων ιδιοκτητών σπόρων παγκοσμίως (proprietary seeds) (Εικόνα 2). Οι ιδιοκτήτοι σπόροι υπολογίζεται ότι αποτελούν το 82% της συνολικής αγοράς των σπόρων (Εικόνα 3). Επίσης οι τρεις μεγαλύτερες εταιρίες σπόρων ελέγχουν το 47% της αγοράς <<ιδιοκτητών>> σπόρων (Εικόνα 4). Την μερίδα του λέοντος καταλαμβάνουν οι σπόροι που προορίζονται για εκτατικές καλλιέργειες 79% και έπονται οι σπόροι για λαχανικά και καλλωπιστικά 17% και τα ψυχανθή και όσπρια 4% (Εικόνα 5).

Top 10 Corporations Global Market Share by Sector

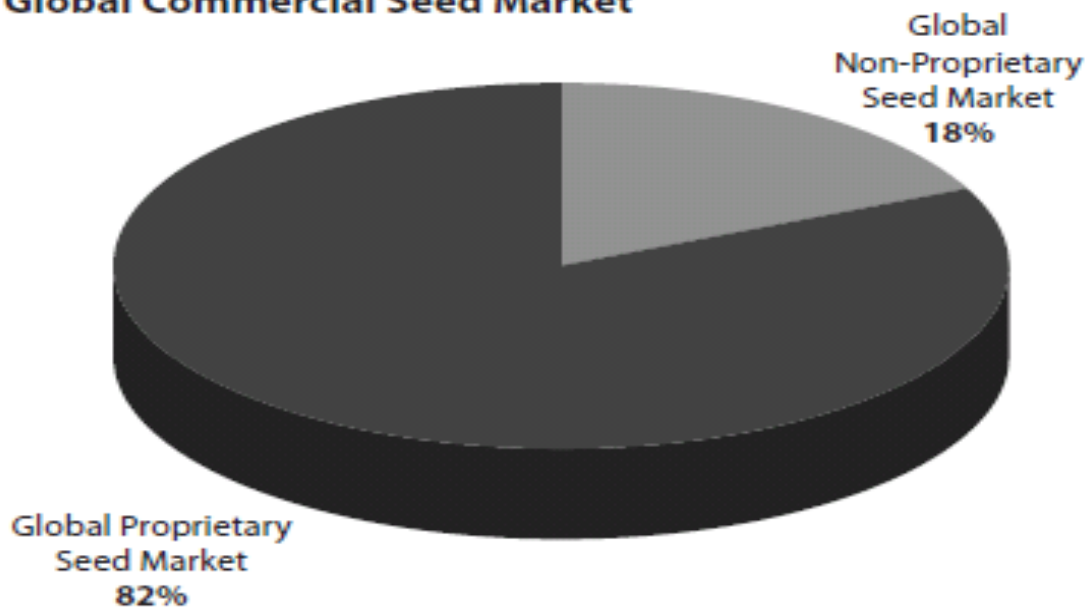

Source: ETC Group

Εικόνα 2: Ποσοστό της αγοράς των μεγαλύτερων 10 εταιριών ανά τομέα.

(Πηγή: ETC Group, 2009)

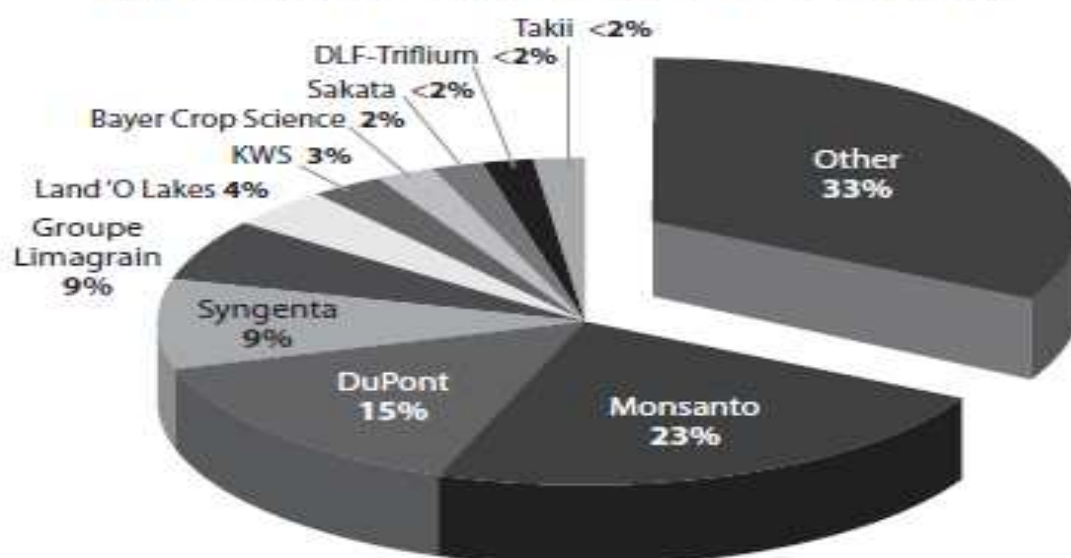
Global Commercial Seed Market

Εικόνα 3:Παγκόσμια Αγορά Σπόρων.

(Πηγή: ETC Group,2009)

Top 10 Share of Global Proprietary Seed Market

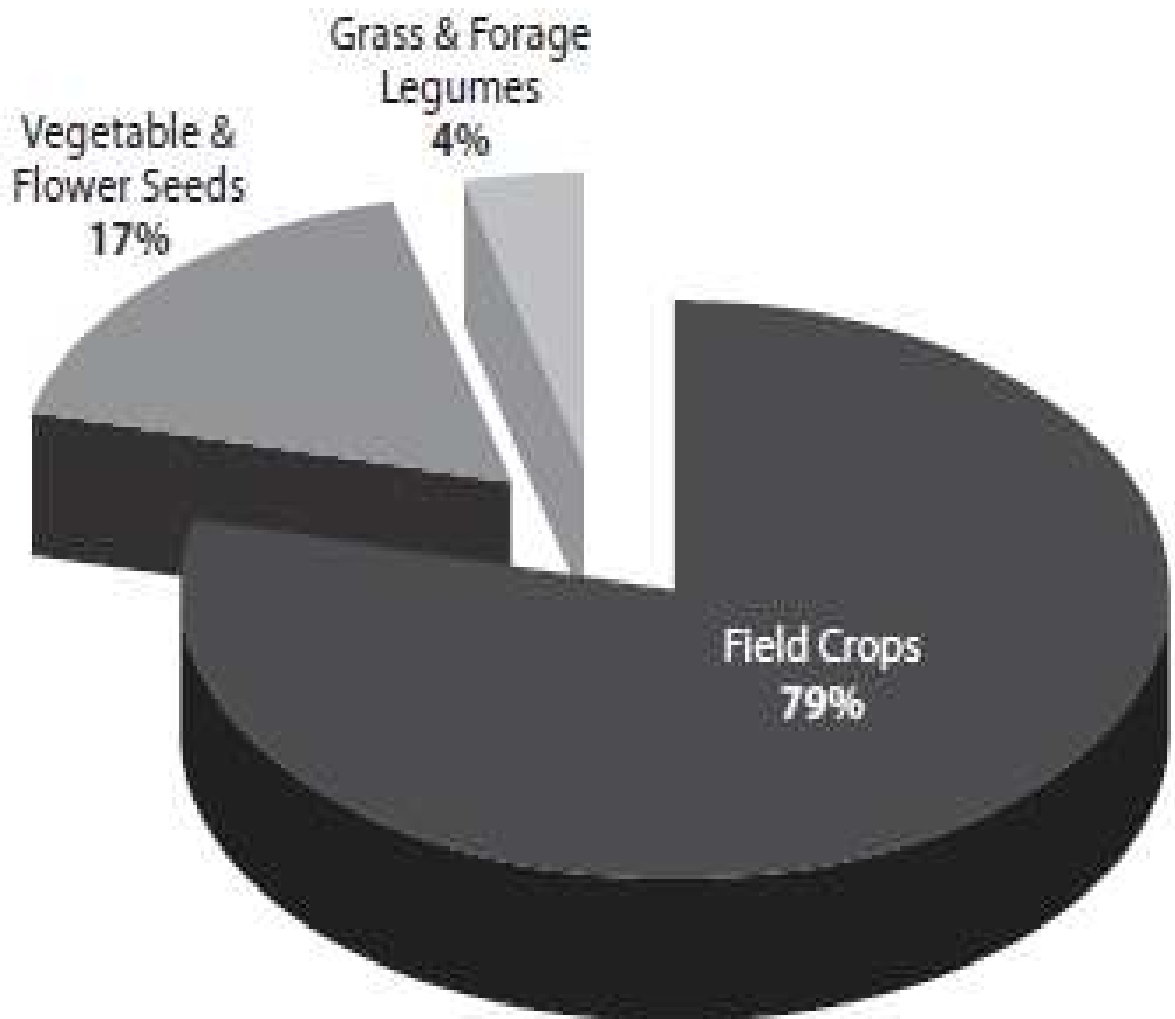

The top 10 seed companies account for 67% of the global proprietary seed market.

Εικόνα 4:Ποσοστό μεριδίου αγοράς των 10 μεγαλύτερων εταιριών στον τομέα των σπόρων.

(Πηγή: ETC Group, 2009)

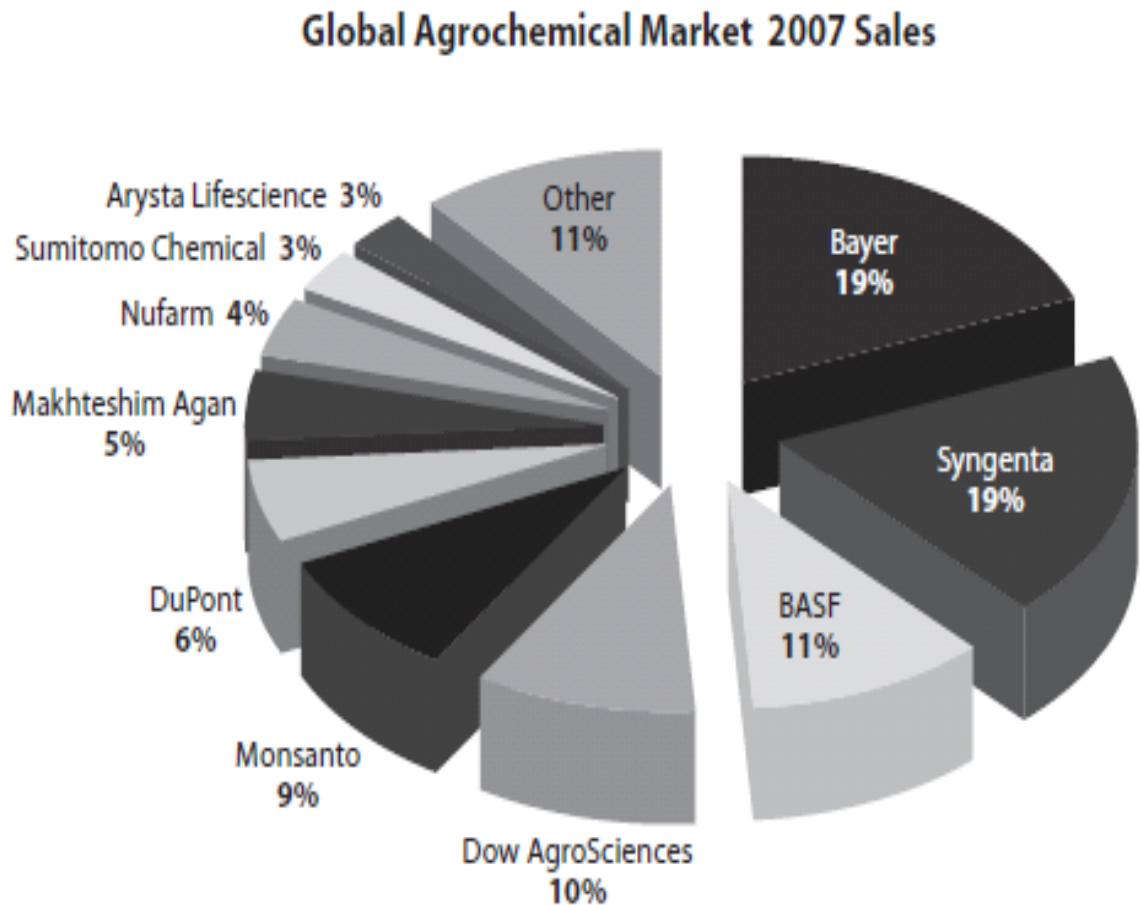
Global Proprietary Seed Market, 2007

Εικόνα 5: Παγκόσμιο Ποσοστό ιδιόκτητων σπόρων ανά καλλιεργητικό είδος.

(Πηγή: ETC Group, 2009)

Στον τομέα των αγροχημικών οι 10 μεγαλύτερες εταιρίες ελέγχουν το 84% των διακινούμενων σκευασμάτων σε όλο τον κόσμο με τις τρεις μεγαλύτερες να καταλαμβάνουν περίπου το μισό της αγοράς αγροχημικών παγκοσμίως (Εικόνα 6).

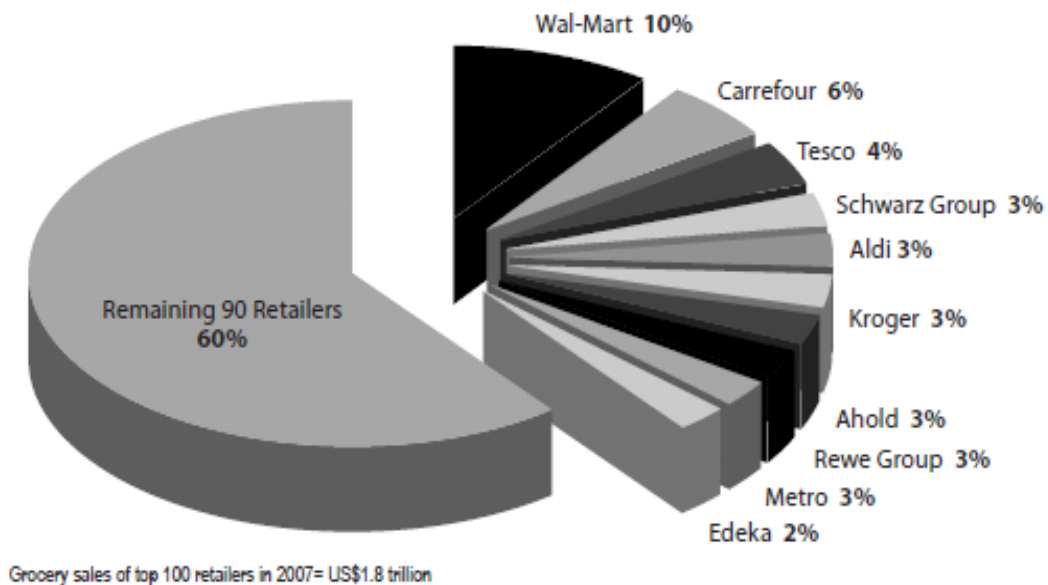

Εικόνα 6: Παγόσμια Αγορά Αγροχημικών

(Πηγή:ETC Group, 2009)

Στον τομέα της λιανικής πώλησης τροφίμων οι 10 μεγαλύτερες αλυσίδες διακινούν το 40% των τροφίμων μεταξύ των κορυφαίων 100 (Εικόνα 7).

Global Food Retailers: Top 10 Account for 40% of Groceries Sold by Top 100

Εικόνα 7: Ποσοστό Λιανικής Πώλησης Τροφίμων των 100 μεγαλύτερων αλυσίδων.

(Πηγή :ETC Group, 2009)

Με την αύξηση του ελέγχου των εταιριών στους σπόρους όσο και στον τομέα των τροφίμων οι εταιρίες ασκούν όλο και αμεσότερο έλεγχο στην ίδια την αγροτική εκμετάλλευση που είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία της συμβολαιακής γεωργίας και την ολοένα αυξανόμενη κάθετη ενσωμάτωση της γεωργικής παραγωγής δεδομένου του ότι οι παγκόσμιοι μονοπωλητές ζητούν αυστηρή προσκόλληση σε συγκεκριμένες προδιαγραφές που ορίζουν οι ίδιοι.

Η συγκυρία της διατροφικής και της χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008 πυροδότησε ένα κύμα επενδύσεων σε διατροφική παραγωγή και αγροτική γη τόσο από χρηματοπιστωτικούς επενδυτές όσο και από συγκεκριμένες κυβερνήσεις που επαναδιαπραγματεύονται την εμπιστοσύνη τους στο παγκόσμιο εταιρικό διατροφικό σύστημα ώστε να εγγυηθούν την διατροφική ασφάλεια της χώρας. Επίσης η ανάπτυξη νέων αγορών για βιοκαύσιμα ώθησε ακόμα περισσότερες εταιρίες προς την γεωργία.

1.3 Ο ρόλος των Super Markets στην παγκόσμια αγορά γεωργικών προϊόντων

Ο Hughes (1996) χαρακτηρίζει την σχέση μεταξύ των κατασκευαστών τροφής όπως τους αποκαλεί 'food manufactures' και τους λιανοπωλητές στο Ηνωμένο Βασίλειο ως μια κλειστή συνεργασία (close collabarotive).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυναμικής των Super Markets είναι αυτό που περιγράφουν οι Jean-Joseph Cadihon και Paule Monstier (2005) για την περίπτωση του ρόλου των Super Markets στην περιοχή Ho Chi Minch City του Βιετνάμ θέλοντας να το συνδέσουν με τον σύγχρονο τρόπο των αγροδιατροφικών συστημάτων στο Βιετνάμ και κατ' επέκταση στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η έρευνά τους έδειξε πως ο σύγχρονος τρόπος διανομής μέσω Super Markets είχε και θετικές και αρνητικές επιπτώσεις. Θετικές ως προς την αύξηση της απασχόλησης στα σύγχρονα καταστήματα λιανικής πώλησης, την γενικότερη βελτίωση της ποιότητας των τροφίμων σε όλη την χώρα καθώς οι αγρότες αντέγραφαν τις ασφαλείς γεωργικές πρακτικές των γειτόνων τους και επίσης έγινε ανάπτυξη των αγροτικών επιχειρήσεων γεωργικών εκμεταλλεύσεων για τον εφοδιασμό του σύγχρονου τομέα διανομής και των Super Markets και τις εξαγωγικές αγορές όπου όλο αυτό είναι μια πηγή αγροτικής απασχόλησης για τον γεωργικό κόσμο στο Βιετνάμ. Στον αντίποδα όμως τα Super Markets ήταν μια ευκαιρία για τους φτωχούς αγρότες να πωλούν ποιοτικά προϊόντα σε καλύτερη τιμή αλλά οι υψηλότερες επενδύσεις που είναι αναγκαίες για ορισμένες καλλιέργειες της αγοράς (π.χ. κατασκευή θερμοκηπίων) μπορεί να βγάλει τους καλλιεργητές εκτός αγοράς (Boselie et al. 2003).

Αντίστοιχο παράδειγμα βρίσκουμε και σε αυτά που περιγράφουν οι Banc και Kendal (2012) για την πόλη Colombo της επαρχίας Parana στην Βραζιλία όπου ενώ στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και ενώ η συνεργασία παραγωγών και Super Markets κυλούσε ομαλά κατά τον πρώτο χρόνο ακολούθησε από τα Super Markets μια γενικευμένη μείωση των τιμών ενώ τέθηκαν και αυστηρότεροι κανόνες ποιοτικού ελέγχου των προϊόντων και την συχνότητα παράδοσής τους. Κάτι ανάλογο αναφέρουν και οι Lang και Heasman (2004) αναφερόμενοι σε πρακτικές των Super Market στην Μεγάλη Βρετανία όπου πραγματοποιούνταν μεγάλες παραγγελίες σε τιμές «γνωριμίας» χωρίς αυτές να μεταβιβάζονται προς όφελος του καταναλωτή ή του παραγωγού.

1.4 Η οικογενειακή εκμετάλλευση και η οικογενειακή γεωργία

Η κυρίαρχη μονάδα παραγωγής στην δυτική γεωργία είναι το αγροτικό νοικοκυριό, το οποίο χαρακτηρίζεται από έναν τύπο αγροτικής εκμετάλλευσης που χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα από την οικογενειακή και την επιχειρηματική οργάνωση της παραγωγής. Η Friedman (1986) ορίζει την οικογενειακή εκμετάλλευση ως μια μορφή παραγωγής μέσα στον καπιταλισμό με μια ενότητα σχέσεων ιδιοκτησίας και εργασιακής διαδικασίας. Με βάση το παραπάνω περεταίρω αναπτύχθηκε ο ορισμός της οικογενειακής εκμετάλλευσης σε δύο εκδοχές, τον ευρύ όπου οι Glasson και Errington (1993) δίνουν μεγάλη έμφαση στην ιδιοκτησία, τον διαχειριστικό έλεγχο και στην μεταβίβαση γης από γενιά σε γενιά στο πλαίσιο της οικογένειας παρά στην εργασία που προέρχεται από την οικογένεια, και τον στενό ορισμό της οικογενειακής εκμετάλλευσης όπου ο Djurfeld (1996) ασκεί κριτική στον προηγούμενο ορισμό χαρακτηρίζοντας την εργασία ως σημαντικό κριτήριο, το οποίο και συμπεριλαμβάνει στον δικό του ορισμό της «ιδεατής οικογενειακής εκμετάλλευσης». Στην Ελληνική περίπτωση η ιδιοκτησία και ο έλεγχος της γης αποτελούν μαζί με την οικογένεια κύρια στοιχεία του ορισμού (Kasimis and Papadopoulos 1997).

Όπως αναφέρουν οι Kasimis and Papadopoulos (1997) η συζήτηση γύρω από τον χαρακτήρα της οικογενειακής γεωργίας εντοπίζεται ανάμεσα σε αυτούς που θεωρούν την οικογενειακή γεωργία σαν ένα μόνιμο χαρακτηριστικό της σύγχρονης γεωργίας και σε αυτούς που την θεωρούν σαν ένα μεταβατικό φαινόμενο πριν την τελική κυριαρχία του βιομηχανικού τρόπου παραγωγής (Kasimis and Papadopoulos 1997).

Για αυτούς που υποστηρίζουν την θεωρία της μετάβασης η εμπορευματοποίηση της αγροτικής παραγωγής οδηγεί στην πλήρη ενσωμάτωση των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων στην αγορά, στα πλαίσια της οποίας θα επιβιώνουν μόνο οι πιο ανταγωνιστικές εκμεταλλεύσεις. Σε αυτό το πλαίσιο ο οικογενειακός τύπος παραγωγής αποτελεί απλά ένα μεταβατικό φαινόμενο πριν την προλεταριοποίηση της πλειοψηφίας των αγροτών (Kasimis and Papadopoulos 1997). Ο Davis (1980) υποστηρίζει ότι η συμβολαιακή γεωργία είναι ένα παράδειγμα του ότι η προλεταριοποίηση των αγροτών συντελείται μέσω της απώλειας ελέγχου των μέσων παραγωγής προς όφελος του έξω-αγροτικού κεφαλαίου έτσι όπως αναφέρει η συμβολαιακή γεωργία καθιστά τον γεωργό «ιδιοκτήτη-εργάτη», δηλαδή μισθωτό που πληρώνει με το κομμάτι. Από την άλλη πλευρά οι υποστηρικτές της θεωρίας της επιβίωσης διακρίνουν τρεις προσεγγίσεις όπως αναφέρουν οι Kasimis and Papadopoulos (1997). Στην πρώτη η οικογενειακή εκμετάλλευση μπορεί να επιβιώνει ως μια μη καπιταλιστική μορφή παραγωγής λόγω της ικανότητας της οικογένειας να προσφέρει φθηνή εργασία ακόμα και όταν το εισόδημα που προκύπτει είναι χαμηλό. Η οικογένεια μπορεί να μειώνει την κατανάλωσή της και σε συνδυασμό με την εντατικοποίηση της εργασίας των μελών της, να βελτιώνει την ανταγωνιστική θέση της εκμετάλλευσης έναντι της καπιταλιστικής παραγωγής (Chicano 1996 Friedman 1980). Σύμφωνα με την δεύτερη προσέγγιση το κεφάλαιο θέτει την γεωργία εκτός του

επενδυτικού του ενδιαφέροντος, αφού μπορεί να αντλήσει μεγαλύτερα κεφάλαια επενδύοντας εκτός αυτής. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι (Mann and Dickinson 1978) όταν η απόσταση μεταξύ του χρόνου παραγωγής και του χρόνου εργασίας ελαχιστοποιείται τότε μόνο το κεφάλαιο θεωρεί επικερδή την επένδυση στον αγροτικό τομέα. Σύμφωνα με την τρίτη προσέγγιση, η διείσδυση του κεφαλαίου στην σφαίρα της παραγωγής στη γεωργία συναντά εγγενή εμπόδια λόγω της μονοπωλιακής ιδιοκτησίας του εδάφους και της λειτουργίας του νόμου των φθινουσών αποδόσεων (Βεργόπουλος και Αμίν 1975, Goodman and Redclift 1988).

Όπως και να εξεταστεί το ζήτημα, η οικογενειακή εκμετάλλευση αποτελεί πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσονται διαφορετικές κοινωνικές σχέσεις παραγωγής (Kasimis and Papadopoulos 1997). Οι σχέσεις αυτές αφορούν είτε στην ίδια την εκμετάλλευση, είτε στην σύνδεσή της με το ευρύτερο οικονομικό σύστημα. Σύμφωνα με τους (Goodman and Redclift 1988), οι διασυνδέσεις μεταξύ οικογενειακής εκμετάλλευσης και εξωαγροτικού κεφαλαίου θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια “εξωγενή διαδικασία αγροτικού μετασχηματισμού». Ενδείξεις αυτών των εξωτερικών σχέσεων αποτελούν η εξωαγροτική απασχόληση της οικογενειακής εκμετάλλευσης, η συμβολαιακή γεωργία, η σύνδεση με το χρηματοπιστωτικό σύστημα κ.λπ. Εκτός όμως από τις εξωτερικές σχέσεις της αγροτικής εκμετάλλευσης θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και τις εσωτερικές με τον καταμερισμό εργασίας στο εσωτερικό της οικογένειας, τις σχέσεις των δύο φύλλων και τον ρόλο της μη-οικογενειακής εργασίας να συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση της διαδικασίας αναπαραγωγής της οικογενειακής εκμετάλλευσης (Whatmore 1991).

Όπως αναφέρει ο Newby (1980) η οικογενειακή γεωργία επιβιώνει επειδή έχει την ιδιότητα να μετασχηματίζεται συνεχώς και να προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα, αυτό φαίνεται και στην περίπτωση της Ελλάδας όπου η συμπίεση του αγροτικού εισοδήματος στην δεκαετία του 1990 ώθησε πολλούς γεωργούς στην εξωαγροτική αγορά εργασίας. Αυτό ώθησε την συγκέντρωση της αγροτικής εργασίας στο επίπεδο του αρχηγού. Είναι ανησυχητικό το γεγονός ότι στην δεκαετία 2000-2010 το ποσοστό των αρχηγών άνω των 65 ετών αυξήθηκε πάνω από το 1/3 και το ποσοστό των νέων αγροτών κάτω των 35 ετών μειώθηκε στο 5% του πληθυσμού των αρχηγών (Κασίμης 2010).

1.5 Συμβολαιακή γεωργία

Η συμβολαιακή γεωργία είναι μία μορφή παραγωγής αγροτικών προϊόντων η οποία στηρίζεται στην υπογραφή ενός δεσμευτικού συμβολαίου μεταξύ του παραγωγού και των αγοραστών του προϊόντος αποδίδεται “contract farming”.

Συμβολαιακή γεωργία εννοείται ο τύπος εκείνος της αγροτικής παραγωγής που γίνεται στην βάση ενός συμβολαίου ή σύμβασης ή συμφωνητικού, οπωσδήποτε δηλαδή σύμφωνα με τους όρους που περιέχει μια γραπτή συμφωνία, μεταξύ

μεμονωμένων ή συνεταιρισμού αγροτών από την μία μεριά και επιχειρήσεων που προμηθεύουν την αγροτική εκμετάλλευση ή αγοράζουν το αγροτικό προϊόν ή και τα δύο (Μωισίδης 1988).

Η συμβολαιακή γεωργία ελέγχει την παραγωγή γεωργικών προϊόντων μέσω μιας οικονομίας που ελέγχει την παραγωγική διαδικασία κάνοντας πλέον τον παραγωγό μη-ανεξάρτητο. Ανάλογα την εταιρία, το προϊόν, την παραγωγική δυναμική του αγρότη και την χώρα, ο βαθμός πίεσης της γεωργικής παραγωγής διαφέρει ανάλογα, έτσι η συμβολαιακή γεωργία ασκεί έναν άμεσο έλεγχο στην γεωργική παραγωγή.

Στην συμβολαιακή γεωργία ο γεωργός πληρώνεται σε μια τιμή που του ορίζει η εταιρία μέσω του συμβολαίου, έτσι ο παραγωγός γίνεται ενοικιαστής της προσωπικής του εργασίας και των μέσων παραγωγής του όπου ο ίδιος γίνεται μισθωτός μέσα στην ίδια του την περιουσία, παράγοντας προϊόντα που δεν του ανήκουν και μεγαλώνοντας το εξω-γεωργικό κεφάλαιο.

Η εφαρμογή του θεσμού της συμβολαιακής μορφής παραγωγής επηρεάζει άμεσα την οικονομική κατάσταση της χώρας σε μακροοικονομικό επίπεδο με ευεργετικό τρόπο σε ορισμένες περιπτώσεις για τους γεωργούς αφού κάνει το σύστημα παραγωγής περισσότερο εξορθολογισμένο, η γεωργική παραγωγή αναβαθμίζεται τεχνολογικά μέσω της συνεργασίας γεωργών-επιχειρήσεων και η παραγωγική διαδικασία γίνεται πιο προγραμματισμένη. Πλέον οι αγρότες με την συμβολαιακή γεωργία εξασφαλίζουν μακροχρόνια την παραγωγή τους και την διάθεση του προϊόντος τους, έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλους μη συμβεβλημένους αγρότες και τους προσφέρεται τεχνική και γεωπονική υποστήριξη από τις εταιρίες που τους συνάπτουν σύμβαση. Στον αντίποδα όμως ο συμβεβλημένος αγρότης σε αντίθεση με τον παραδοσιακό δεν μπορεί να δρα ανεξάρτητα όσον αφορά την παραγωγή και την διάθεση του προϊόντος και εξαναγκάζεται σε ένα συγκεκριμένο μοτίβο εξειδίκευσης και τυποποίησης του γεωργικού προϊόντος κάτι το οποίο σε συνδυασμό με το ρίσκο παραγωγής μπορεί να οδηγήσει σε οικονομικό κίνδυνο.

1.6 Η γεωργική απασχόληση των μεταναστών στην ύπαιθρο της Νότιας Ευρώπης και οι μετανάστες στην ελληνική ύπαιθρο

Η δημογραφική γήρανση αποτελεί σημαντικό ζήτημα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στις κυρίως αγροτικές περιοχές ορισμένων κρατών μελών και ειδικότερα στον ευρωπαϊκό νότο (στην Πορτογαλία, στην Ισπανία, στην Ιταλία, στην Ελλάδα και στη Γαλλία), περιοχές οι οποίες παρουσιάζουν πολύ υψηλό ποσοστό πληθυσμού άνω των 65 ετών (μεγαλύτερο

από 19,3% του συνολικού πληθυσμού στις κυρίως αγροτικές περιοχές). Επίσης, εμφανίζουν σχετικά υψηλό δείκτη γήρανσης και εξάρτησης και χαμηλή αναλογία νέων (15–24) προς συνταξιούχους, γεγονός το οποίο προμηνύει μίαν έλλειψη στην προσφορά εργατικού δυναμικού (EC 2006). Τα υψηλότερα ποσοστά ηλικιωμένων αρχηγών της αγροτικής εκμετάλλευσης και του εργατικού δυναμικού εμφανίζουν μεταξύ των άλλων χωρών, η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα (Sera report 2006).

Σήμερα εκτιμάται ότι το 7,3% του εργατικού δυναμικού της Ε.Ε.-27 απασχολείται στην γεωργία (Sera report 2006). Οι αγροτικές περιοχές συνεισφέρουν το 45% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της Ε.Ε. και το 53% της απασχόλησης (EC, 2006). Το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο χαρακτηρίζεται από τον παράνομο χαρακτήρα των μεταναστευτικών πολιτικών, την ετερογένεια των εθνικοτήτων, την ισομετρία των φύλλων (95% ήταν άντρες πακιστανοί), την διαφοροποίηση στην ηλικία και την διαφοροποίηση της γεωγραφικής κοινωνικής προέλευσης. Ένα χαρακτηριστικό της ακόμα που συνεπάγεται εκ των άνω είναι η ανεργία.

Το δημογραφικό έλλειμμα που είχε δημιουργηθεί από την αγροτική έξοδο ενισχύθηκε από τη μείωση των απασχολούμενων στη γεωργία λόγω της κοινωνικής αποστροφής των νέων προς τις χαμηλού κύρους, ανειδίκευτες και χαμηλά αμειβόμενες εργασίες σαν αποτέλεσμα της βελτίωσης του βιοτικού και εκπαιδευτικού τους επιπέδου. Παράλληλα όμως στην ευρωπαϊκή ύπαιθρο, και κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες και στη νότιο-ευρωπαϊκή ύπαιθρο, παρατηρείται επέκταση του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα. Ειδικότερα, αναπτύσσονται άλλες μη γεωργικές παραγωγικές διαδικασίες (βιομηχανία, τουρισμός), η οικιστική επέκταση με την κατασκευή κατοικιών, η είσοδος νέων καταναλωτικών προτύπων από τα αστικά κέντρα και η επιστροφή κατοίκων στο τόπο καταγωγής τους. Η οικονομική και κοινωνική αναδιάρθρωση της υπαίθρου συνέβαλλε στη διαμόρφωση μιας νέας «αγροτικότητας», η οποία δημιούργησε αυξημένες ανάγκες σ' ευέλικτο εργατικό δυναμικό, ανάγκες οι οποίες δεν μπορούσαν να καλυφθούν από τον γηγενή πληθυσμό (Kasimimis 2005). Επίσης η αναδιάρθρωση της γεωργίας με τη στροφή προς πιο εντατικές καλλιέργειες δημιούργησαν πρόσθετες ανάγκες σε εργατικό δυναμικό. Οι δημογραφικοί, κοινωνικοί και διαρθρωτικοί παράγοντες, οδήγησαν σε αυξημένες ελλείψεις εργατικών χεριών στην ευρωπαϊκή και ελληνική ύπαιθρο με επιπτώσεις

τόσο στο κόστος παραγωγής όσο και στην ανταγωνιστικότητα της γεωργίας (Κασίμης 2004, Kasimis 2005).

Συνεπώς, το ιδιαίτερο βάρος της γεωργίας στην οικονομία και στην κοινωνία της υπαίθρου σε συνδυασμό με τις δημογραφικές εξελίξεις καθώς και με την αποστροφή των νέων προς τις γεωργικές εργασίες που επηρέασαν σημαντικά τη συμμετοχή του ξένου εργατικού δυναμικού στην γεωργική απασχόληση. Η είσοδος δε αυτού του δυναμικού στην ύπαιθρο φαίνεται ότι αποτέλεσε την απάντηση στα οξυμένα αυτά προβλήματα (Kasimis and Papadopoulos 2005, Κασίμης 2007).

Μαζί με την Πολωνία, η ελληνική γεωργία είναι η πιο βαρύνουσα σημασίας στην Ε.Ε.. Παρά όμως την κατακερματισμένη γη, το μέγεθος της ελληνικής αγροτικής εκμετάλλευσης εκφράζει σταθερότητα. Το έδαφος στην Ελλάδα δεν πωλείται εύκολα και παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στην μίσθωση, στην ένταση κεφαλαίου, στον τύπο καλλιέργειας, τις μεθόδους κ.α.. Επίσης ο γεωργικός πληθυσμός είναι υποαπασχολούμενος, πολυαπασχολούμενος, γερασμένος λόγω την απογεωργικοποίησης των νέων και ελάχιστα εκπαιδευμένος.

Η απασχόληση των μεταναστών στην ελληνική γεωργία είναι ένα φαινόμενο της τελευταίας εικοσαετίας. Σύμφωνα και με όσα ειπώθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, η αγροτική έξοδος, η δημογραφική γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και η κοινωνική αποστροφή των νέων προς το γεωργικό επάγγελμα συνέβαλαν στη δημιουργία ενός ελλείμματος σε εργατικό δυναμικό καθώς επίσης η πολυλειτουργικότητα (multifunctionality) της υπαίθρου δημιούργησαν πρόσθετες ανάγκες σε εργατικό δυναμικό. Η εποχικότητα και η τμηματοποίηση της αγοράς εργασίας στην χώρα καθιστούν τους μετανάστες διαρθρωτικό παράγοντα της απασχόλησης σε τομείς όπως οι κατασκευές (24,5%), η γεωργία (17,5%), οι υπηρεσίες (20,5%) ο τουρισμός (15,7%) . Η προσφορά αυτή των μεταναστών κάλυψε τα τοπικά ελλείμματα εργασίας και αύξησε τις αγροτικές αποδόσεις. Παράλληλα, περιόρισε τις αυξήσεις ημερομισθίων στη γεωργία και έμμεσα, μειώνοντας το κόστος παραγωγής, συγκράτησε προς τα κάτω τις τιμές των αγροτικών προϊόντων, αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο την ανταγωνιστικότητα του προϊόντος στις διεθνείς αγορές (Βαΐου και Χατζημιχάλης 1997).

Τα εργατικά χέρια των μεταναστών έχοντας αποκτήσει εμπειρία και ακρίβεια στους χειρισμούς βοήθησαν στον εκσυγχρονισμό και την τεχνολογική ανάπτυξη της

γεωργίας στην Ελλάδα. Διότι η μαζική ενίσχυση με χαμηλόμισθα εργατικά χέρια (μετανάστες) απέτρεψε την επένδυση σε μοντέρνο εξοπλισμό και την εξάπλωση λοιπών γεωργικών δραστηριοτήτων. Έτσι οι δυναμικές και εντατικές καλλιέργειες της Ελλάδας, σε σύγκριση με τις τεχνολογικά προηγμένες της Ευρώπης, κατάφεραν να τις ανταγωνιστούν (Kasimis, Papadopoulos, Zacopoulou 2003).

Το φαινόμενο της μετανάστευσης αρχικά μπορεί να προκάλεσε αλλά μετέπειτα η χώρα είχε σημαντικές εξελίξεις σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Υπήρξε σημαντική άνοδος του βιοτικού επιπέδου, οι δείκτες εκπαίδευσης είχαν κατακόρυφη άνοδο, η θέση της γυναίκας άλλαξε ενώ οι νέοι έδειχναν όλο και μεγαλύτερη απροθυμία στο να ασχοληθούν με τις αγροτικές εργασίες (Κασίμης 2004). Οι μετανάστες όπως αποδεικνύεται δεν προκαλούν ανεργία και επηρεάζουν θετικά τον εκσυγχρονισμό. Η παρουσία τους ενισχύει την πολυαπασχόληση και ως εκ τούτου αλλάζει τον καταμερισμό εργασίας στην οικογένεια. Εμμέσως εννοείται η είσοδος στην αγορά εργασίας και των γυναικών της οικογενειακής εκμετάλλευσης. Άλλα στοιχεία υποστηρίζουν ότι η οικογένεια ξαναγυρίζει στο σπίτι, αναφερόμενοι για τις μεγάλες εκμεταλλεύσεις διότι στις μικρές εξαιτίας των νέων οικονομικών συνθηκών η οικογένεια ξαναέρχεται στο χωράφι για να καλύψει τα εργατικά λόγω του υψηλού κόστους των εισροών (Kasimis et al 2003).

Οι μετανάστες προσέφεραν τη δυνατότητα σ' ένα μεγάλο τμήμα των αγροτών να διατηρήσουν, να διευρύνουν ή και να αναδιαρθρώσουν τη γεωργική τους δραστηριότητα. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα διαφαίνεται ότι η βιωσιμότητα, η ανταγωνιστικότητα και η επέκταση, βασίζεται εξασφάλιση κυρίως εποχικού αλλά και μόνιμου εργατικού δυναμικού, και μάλιστα χαμηλού κόστους, κάλυψε ικανοποιητικά το διαρθρωτικό έλλειμμα που δημιουργήθηκε τόσο από τη στροφή προς νέες, δυναμικές καλλιέργειες, όσο και από την ίδια την αναδιάρθρωση των αγροτικών περιοχών και την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων, όπως ο τουρισμός, ο αγροτουρισμός και οι κατασκευές (Kasimis, Papadopoulos, Zacopoulou 2003).

1.7 Η περίπτωση της Ελλάδας

Η ελληνική αγορά καθοδηγείται από χονδρέμπορους και αλυσίδες Super Market. Οι παραγωγοί αναγκάζονται να διαπραγματεύονται καθένα μόνο του και

χωρίς ισχύ με την αγορά. Με δεδομένη την απουσία ουσιαστικής παρέμβασης από γεωργικούς συνεταιρισμούς, η παρούσα κατάσταση οδηγεί σε αύξηση του κόστους μεταφοράς και δημιουργεί ένα πεδίο δράσης και κερδοφορίας για τους μεσάζοντες (Κουλιέρης 2013).

Η διαδρομή που ακολουθεί το αγροτικό προϊόν, αφού φύγει από το χωράφι και πριν φτάσει στα ράφια των καταστημάτων λιανικής, περιλαμβάνει τη μεσολάβηση ενός ή δύο μεσαζόντων. Στις περισσότερες περιπτώσεις, τοπικοί έμποροι βρίσκονται κοντά στον τόπο παραγωγής, όπου συγκεντρώνουν τα προϊόντα και στην συνέχεια τα αποστέλλουν σε μεγάλες ποσότητες στις κεντρικές λαχαναγορές της Ελλάδος ή σε άλλους χονδρέμπορους εκτός των κεντρικών αγορών, οι οποίοι ακολούθως πωλούν τα προϊόντα σε καταστήματα τροφίμων, πωλητές υπαίθριων αγορών, μικρά παντοπωλεία και αλυσίδες καταστημάτων. Το εισόδημα των τοπικών εμπόρων, συνήθως βασίζεται σε ποσοστό που αποκομίζουν από την μεταπώληση του προϊόντος (Κουλιέρης 2013).

Ανάλογα με το μέγεθος της αγροτικής επιχείρησης η παρουσία των μεσαζόντων μπορεί να παρακαμφθεί καθώς μεγάλες αγροτικές επιχειρήσεις έχουν την δυνατότητα να μεταφέρουν με δικά τους μέσα τα αγροτικά προϊόντα τους σε κεντρικά σημεία πώλησης (λαχαναγορές) μεγάλων πόλεων όπου μπορούν να διατηρούν τα δικά τους καταστήματα.

Οι τιμές που διαμορφώνονται στην αγορά έχουν να κάνουν με ένα είδος κατανομής ισχύος όπου αυτές διαμορφώνονται από τα μεγάλα καταστήματα και Super Market και μετά οι διάφοροι χονδρέμποροι κάνουν προσφορές τιμών στους παραγωγούς, αυτό κάνει τους χονδρέμπορους να βρίσκονται σε μια σχέση ισχύος σε σχέση ειδικά με τους μικρούς παραγωγούς όπου ειδικότερα στον χώρο των κηπευτικών σε περιπτώσεις πτώσεις της τιμής οι μεσάζοντες αποκομίζουν κέρδος αφού έχουν την δυνατότητα να μειώσουν την τιμή που αγοράζουν και να επωφεληθούν με την μετακύληση των τιμών προς τα μεγάλα καταστήματα.

Κεφάλαιο 2: Ερευνητικό Μέρος

2.1 Η περιοχή μελέτης

Ο Δήμος Φιλιατρών ήταν Δήμος του νομού Μεσσηνίας που συστάθηκε με το πρόγραμμα Καποδίστριας από την συνένωση των παλαιότερων κοινοτήτων της περιοχής, όπου αποτελούσαν στην συνέχεια τα δημοτικά διαμερίσματα του δήμου. Λειτούργησε την περίοδο 1999-2010 οπότε και καταργήθηκε με την σημερινή μορφή

του προγράμματος Καλλικράτης και εντάχθηκε στον Δήμο Τριφυλίας. Βρισκόταν στο βορειοδυτικό τμήμα του νομού. Ο πληθυσμός του δήμου ήταν 9.334 κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή του 2001. Έδρα του ήταν τα Φιλιατρά.

Εικόνα 8: Νομός Μεσσηνίας. Με κόκκινο ο Δήμος Φιλιατρών

(Πηγή: Wikipedia.org).

Το μεγαλύτερο κομμάτι του Δήμου αποτελείται από ελαιώνες αλλά και από καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Καλλιεργούνται κηπευτικά προϊόντα υπό κάλυψη και υπαίθρια ενώ από την άνοιξη έως το καλοκαίρι καλλιεργείται το καρπούζι το οποίο είναι άριστης ποιότητας με εξαγωγές εκατοντάδων τόνων σε όλο τον κόσμο.

Στην περιοχή των Φιλιατρών η κύρια απασχόληση των κατοίκων είναι στον αγροτικό τομέα όπου κύριοι μοχλοί παραγωγής αποτελούν η καλλιέργεια της ελιάς και τα κηπευτικά υπό κάλυψη (αγγούρια, κολοκυθάκια, μαρούλια, μελιτζάνες, πεπόνι, πιπεριές, καρπούζι, τομάτα, φασολάκια) και τα κηπευτικά υπό χαμηλή κάλυψη (καρπούζι, πεπόνι, πιπεριά, κολοκύθι).

Η παραγωγική περίοδος των κηπευτικών υπό κάλυψη στην περιοχή των Φιλιατρών διακρίνεται σε δύο καλλιέργειες, στην πρώτη που κυμαίνεται μεταξύ Δεκεμβρίου/Ιανουαρίου (Εικόνα 9) και του Ιουλίου και στη δεύτερη μετά τον Ιούλιο (Εικόνα 10). Στην πρώτη καλλιέργεια την μεγαλύτερη στρεμματική κάλυψη καταλαμβάνει η καλλιέργεια του αγγουριού και της τομάτας με 1200 στρέμματα και έπονται οι καλλιέργειες σε πιπεριά (200 στρέμματα) και φασολάκια (120 στρέμματα). Στην δεύτερη καλλιέργεια υπερτερεί με μικρή διαφορά στρεμματικά η καλλιέργεια της τομάτας. Σε τόνους η καλλιέργεια με την μεγαλύτερη παραγωγή στην περιοχή

είναι το αγγούρι και έπεται η τομάτα. Στα κηπευτικά υπό χαμηλή κάλυψη η σημαντικότερη καλλιέργεια της περιοχής είναι αυτή του καρπουζιού με 3000 στρέμματα έκταση και 18000 τόνους παραγωγή (Εικόνα 11).

ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ(ΥΠΟ ΚΑΛΥΨΗ) ΠΡΟΪΟΝ	1η ΚΑΛ/ΓΕΙΑ ΕΚΤΑΣΗ(ΣΤΡ.)	ΠΑΡΑΓΩΓΗ(tn)	
ΑΓΓΟΥΡΙΑ		600	14400
ΚΟΛΟΚΥΘΑΚΙΑ		70	560
ΜΑΡΟΥΛΙΑ		40	160
ΜΕΛΙΤΖΑΝΕΣ		40	400
ΠΕΠΟΝΙ		40	160
ΠΙΠΕΡΙΕΣ		200	2000
ΚΑΡΠΟΥΖΙ		40	240
ΤΟΜΑΤΑ		600	9600
ΦΑΣΟΛΑΚΙΑ		120	480

Εικόνα 9: Έκταση και παραγωγή κηπευτικών καλλιεργειών υπό κάλυψη(1^η καλ/γεια), στην περιοχή των Φιλιατρών

(Πηγή: ΔΑΟΚ ΤΡΦΥΛΙΑΣ) 2014

ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ(ΥΠΟ ΚΑΛΥΨΗ) ΠΡΟΪΟΝ	2η ΚΑΛ/ΓΕΙΑ ΕΚΤΑΣΗ(ΣΤΡ.)	ΠΑΡΑΓΩΓΗ(tn)	
ΑΓΓΟΥΡΙΑ		550	8800
ΤΟΜΑΤΑ		600	7200
ΠΙΠΕΡΙΑ		140	1120
ΦΑΣΟΛΙ		150	600
ΜΕΛΙΤΖΑΝΑ		60	480
ΜΑΡΟΥΛΙΑ		60	180

Εικόνα 10: Έκταση και παραγωγή κηπευτικών καλλιεργειών υπό κάλυψη(2ηκαλ/γεια), στην περιοχή των Φιλιατρών

(Πηγή: ΔΑΟΚ ΤΡΦΥΛΙΑΣ) 2014

ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ(ΧΑΜΗΛΗ ΚΑΛΥΨΗ)		
ΠΡΟΪΟΝ	ΕΚΤΑΣΗ(ΣΤΡ.)	ΠΑΡΑΓΩΓΗ(tn)
ΚΑΡΠΟΥΖΙ	3000	18000
ΠΕΠΟΝΙ	120	360
ΠΙΠΕΡΙΑ	250	1500
ΚΟΛΟΚΥΘΙ	70	420

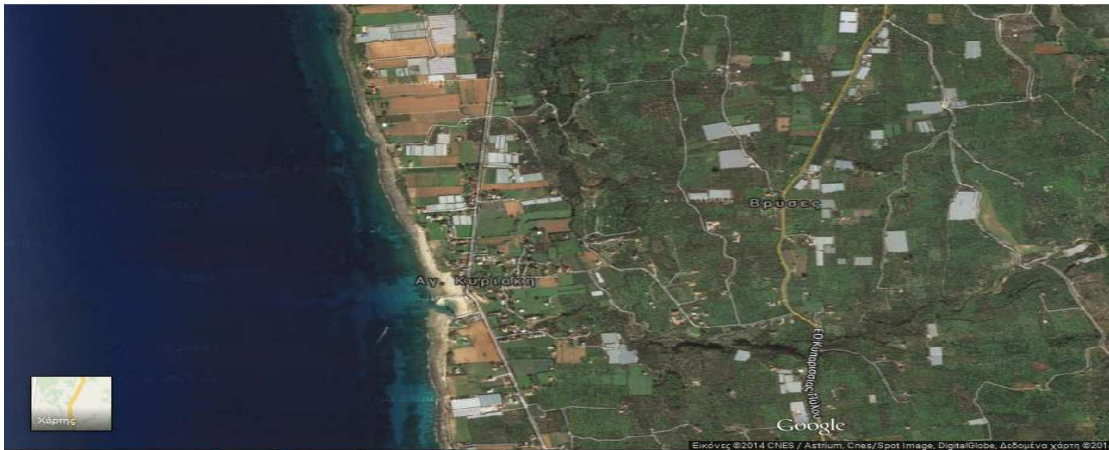
Εικόνα 11: Έκταση και παραγωγή κηπευτικών καλλιέργειών υπό χαμηλή κάλυψη στην περιοχή των Φιλιατρών

(Πηγή: ΔΑΟΚ ΤΡΦΥΛΙΑΣ) 2014

Τα θερμοκήπια της περιοχής καταλαμβάνουν την μεγαλύτερη έκταση του πρώην δήμου Φιλιατρών με τα περισσότερα να βρίσκονται κυρίως στο δυτικό παραλιακό άκρο της περιοχής όπου οι συνθήκες και το ανάγλυφο είναι από τις ιδανικότερες στην Ευρώπη για την καλλιέργεια των πρώιμων κηπευτικών εξαιρετικής ποιότητας (Εικόνα 12,13). Το ιδανικό κλίμα της περιοχής σε συνδυασμό με την εγγύτητα με το λιμάνι της Πάτρας και τις κεντρικές αγορές της Αθήνας οδηγούν σε ένα συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής τόσο σε εξαγωγικό όσο και σε εγχώριο επίπεδο. Το τεχνολογικό επίπεδο των θερμοκηπιακών υποδομών είναι από τα υψηλότερα στην Ελλάδα που σε συνδυασμό με την απορροφούμενη τεχνογνωσία των αγροτών της περιοχής την καθιστούν σε έναν από τους μεγαλύτερους "παίκτες" στην πανελλήνια αγορά θερμοκηπιακών κηπευτικών.

Εικόνα 12

Εικόνες 12 & 13: Δορυφορική Φωτογραφία του Δυτικού παραλιακού άκρου της περιοχής των Φιλιατρών όπου διακρίνονται τα θερμοκήπια

(Πηγή: Google Maps).

2.2 Μεθοδολογία της έρευνας

Ο βασικός στόχος της έρευνας είναι να προσπαθήσει να εντοπίσει πως δομείται το μοντέλο της παραγωγής και πώς επηρεάζεται το τοπικό παραγωγικό σύστημα σε επίπεδο σχέσεων παραγωγής. Η έρευνα διεξήχθη στην περιοχή των Φιλιατρών Μεσσηνίας του Δήμου Τριφυλίας με σκοπό την έρευνα των παραγωγικών σχέσεων (κοινωνικές και οικονομικές ανάμεσα σε όλους τους συσχετιζόμενους την παραγωγική διαδικασία) που αναπτύσσονται στον τομέα των θερμοκηπιακών καλλιεργειών της περιοχής καθώς αυτές αποτελούν σημαντικότατο και αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής της συγκεκριμένης τοποθεσίας. Στην περιοχή δραστηριοποιούνται 10 περίπου τοπικοί έμποροι και δύο συνεταιρισμοί. Ο Αγροτικός Κηπευτικός Συνεταιρισμός Φιλιατρών και ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Φιλιατρών «Η Τριφυλία». Ο Αγροτικός Κηπευτικός Συνεταιρισμός Φιλιατρών λειτουργεί από το 2000 ενώ ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Φιλιατρών «Η Τριφυλία» είναι νεοσύστατος αρχίζοντας τις εργασίες του το 2014.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα στα οποία απαντά η συγκεκριμένη μελέτη είναι:

- Ποιος ο ρόλος της οικογενειακής εργασίας στην λειτουργία των θερμοκηπιακών καλλιεργειών της περιοχής.
- Ποιός ο ρόλος των μεσαζόντων στην παραγωγική διαδικασία της περιοχής.

- Ποιά είναι η διαδρομή του γεωργικού προϊόντος από τα θερμοκήπια της περιοχής στο ράφι του καταναλωτή.
- Ποιος ο ρόλος της ξένης εργασίας στην παραγωγή.
- Ποια τα κυριότερα προβλήματα της θερμοκηπιακής παραγωγής.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι Ιούνιο-Αύγουστο του 2014. Ο σχεδιασμός της έρευνας πραγματοποιήθηκε βάση των κύριων ερευνητικών ερωτημάτων και βασίστηκε σε ημιδομημένες συνεντεύξεις καθώς η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης είναι η πιο ευέλικτη μορφή συνέντευξης, επιτρέπει να εμβαθύνει κανείς περισσότερο, μπορεί να αλλάξουν οι διευκρινιστικές ερωτήσεις ή και η σειρά των ερωτήσεων και χρησιμοποιείται πολύ συχνά στις πιλοτικές έρευνες. Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε οδηγός συνέντευξης ο οποίος προσαρμόστηκε στα δεδομένα της έρευνας και της περιοχής.

Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε είναι αυτή της χιονοστιβάδας που είναι μια μέθοδος όπου ο ερευνητής προσδιορίζει ένα ή περισσότερα άτομα από τον πληθυσμό που τον ενδιαφέρει, αφού τους πάρει συνέντευξη, τους χρησιμοποιεί ως πληροφορητές για να προσδιορίσει άλλα μέλη του πληθυσμού τα οποία χρησιμοποιούνται και αυτά ως πληροφοριοδότες κ.ο.κ, αυτή η δειγματοληψία θεωρείται χρήσιμη όταν υπάρχει δυσκολία στον προσδιορισμό μελών του πληθυσμού και μπορεί να εκληφθεί ως ένας συγκεκριμένος τρόπος σκόπιμου δείγματος. Επειδή τα ερμηνευτικά ερωτήματα είναι ποιοτικά το δείγμα της έρευνας είναι παραδειγματικό, έτσι αρχικά επελέγησαν διαφορετικά παραδείγματα παραγωγών και ανθρώπων ‘κλειδιών’ της περιοχής. Ένας σχετικά νέος αγρότης μέλος αγροτικού συνεταιρισμού (ΜΗ 37 ετών), ένας από τους μεγαλύτερους παραγωγούς θερμοκηπιακών κηπευτικών της περιοχής και της Ελλάδας (ΜΓ 47 ετών), ένας πρώην ιδιωτικός υπάλληλος που επέστρεψε από την Αθήνα και έγινε νέος αγρότης (ΚΓ 39 ετών) και ένας δημόσιος υπάλληλος γεωπόνος της περιοχής (ΠΑ).

Οι παραγωγοί επιλέχθηκαν για την συγκεκριμένη έρευνα ήταν παραγωγοί που δραστηριοποιούνται στον τομέα των υπό κάλυψη κηπευτικών από τα δ.δ Αγίας Κυριακής και Λαγγουβάρδου της Περιοχής των Φιλιατρών. Πραγματοποιήθηκαν συνολικά 15 συνεντεύξεις σε παραγωγούς από τους οποίους άλλοι διαθέτουν τα προϊόντα τους με συμφωνίες με Super Markets ή τα διαθέτουν στην κεντρική λαχαναγορά Αθηνών, άλλοι διαθέτουν οι ίδιοι τα προϊόντα τους και άλλοι μέσω συνεταιρισμού ή με τοπικούς εμπόρους. Όλοι απασχολούν προσωπικό μόνιμο ή εποχιακό σε μικρότερη ή μεγαλύτερη κλίμακα στο θερμοκήπιό τους.

Η συλλογή των πληροφοριών έγινε με την βοήθεια οδηγού ημιδομημένης συνέντευξης που περιελάμβανε:

- 1.Προσωπικά στοιχεία για τον παραγωγό.
- 2.Στοιχεία που αφορούν την αγροτική εκμετάλλευση
- 3.Στοιχεία που αφορούν τους απασχολούμενους στην θερμοκηπιακή μονάδα.
- 4.Στοιχεία που αφορούν την παραγωγική διαδικασία.
- 5.Στοιχεία σχετικά με την εμπορία του αγροτικού προϊόντος.

Στην παρούσα μελέτη η έρευνα στην περιοχή αποκόμισε στοιχεία σχετικά με τις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα σε στον επιτακτικό και σύγχρονο τρόπο αγροτικής παραγωγής που απαιτούν οι καλλιέργειες των υπό κάλυψη κηπευτικών, οι σχέσεις των παραγωγών με την αγορά αγροτικών προϊόντων τους μεσάζοντες εμπόρους και τα Super Market, τον τρόπο παραγωγής που στον τομέα των πρώιμων κηπευτικών παίζει νευραλγικό ρόλο και απορροφά συνεχώς καινούργιες καινοτομίες, πώς ανταπεξέρχεται ο συγκεκριμένος τομέας της γεωργικής παραγωγής μέσα στην ελληνική οικονομική ύφεση, τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ εργατών και παραγωγών και την προσαρμοστικότητα και κινητικότητα του αγροτικού νοικοκυριού και των μελών της αγροτικής οικογένειας τόσο στην εκμετάλλευση όσο και στην περιοχή μελέτης.

2.3 Η εικόνα του αγροτικού νοικοκυριού

Η περιοχή αποτελούνταν ως επί το πλείστον από κατοικίες οι οποίες αποτελούσαν κατά έναν τρόπο την εξοχική κατοικία των κατοίκων της πόλης των Φιλατρών, όπου ζούσαν εκεί τους θερινούς μήνες και γύρω από το σπίτι υπήρχε η οικογενειακή εκμετάλλευση και οι οποία καλλιεργούνταν τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 με πατάτα και αργότερα με υπαίθριες καλλιέργειες κηπευτικών (ντομάτα, καρπούζι, πιπεριά, μελιτζάνα). Οι κάτοικοι της περιοχής, σε ένα μεγάλο ποσοστό, είχαν λίγες γραμματικές γνώσεις και ήταν αφοσιωμένοι στο οικογενειακό μοντέλο παραγωγής και εκμετάλλευσης. Πολλοί από αυτούς ήρθαν στην περιοχή από ορεινές περιοχές της ευρύτερης περιοχής ακόμα και από άλλους όμορους νομούς οι οποίοι έφεραν τα πρόβατά τους τον χειμώνα στο περισσότερο ήπιο κλίμα της περιοχής των Φιλατρών.

«Ο παππούς μου ήρθε πρώτος εδώ από την ορεινή Ηλεία και έφερνε τα πρόβατά του να ξεχειμωνιάσουν, μετά παντρεύτηκε εδώ αγόρασε χωράφια και έμεινε...Αυτά μετά τα μοίρασε στα παιδιά του. Μην φανταστείς πολλά στρέμματα αλλά ήταν καλά χωράφια.

Ο πατέρας μου τα έβαζε πατάτες και είχε και λίγα πρόβατα αργότερα έφτιαξε και 2-3 στρέμματα θερμοκήπια και έτσι μπήκε και σε εμάς το μικρόβιο..»

ΜΘ, 39 ετών

Οι περισσότεροι πάντως παραγωγοί της περιοχής έχουν καταγωγή από την ευρύτερη περιοχή των Φιλιατρών και όλα τα άτομα του δείγματος είχαν πρότερη εμπειρία με την γεωργία προερχόμενοι από αγροτικές οικογένειες.

«Θυμάμαι σαν τώρα τον πατέρα μου να ήταν συνέχεια με μια αζίνα στο πατατοχώραφο και η μάνα μου από πίσω βοηθούσε και αυτή. Δεν είμασταν πλούσιοι αλλά δεν μας έλειψε και τίποτα πήγαινε καλά η πατάτα τότε είχαμε και πρόβατα και ελιές»

ΜΓ, 47 ετών

Τα αγροτικά νοικοκυριά που συνθέτουν το επιλεγμένο δείγμα αποτελούν ένα παραδοσιακό πατριαρχικό μοντέλο αγροτικής οικογένειας όπου ο αρχηγός-πατέρας έχει την πρωτοκαθεδρία στις αποφάσεις όσο αναφορά τα πεπραγμένα στην αγροτική εκμετάλλευση και κληροδοτεί τα θερμοκήπια στους άρρενες γιούς ενώ οι κόρες εργάζονται εκτός εκμετάλλευσης-θερμοκηπίου. Όπως ανέφερα όλοι η ερωτώμενοι είχαν άμεση σχέση με το γεωργικό επάγγελμα δουλεύοντας στο θερμοκήπιο το οποίο μετέπειτα πήραν στην ιδιοκτησία τους από τον πατέρα τους και το εξυγγχρόνησαν ή το μεγέθυναν με τις γυναίκες-αδερφές τους να διαφοροποιούνται από το αγροτικό νοικοκυριό με τον γάμο.

«Τα θερμοκήπια τα κληρονόμησα από τον πατέρα μου η αδερφή μου παντρεύτηκε και είναι στην Αθήνα αυτή μας μεγάλωσε αφού η μάνα μου έτρεχε και αυτή στα χωράφια, αλλά δεν ήθελε να μείνει άλλο εδώ»

ΜΓ, 38 ετών

«Τα θερμοκήπια τα διαχειρίζομαι με τον αδερφό μου, τα πήραμε από τον πατέρα μου και τα ἄυγατίσαμε. Η αδερφή μου παντρεύτηκε έναν δημόσιο υπάλληλο και έφυγε από εδώ»

ΜΓ, 47 ετών.

«Οι γονείς μου είχαν ένα θερμοκήπιο 2-3 στρέμματα τότε ήταν μια χαρά τώρα όμως τα πράγματα έχουν αλλάξει είναι άλλες οι τιμές στα προϊόντα, όταν το πήρα εγώ μπήκα σε πρόγραμμα ΠΕΠ για νέους αγρότες και έφτιαξα άλλα πέντε και μετά και άλλα...τώρα κάτι γίνεται...»

ΜΘ, 39 ετών

Τα περισσότερα άτομα που ερωτήθηκαν είχαν ηλικία από 28 έως 48 ετών κάτι που δίνει αισιόδοξα μηνύματα για το μέλλον του τομέα των πρώιμων κηπευτικών θερμοκηπίου. Επίσης πρέπει να σημειωθεί το γεγονός ότι από τους παραγωγούς του δείγματος μόλις δύο γυναίκες από αυτούς δουλεύουν στα θερμοκήπια από τις οποίες η μία είναι αλλοδαπή, ενώ άλλες δουλεύουν εμμέσως στα θερμοκήπια κάνοντας διάφορες εξωτερικές δουλειές που ο παραγωγός δεν είναι εύκολο να της πραγματοποιήσει αφού πρέπει να βρίσκεται στο θερμοκήπιο.

«Δεν έχω πολλά στρέμματα παίρνω λίγους εργάτες όταν χρειάζεται και με βοηθάει και η γυναίκα μου, είναι από την Βουλγαρία εδώ την γνώρισα δούλευε και αυτή για εμένα, άντε πες σε Ελληνίδα να μπει στο θερμοκήπιο σήμερα να δω τι θα σου πει...»

ΜΑ, 42 ετών

Όσο αφορά το μορφωτικό επίπεδο των ερωτωμένων είναι απόφοιτοι γυμνασίου οι 5 και οι άλλοι 10 είναι απόφοιτοι λυκείου όπου από αυτούς οι δύο είναι και απόφοιτοι τεχνολογικού εκπαιδευτικού ιδρύματος.

«Σπούδασα Τεχνολόγος γεωπόνος στην Καλαμάτα, ήταν κοντά και τα σαββατοκύριακα κατέβαινα και βοηθούσα τους γονείς μου με τα θερμοκήπια, έπαιρνα και το χαρτζιλίκι μου, δεν είχα παράπονο.»

ΜΗ, 37 ετών

Γενικά το επίπεδο κατάρτισης των παραγωγών βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο με πολλούς από αυτούς να παρακολουθούν τις εξελίξεις της γεωργίας και των νέων τεχνολογιών και να τις μεταφέρουν στην γεωργική τους εκμετάλλευση.

«Πηγαίνω όσο μπορώ σε διάφορα σεμινάρια αγροτών που οργανώνει η διεύθυνση γεωργίας της περιοχής μας αλλά ψάχνομαι και μόνος μου, έχω πάει και έχω δει και τους Ισπανούς και τους Ολλανδούς θερμοκηπιάδες, στους Ισπανούς είμαστε κοντά τους Ολλανδούς πρέπει να φάμε πολλά καρβέλια για να τους πιάσουμε..»

ΚΓ, 39 ετών

2.4 Η αγροτική εκμετάλλευση

Ο χαρακτήρας της περιοχής μελέτης είναι αμιγώς γεωργικός απαρτιζόμενος από παραγωγούς που κράτησαν τον αγροτικό χαρακτήρα της περιοχής και εξελίχθηκαν πάνω στην βάση του οικογενειακού μοντέλου γεωργίας, μέχρι το σημείο που άρχισαν να μεγαλώνουν τις εκμεταλλεύσεις τους.

Η περιοχή άργησε να καλλιεργείται μετά τις δεκαετίες του 1970 και 1980. Από τους καλλιεργητές που ήταν τότε ελάχιστοι έχουν μείνει στην περιοχή και οι οποίοι διατηρούν μικρό κλήρο οι υπόλοιποι έχουν παραχωρήσει τα θερμοκήπιά τους στα παιδιά τους. Στην περιοχή μελέτης παρατηρούνται παραγωγοί οι οποίοι έχουν επιδιώξει μεγέθυνση της εκμετάλλευσής τους σε σχέση με αυτή που τους μεταβιβάστηκε από τους γονείς τους και τον "αρχηγό" της οικογενειακής εκμετάλλευσης πατέρα τους.

«Εδώ που είμαστε τώρα είναι 80 στρέμματα το νοικιάζαμε και βάζαμε καρπούζι με τον αδερφό μου, ήταν καλές εποχές τότε για το καρπούζι και παίρναμε καλές τιμές και το χόμα ιδανικό για αυτή την καλλιέργεια, βγάλαμε καλά λεφτά, μετά πήραμε και δάνειο και το αγοράσαμε, μπήκαμε σε προγράμματα και στον αναπτυξιακό και φτιάξαμε τα θερμοκήπια, είχαμε και από τον πατέρα μας λίγα στρέμματα, μετά φτιάξαμε και άλλα...»

ΜΓ, 47 ετών, 130 στρέμματα

«Αρχικά δούλευα τα θερμοκήπια των δικών μου (3 στρέμματα), μετά μπήκα σε πρόγραμμα και έφτιαξα άλλα 9, μετά πήρα και δάνεια μπήκα και σε άλλα προγράμματα αγόρασα ένα χωράφι εδώ πιο πάνω, ήταν μισό ελιές και έφτιαξα άλλα 18 σιγά σιγά»

ΜΘ, 39 ετών, 30 στρέμματα

«Έχω 28 στρέμματα θερμοκήπια, τα χωράφια τα είχαν οι δικοί μου αλλά τα θερμοκήπια δεν ήταν όπως τώρα, ο πατέρας μου είχε 10 στρέμματα φουρνάκια (μικρότερου ύψους θερμοκήπια) και έβαζε πρώιμο καρπούζι, μετά μπήκα σε προγράμματα πήρα και δάνεια και τα εκσυγχρόνισα»

ΣΓ, 45 ετών, 28 στρέμματα

Παρατηρούμε μια μεγέθυνση της γεωργικής εκμετάλλευσης από τους απογόνους καθώς τα επιδοτούμενα προγράμματα και οι διευκολύνσεις που τους παρείχε μέχρι πρόσφατα το χρηματοπιστωτικό σύστημα διευκόλυναν την μεγέθυνση

και έκαναν τις θερμοκηπιακές εκμεταλλεύσεις να κινηθούν σε ένα επίπεδο αγροτικής επιχείρησης πλέον.

Σήμερα ο κλάδος των πρώιμων κηπευτικών θερμοκηπίου είναι άμεσα συνδεδεμένος με τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα παραγωγής και καλλιεργητικών τεχνικών όσο και από τον τομέα των αγροεφοδίων, τα πράγματα όμως για τους παραγωγούς έχουν δυσκολέψει καθώς δεν δίνονται εύκολα πιστώσεις από τα φυτώρια που τους προμηθεύουν σπορόφυτα μέχρι τους γεωπόνους και οι τιμές των αγροεφοδίων έχουν μια συνεχώς αυξανόμενη τάση.

«Πλέον οι πιστώσεις τελείωσαν, όποιος έχει μετρητό θα καλλιεργεί, όποιος δεν έχει θα είναι δύσκολα τα πράγματα, οι γεωπόνοι έφαγαν πολλά "κανόνια" από πολλούς και χάλασε η αγορά με αποτέλεσμα τώρα να υπάρχει τεράστια επιφύλαξη, έπρεπε να γίνει αυτό ρε παιδάκι μου αλλά όχι σε τέτοιο βαθμό να μας παίρνει όλους μπάλα...»

ΑΑ, 55 ετών

Σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής Τριφυλίας το 2014 το 12% του ποσού που είχε δοθεί για Σχέδια Βελτίωσης στον αγροτικό τομέα έχει απορροφηθεί από την περιοχή της Τριφυλίας. Η περιοχή επιδεικνύει μεγάλη απορροφητικότητα πόρων, τη στιγμή μάλιστα που το πρόγραμμα προχωρά με αργούς ρυθμούς λόγω έλλειψης ρευστότητας και γραφειοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα από τα 84 εκατ. ευρώ που έχουν δοθεί μέχρι τώρα σε όλη την επικράτεια, μέσα από την Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής Τριφυλίας για τα σχέδια που έχουν ήδη υλοποιηθεί και πληρωθεί, στην περιοχή έχουν καταλήξει πάνω από 10 εκατ. ευρώ. Όσον αφορά τις επενδύσεις αυτές είναι κατά βάση στον δυναμικό κλάδο της περιοχής που είναι ο κλάδος των θερμοκηπίων, τις έγγειες βελτιώσεις και τον εκσυγχρονισμό υφιστάμενων μονάδων. Οι μεγαλύτερες επενδύσεις έχουν γίνει στην περιοχή των Φιλιατρών και στη συνέχεια στους Γαργαλιάνους και την Τερψιθέα Κυπαρισσίας. Σημαντικό είναι πως δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην οργάνωση με νέες τεχνολογίες και αυτοματισμούς.

Βέβαια το τοπίο με τα επιδοτούμενα προγράμματα αγροτών στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον και σε συνάρτηση με την κρίση έχει αλλάξει με πολλούς από τους παραγωγούς να δυσκολεύονται να μπουν σε προγράμματα και σε άλλους να εγκρίνονται αλλά να μην μπορούν να τα περατώσουν.

«Να ξέρεις τα σημερινά προγράμματα είναι δύσκολα, έκαναν πολλοί αλλά δεν εγκρίθηκαν, έχει άλλες απαιτήσεις τώρα, εγώ ευτυχώς πρόλαβα πριν την κρίση αν και θα χρειαστώ και εγώ μια εκσυγχρόνιση οπότε τα βλέπω δύσκολα τα πράγματα...»

ΜΓ, 38 ετών

«Μπήκα σε καινούργιο πρόγραμμα της προγραμματικής περιόδου 2007-2013, εγκρίθηκε πρόσφατα, είχε πολλές απαιτήσεις καμιά σχέση με παλαιότερα, δεν ξέρω αν θα το πραγματοποιήσω όμως, δεν είμαστε για ανοίγματα τώρα...»

ΛΓ, 42 ετών

Ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί σύμφωνα με τις συνεντεύξεις που έδωσαν ήταν το κόστος παραγωγής και οι τιμές των προϊόντων που παρουσιάζουν μια ολοένα και μειούμενη τάση. Με αυτά τα δεδομένα προβλήματα οι παραγωγοί της περιοχής αναγκάστηκαν να αυξήσουν τα στρέμματα των θερμοκηπίων τους για να παράγουν περισσότερο.

«Το κόστος παραγωγής σήμερα είναι για μένα το μεγαλύτερο πρόβλημα για τους θερμοκηπιάδες. Δεν γίνεται να έχουμε κόστος παραγωγής 4000 η και 5000 euro ανά στρέμμα και οι τιμές να είναι τόσο χαμηλές...Είχα 6,5 στρέμματα και αναγκάστηκα να φτιάξω άλλα 3,5 για να αυξήσω την παραγωγή μου γιατί δεν έβγαίνα αλλά και πάλι είναι δύσκολα τα πράγματα και τα δάνεια τρέχουν...»

ΜΗ, 37 ετών

«Παλιά πουλούσαμε ντομάτα 300-350 δραχμές, τώρα το ένα ευρώ αποτελεί όνειρο, με 2-3 στρέμματα βγάλαμε όσα σήμερα με 10 γι' αυτό αναγκαστήκαμε να φτιάξουμε κι άλλα... κι άλλα...»

ΜΘ, 39 ετών

«Δεν γίνεται να μην μεγαλώσεις, οι τιμές των προϊόντων σε σχέση με παλαιότερα είναι η νύχτα με την ημέρα το ίδιο και τα λιπάσματα, τα φάρμακα και τα φυτά και αναγκάζεσαι να αυξήσεις την παραγωγή σου για να ανταπεξέλθεις. Εμείς μπήκαμε σε αναπτυξιακό νόμο για την επένδυσή μας, πήραμε και δάνεια, αναγκαζόμαστε να μεγαλώνουμε συνεχώς, δεν γίνεται αλλιώς έχουμε μπει σε αυτό το λούκι τώρα. Φτιάξαμε και συσκευαστήριο. Δόξα τον Θεό έως τώρα πηγαίνουμε καλά και μπορούμε να ανταποκριθούμε στις υποχρεώσεις μας, δεν έχω παράπονο αλλά έχουμε φτύσει αίμα εδώ μέσα...Να ξέρεις όμως ότι όσο περισσότερα στρέμματα έχεις και μεγαλύτερο ρίσκο, αν για παράδειγμα σου συμβούν αναποδιές για μία δύο καλλιέργειες από τις τιμές, τις συμφωνίες μέχρι και τις ασθένειες στα φυτά θα πρέπει να είσαι πολύ προσεκτικός για να αντέξεις...»

ΜΓ, 130 στρέμματα 47 ετών

Τα παραπάνω λόγια του ΜΓ φέρνουν στο προσκήνιο το σύγχρονο μοντέλο βιομηχανικής παραγωγής στο οποίο το χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι εταιρίες παροχής γενετικού υλικού και αγροεφοδίων είναι απολύτως αυτά που αντιπροσωπεύει η σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη αγορά στον τομέα των θερμοκηπιακών καλλιεργειών.

Οι αυξήσεις στις τιμές των αγροεφοδίων, οι πιέσεις του χρηματοπιστωτικού συστήματος, σε συνδυασμό με τις μειωμένες τιμές των προϊόντων και την μισθωτή εργασία μειώνει δραματικά το κέρδος του παραγωγού.

«Τώρα με την κρίση είναι δύσκολα τα πράγματα, το κόστος παραγωγής είναι το νούμερο ένα πρόβλημα, έρχεται και χειμώνας και πρέπει να αγοράσουμε και πυρινόξυλο για τους καυστήρες εκεί να δεις 'γάλια'...»

ΜΗ, 37 ετών

«Δύσκολα τα βλέπω τα πράγματα, φταίμε και εμείς δεν είμασταν εντάξει, παίρναμε πιστώσεις αλλά όχι μέχρι εκεί που φτάνει το χέρι μας. Το παρακάναμε και τώρα πληρώνουμε της συνέπειες...πήγαινε τώρα σε έναν γεωπόνο και ζήτα του φάρμακα με πίστωση να δω τι θα σου πει..»

ΜΓ, 38 ετών

Όλες αυτές οι δυσκολίες στην παραγωγή έκαναν μικρούς ιδιοκτήτες μη έχοντας την κατάλληλη ρευστότητα να μειώσουν τις καλλιέργειές τους και να κάνουν μόνο μία καλλιέργεια τον χρόνο.

«Έκανα δύο καλλιέργειες τον χρόνο στο θερμοκήπιο, τώρα έτσι όπως μας κάνανε δεν αντέχω να καλλιεργώ τον χειμώνα με τα έξοδα θέρμανσης, φυτοπροστασίας και τα εργατικά και έχω και δάνειο απλήρωτο.»

ΓΠ, 55 ετών

«Άστα...όπως είναι τα πράγματα θα πάω την ντομάτα μέχρι Δεκέμβρη και μετά θα το αφήσω ακαλλιεργητό να ξεκουραστούν και τα χρώματα...δεν αντέχω άλλο είναι μεγάλο

το κόστος παραγωγής, ευτυχώς έχω και κάτι ελίτσες. Γίναμε θερμοκηπιάδες για κάτι καλύτερο και τώρα γυρνάμε ξανά πίσω...»

ΓΛ, 54 ετών

Υπάρχουν φυσικά και περιπτώσεις ανθρώπων που γύρισαν πίσω στον τόπο καταγωγής τους για να αναλάβουν την οικογενειακή εκμετάλλευση-θερμοκήπιο που έμενε ανεκμετάλλευτη γιατί αντιμετώπισαν σοβαρά οικονομικά προβλήματα με την αρχή της οικονομικής ύφεσης.

«Έφυγα πριν 3 χρόνια από την Αθήνα, δούλευα σε ένα ποδηλατάδικο ως ιδιωτικός υπάλληλος αλλά με δυο παιδιά στην Αθήνα και γυναίκα άνεργη δεν τα βγάζεις πέρα. Γυρίσαμε πίσω και αναλάβαμε τα θερμοκήπια του πατέρα μου. Δεν είναι πολλά 3,5 με 4 στρέμματα, τα συμμαζέψαμε με καινούργια νάιλον και κάνουν μια χαρά την δουλειά τους, δουλεύω μέσα από το πρωί έως το βράδυ, βάζει πλάτη και η γυναίκα μου, τα παιδιά προσέχει η μάνα μου, καλύτερα εδώ είσαι κύριος του εαυτού σου και άλλο το κόστος ζωής»

ΚΓ, 39 ετών

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα νεαρά σε ηλικία άτομα τα οποία επέστρεψαν από τις σπουδές τους για να ασχοληθούν με τα θερμοκήπια της οικογένειας μη έχοντας άλλες εναλλακτικές όπως η περίπτωση όπως η περίπτωση του ΤΠ (24 ετών).

«Γύρισα από την Θεσσαλονίκη που σπούδαζα οικονομικά και κατευθείαν μπήκα στα θερμοκήπια των γονιών μου για δουλειά, ο πατέρας μου αρχίζει και κουράζεται και κάποτε θα αναλάβω εγώ και πρέπει να είμαι έτοιμος. Το σκεφτόμουν στην αρχή να καθόμουν επάνω αλλά τι να το κάνεις δεν υπήρχε πουθενά δουλειά, εδώ είμαι αφεντικό»

ΤΠ, 24 ετών

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η κρίση ήταν βαρύνουσας σημασίας τόσο για τον τρόπο παραγωγής και αλλαγής φιλοσοφίας των παλιών "θερμοκηπιάδων" σε πολλά καλώς ή κακώς κείμενα όσο και για την ώθηση νέων αγροτών να ασχοληθούν με τις θερμοκηπιακές καλλιέργειες.

2.5 Η απασχόληση και οι απασχολούμενοι

Όλοι οι παραγωγοί που βρίσκονται σήμερα στην περιοχή προέρχονται από αγροτικές οικογένειες που διατηρούσαν τα χαρακτηριστικά του οικογενειακού γεωργοκτηνοτροφικού μοντέλου παραγωγής. Κάποιοι από αυτούς έχουν και ελιές ενώ άλλοι παλαιότεροι (ο αρχηγός πατέρας) ασχολούνταν και με την κτηνοτροφία.

«Είμαι 100% θερμοκηπιάς, έχω και κάτι ελίτσες τις οποίες τον Νοέμβρη στέλνω 2-3 παιδιά και τις μαζεύουν»

ΜΘ, 39 ετών, 30 στρέμματα

Η πολυαπασχόληση δεν φαίνεται να λαμβάνει χώρα σε σημαντικό βαθμό στην περιοχή καθώς κανένας από τους ερωτώμενους δεν είχε κάποιο εξωγεωργικό εισόδημα από απασχόληση εκτός γεωργίας.

2.6 Το οικογενειακό μοντέλο διαχείρισης και η μισθωτή εργασία

Σε εκμεταλλεύσεις μικρότερες των 5-7 στρεμμάτων παρατηρείται το μοντέλο διαχείρισης στην περιοχή να είναι το οικογενειακό. Όπως αναφέρουν οι (Γιδαράκου, Καζακόπουλος και Κουτσούρης 2006) ο αρχηγός της εκμετάλλευσης ασχολείται με «εξωτερικές εργασίες» και αφορούν το καθημερινό άνοιγμα-κλείσιμο των θερμοκηπίων, το πότισμα, τη λίπανση, τη φυτοπροστασία γενικότερα την επιτήρηση των θερμοκηπίων και το κομμάτι της πώλησης-εμπορίας. Στις «εσωτερικές εργασίες που αφορούν χειρωνακτικές εργασίες που έχουν να κάνουν με το φυτό, ξεβλαστίματα, τυλίγματα, κοψίματα κατά κύριο λόγο απασχολούνται γυναίκες (μητέρα, σύζυγος) ή εργάτες, ενισχύοντας έτσι παραδοσιακές αντιλήψεις για την ταυτότητα της «γυναίκας βοηθού» και την αποστασιοποίησή της από το κομμάτι της διαχείρισης και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε επίπεδο οικογενειακής εκμετάλλευσης.

«Περισσότερο στο θερμοκήπιο μπαίνει η γυναίκα μου και η μάνα μου όσο αντέχει ακόμα και βάζω και κανά δύο εργάτες όταν πρόκειται για φύτεμα, μάζεμα ή και ξεφύλλισμα»

ΚΓ, 37 ετών 4 στρέμματα.

Όσο το κόστος παραγωγής αυξάνεται και οι τιμές των προϊόντων πέφτουν οι παραγωγοί προσπαθούν να αυξήσουν την προσωπική τους εργασία και αυτή των μελών τους.

«Σήμερα προσπαθούμε να μειώσουμε τα εργατικά όσο καμιά άλλη περίοδο, βάζουμε περισσότερο προσωπική εργασία, παλιά δεν ήταν έτσι, δεν υπολογίζαμε, δέναμε τα σκυλιά με τα λουκάνικα...»

ΑΓ, 44 ετών, 15 στρέμματα.

«Προσπαθούμε να γλιτώνουμε μεροκάματα, έχω δύο γιούς βοηθούν και αυτοί, γυρίσανε από φαντάρη, τους έχω μέσα τώρα, γιατί να πάρω παραπάνω εργάτες αφού όταν σταματήσω αυτοί θα τα πάρουν...»

ΓΛ, 54 ετών, 8 στρέμματα

«Η κρίση μας τα άλλαξε όλα αλλά δεν γίνεται να κόψεις από τις καλλιεργητικές φροντίδες, όταν το φυτό πεινάει πρέπει να το ταΐσεις γιατί αλλιώς θα το βρεις μπροστά σου, και δεν είμαστε για πειράματα τώρα...αναγκαστικά θα δουλέψουμε περισσότερο προσωπικά...»

ΣΓ, 45 ετών, 28 στρέμματα

Η παραγωγή πρώιμων κηπευτικών θερμοκηπίου είναι μια εντατικής μορφής καλλιέργεια η οποία απαιτεί μισθωτή εργασία ακόμα και σε μικρές εκμεταλλεύσεις (2-6 στρέμματα) ειδικά στις περιόδους φύτευσης, συγκομιδής και τυλίγματος. Στην περιοχή μελέτης επειδή τα περισσότερα θερμοκήπια είναι άνω των 8 στρεμμάτων υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη για εργατικά χέρια ανάλογα με το μέγεθός τους και την καλλιέργεια.

«Δεν γίνεται χωρίς εργάτες δουλεύουν και τα παιδιά μου αλλά πρέπει να κόψουμε ντομάτα, μετά να συσκευάσουμε, να ζυγίσουμε, αυτά δεν γίνονται με 1-2 χέρια»

ΓΓ, 50 ετών, 16 στρέμματα

«Απασχολώ 11-12 μόνιμους εργάτες και συμπληρώνω ανάλογα με τις δουλειές, δεν βγαίνει αλλιώς, εγώ πρέπει να συνεννοούμαι με το Super Market, να κόβω τιμολόγια, να φτιάχνω λιπάσματα, ειδικά την άνοιξη που έχουμε και το καρπούζι χρειάζομαι και άλλα χέρια..»

ΜΘ, 39 ετών, 30 στρέμματα

2.7 Η μισθωτή εργασία

Όσο αναφορά τους εργάτες που δουλεύουν στα θερμοκήπια το μεγαλύτερο μέρος αυτών αποτελούν μετανάστες. Παλαιότερα δούλευαν και Έλληνες αλλά μετά αυτό άλλαξε, αρχικά επικρατούσαν οι Αλβανοί μετά προστέθηκαν και Βούλγαροι και Ρουμάνοι ενώ τα τελευταία χρόνια ένα μεγάλο ποσοστό των εργατών στα θερμοκήπια είναι από το Πακιστάν και άλλες ανατολικές χώρες.

«Παλιά θυμάμαι οι γονείς μου είχαν μόνο εργάτες Έλληνες από την γύρω περιοχή, εμείς έχουμε κυρίως μετανάστες από την Βουλγαρία, την Ρουμανία και Πακιστανούς αν και τελευταία έχουμε και αρκετά παιδιά από εδώ Έλληνες που τους βάζω στο συσκευαστήριο ή για εξωτερικές δουλειές (μεταφορά εργατών, εκτέλεση συνταγών θρέψης, επιτήρηση κ.λπ.) »

ΜΓ, 47 ετών

«Παίρνουμε ξένους, τί να κάνουμε; Πήγαινε στην πλατεία τώρα να τους δεις τους δικούς μας όλοι πίνουν το καφεδάκι τους, δεν θέλουν να λερωθούν το θερμοκήπιο, γκρινιαίνουν ότι το "εικοσάρι" είναι λίγο, προτιμούν να μην έχουν δουλειά παρά να έρθουν εδώ.»

ΜΓ, 38 ετών

«Μακάρι να είχα μόνο Έλληνες αλλά δεν έρχονται...υπάρχει λίπος ακόμα...Ένα παιδί έχω Έλληνα και είναι αστέρι. Στην περιοχή παλιά δούλευαν Έλληνες στις αγροτικές εργασίες, θυμάμαι κάθε περίοδο που μαζεύαμε ελιές ερχόντουσαν Τρικαλινοί.»

ΜΘ, 39 ετών

«Τώρα με την κρίση ήρθαν μερικοί να δουλέψουν αλλά το ένα τους βρωμούσε το άλλο τους ξίνιζε, δεν έχουν συνηθίσει στην δουλειά...Θα το ήθελα να είχα μόνο Έλληνες αλλά δυστυχώς στο λέω με λύπη δεν κάνουν για το θερμοκήπιο...»

ΣΓ, 45 ετών

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παράθεση του «ΜΗ, 37 ετών» για Έλληνες εργάτες οι οποίοι πριν δραστηριοποιούνταν ως τοπικοί έμποροι της περιοχής και τώρα δουλεύουν ως εργάτες σε θερμοκηπιακές μονάδες της περιοχής έχοντας εγκαταλείψει το εμπόριο λόγω των δυσκολιών που αντιμετώπισαν μετά την οικονομική κρίση αλλά και την ολοένα και μειωμένη προτίμηση τους από τους παραγωγούς οι οποίοι εύρισκαν άλλους τρόπους διάθεσης των προϊόντων τους. Προς επιβεβαίωση αυτών έρχεται η μαρτυρία του «ΜΑ, 42 ετών» πρώην εμπόρου και νυν εργάτη όπου εμπορευόταν αγροτικά προϊόντα της περιοχής.

«Τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα μετά την κρίση δεν πηγαινα καθόλου καλά, μπήκαν και τα Super Market στην μέση και οι παραγωγοί δεν μας έδιναν τα προϊόντα τους γιατί δεν είχαμε ρευστότητα και δεν μπορούσα να τους καλύψω, τώρα δουλεύω εδώ στο συσκευαστήριο, από αφεντικά γίναμε εργάτες...»

ΜΑ, 42 ετών, Έλληνας εργάτης

2.8 Η συμβολή των μεταναστών

Η παραγωγή κηπευτικών θερμοκηπίου αποτελεί έναν κλάδο της γεωργίας όπου η συμβολή των εργατικών χεριών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την παραγωγή του προϊόντος. Η ανάγκη για εργατικά χέρια είναι επιτακτική και έτσι η είσοδος στην περιοχή του πρώτου μεταναστευτικού ρεύματος των Αλβανών μεταναστών την δεκαετία του '90 και αργότερα των Βουλγάρων και των Ρουμάνων έφεραν στις θερμοκηπιακές μονάδες της περιοχής μεγάλη ανάπτυξη.

Τα μεροκάματα στην περιοχή προ κρίσης κυμαίνονταν από 30 έως 35 ευρώ κατά μέσο όρο για ώρες εργασίας ανάλογα με τον παραγωγό αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις 8 με 10 ώρες εργασίας. Οι πρώτοι μετανάστες-εργάτες που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή κυρίως Αλβανικής καταγωγής έμεναν σε σπίτια μαζί με την οικογένειά τους καθώς ένα μεγάλο ποσοστό αυτών είχαν πάρει μαζί τους συγγενικά τους πρόσωπα και εγκαταστάθηκαν σε φθηνά καταλύματα της περιοχής, η μετέπειτα προσαρμοστικότητά τους τόσο σε επίπεδο γρήγορης εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας όσο και σε επίπεδο εργασίας σε συνδυασμό με το

χαρακτηριστικό «κοινό ταμείο» της οικογένειας και τα υψηλότερα των σημερινών μεροκάματων τους ώθησε στο να εγκατασταθούν σε σπίτια με μεγαλύτερες ανέσεις ενώ αρκετοί από αυτούς έχτισαν και δικά τους. Σε αντίθεση των προηγούμενων τα τελευταία χρόνια με την είσοδο μεταναστών από Αφρικανικές κυρίως χώρες (Πακιστάν, Μαρόκο, Συρία, Αίγυπτος) το κόστος εργασίας μειώθηκε. Αυτό το δεύτερο κύμα μεταναστών εγκαταστάθηκε στην περιοχή χωρίς την οικογένειά τους και ήταν κατά κύριο λόγο άνδρες σε παραγωγική ηλικία που διέμεναν σε καταλύματα που τους παρείχαν κυρίως οι εργοδότες τους. Η έλευση αυτού του νέου κύματος μεταναστών προσέδωσε σε πολλές αγροτικές εκμεταλλεύσεις και θερμοκηπιακές μονάδες μια μεγάλη ανάσα από το συνεχές αυξανόμενο κόστος παραγωγής και την οικονομική ύφεση της περιόδου που συνέπεσε. Αυτό το κύμα μεταναστών ήταν πολυάριθμο και πρόθυμο να δουλέψει για μικρότερα μεροκάματα κάτι το οποίο άλλαξε τις εργασιακές ισορροπίες της ξένης εργασίας στην περιοχή.

«Ευτυχώς που ήρθαν οι Πακιστανοί, η κατάσταση είχε φτάσει σε οριακό σημείο για εμάς. Οι Αλβανοί έπαιρναν 30 Ευρώ και όλο αύξαναν τα μεροκάματα, έτσι δεν πηγαίναμε πουθενά...με το που ήρθαν οι άλλοι (μετανάστες Αφρικανικής καταγωγής) ήταν πολλοί και είχαν ανάγκη για δουλειά, και εμείς τους είχαμε ανάγκη...τα μεροκάματα πέσανε αμέσως...»

ΜΘ, 39 ετών, 15 μόνιμους εργάτες

Γενικά η απασχόληση εργατικού προσωπικού στο θερμοκήπιο αποτελεί κινητήρια δύναμη της παραγωγής θερμοκηπιακών προϊόντων η οποία λαμβάνει χώρα ανάλογα τον παραγωγό και την κατεύθυνση της παραγωγής του. Η περιοχή μελέτης είναι ένας τόπος ο οποίος απορροφά άμεσα τις τάσεις της αγοράς αγροτικών προϊόντων όσο αναφορά την διάθεση, την τυποποίηση και τις καλλιεργητικές τεχνικές του προϊόντος με αποτέλεσμα την επιτακτική αύξηση των εργατικών χεριών προς την κατεύθυνση αυτή.

«Κοίταξε να δεις, εγώ έχω 28 στρέμματα και έχω 13 μόνιμους, γενικά για να γίνονται όλες οι δουλειές σωστά σε φούλ εργασία (συγκομιδή, συσκευασία, ξεφύλλισμα, κατέβασμα, δεσίματα, φυτοπροστασίες) χρειάζεται περίπου ένας εργάτης ανά στρέμμα δηλαδή 25 άτομα τουλάχιστον, σκέψου τι θα γινόταν αν πληρώναμε τα μεροκάματα που έπαιρναν οι Αλβανοί προ κρίσης, με τους Πακιστανούς και τους Αιγύπτιους κάνουμε την δουλειά μας με λιγότερα έξοδα»

ΣΓ, 45 ετών, 13 μόνιμους εργάτες

Η προσφορά εργασίας που εμφανίζεται πλέον στην περιοχή από εργάτες που δουλεύουν για λιγότερα χρήματα αντικατέστησε αυτή των παλαιότερων μεταναστευτικών ρευμάτων των Αλβανών κυρίως, των Βουλγάρων και δευτερευόντως των Ρουμάνων. Σήμερα στην περιοχή ο μέσος όρος μεροκάματου για την εργασία στα θερμοκήπια είναι 20 ευρώ με αύξηση και των ωραρίων αφού υπάρχει η προσφορά των 'νέων' μεταναστών σε εργασία. Αυτή η νέα πραγματικότητα ώθησε αρκετούς εργάτες των παλαιότερων μεταναστευτικών ρευμάτων στο να προσαρμοστούν και αυτοί στα νέα δεδομένα ή να βγούν από την διαδικασία. Τα ωράρια εργασίας είναι κατα μέσο όρο 10 ώρες με διάφορες συμφωνίες που γίνονται επιτόπια να αυξάνουν το ωράριο σε περιπτώσεις που η εργασία που πρέπει να γίνει δεν έχει περατωθεί (ειδικά σε περιπτώσεις συσκευασίας των προϊόντων που τα φορτηγά των μεταφορικών κάθε βράδι περνάνε από τα συσκευαστήρια των θερμοκηπιακών μονάδων και παίρνουν τις παλέτες με τα προϊόντα τους για να τα μεταφέρουν στις κεντρικές αγορές και τις αποθήκες των Super Market της Αθήνας κυρίως).

«Τα ωράρια είναι 7 ο πρωί με 12 το μεσημέρι το καλοκαίρι με ένα κενό 12 με 4 γιατί δεν μπορείς να δουλέψεις με την ζέστη εκείνη την ώρα και 4 με 9 το βράδυ ή όσο πάει μέχρι να τελειώσουμε και την συσκευασία για να φύγουν τα φορτηγά. Τον χειμώνα 8 με 5. Γενικά τα ωράρια είναι αυτά αλλά σου λέω δεν ξέρεις τι θα προκύψει και η δουλειά πρέπει να βγει»

ΓΓ, 50 ετών, 8 μόνιμους εργάτες

«Δουλεύουμε από το πρωί μέχρι το βράδι, αν το αφεντικό μου ζητήσει 'παραπάν' (έκφραση μεταξύ παραγωγού και εργατών για περισσότερη ώρα εργασίας) κάθομαι και μία και δύο ώρες και παίρνω 5 ευρώ παραπάνω»

Σερί, 28 ετών, Πακιστανός εργάτης

«Τα μεροκάματα στην περιοχή είναι στα 20-25 ευρώ αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις 20, υπάρχουν παραγωγοί που στους πακιστανούς δίνουν ακόμα και 15»

ΜΗ, 37 ετών, 5 μόνιμους εργάτες.

«Πακιστανοί, Σύριοι, Αιγύπτιοι προσφέρονται να δουλέψουν παραπάνω ώρες ακόμα και το καλοκαίρι τις ώρες που συνήθως γίνεται το μεσημεριανό κενό για τους άλλους

εργάτες, είναι δύσκολες ώρες 12 με 4 το καλοκαίρι μέσα στο θερμοκήπιο αλλά μερικοί από αυτούς δουλεύουν για παραπάνω μεροκάματο»

ΜΓ, 38 ετών, 10 μόνιμους εργάτες.

«Το καλοκαίρι ότι ώρα θες μπαίνω μέσα δεν καταλαβαίνω εγώ από ζέστη αρκεί να πάρω παραπάνω ευρώ μόνο φάρμακο μην με βάλεις να ρίζω...»

Φεκίρ, 25 ετών, Σύριος εργάτης.

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν απόψεις που αναφέρουν πως οι νέοι αυτοί μετανάστες μη έχοντας πρότερη εμπειρία στις θερμοκηπιακές καλλιέργειες δεν προσαρμόστηκαν εύκολα όπως τα παλαιότερα μεταναστευτικά ρεύματα.

«Οι Αφρικανοί όταν ήρθαν εδώ δεν ήξεραν τίποτα, σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα έκαναν και ζημιές στις καλλιέργειες, ειδικά στα τυλίγματα και την συγκομιδή πρέπει να τους είχαμε από πάνω...είχαμε ανάγκη όμως και αυτοί και εμείς και με υπομονή τώρα είναι σχετικά καλύτερα τα πράγματα...»

ΜΓ, 47ετών, 60 μόνιμους εργάτες.

«Μην νομίζεις ότι οι Πακιστανοί βγάζουν την ίδια δουλειά με τους Αλβανούς άσε που θέλουν κάποιον πάνω απο το κεφάλι τους συνέχεια, αλλά τι να κάνουμε είναι φτηνά εργατικά χέρια και δεν είμαστε για πολλά πολλά τώρα...»

ΓΛ , 54 ετών, 5 μόνιμους εργάτες

«Με τους Αλβανούς είχαμε συνέχεια θέμα με τον ράβδο (συγκομιδή ελαιοκάρπου), κάθε Νοέμβρη εξαφανίζονταν από τα θερμοκήπια και πήγαιναν στις ελιές για μεγαλύτερα μεροκάματα, κοροϊδεύαν και τίποτα Αθηναίους και τσιμπούσανε το σαραντάρι, που να κάτσουν εδώ...με τους Αφρικανούς αυτό το πρόβλημα το λύσαμε μέχρι πρόσφατα που την ψυλλιάστηκαν και αυτοί την δουλειά και έχουμε κάποιες διαρροές...»

ΓΓ, 50 ετών, 8 μόνιμους εργάτες

Στην περιοχή το μόνιμο προσωπικό που απασχολείται στα θερμοκήπια είναι στο μεγαλύτερο βαθμό του Αφρικανικής καταγωγής και σε μικρότερο αποτελείται από μετανάστες των παλαιότερων μεταναστευτικών εισροών και κυρίως Αλβανών,

Ρουμάνων και Βουλγάρων. Εντός των εκμεταλλεύσεων αυτών παρατηρούνται εργάτες οι οποίοι έχουν συγγενική σχέση.

«Δουλεύω στο αφεντικό 15 χρόνια μαζί με τον άνδρα μου, από τότε δουλεύουμε εδώ μαζί, Βουλγαρία πάμε λίγες φορές μια φορά κάθε δύο χρόνια δεν θέλουν και τα παιδιά έχουν συνηθίσει εδώ..»

Ρούσκα, 45 ετών, Βουλγάρα εργάτρια

«Οι εργάτες είναι σε μεγαλύτερο βαθμό Αφρικανικής καταγωγής, έχω και 1 Ρουμάνο μόνιμο εδώ που δουλεύει μαζί με την γυναίκα του, παντρεύτηκαν εδώ, Ρουμάνο και αυτή, δεν τους βλέπω να φεύγουν τώρα...»

ΜΘ, 39 ετών, 15 μόνιμους εργάτες

Ένα πρόσφατο πρόβλημα για τις παραγωγικές μονάδες της περιοχής είναι ότι την περίοδο της συγκομιδής του ελαιόκαρπου πολλοί εργάτες από τους μη μόνιμους απορροφούνται εκεί με αποτέλεσμα την έλλειψη του εργατικού προσωπικού. Αυτό ανάγκασε ορισμένους παραγωγούς κυρίως των μεγαλύτερων θερμοκηπιακών μονάδων της περιοχής να φέρουν εργάτες κατευθείαν από την χώρα προέλευσής τους (Ρουμάνους ή Βούλγαρους κυρίως) για αυτούς τους δύο ή τρεις κρίσιμους μήνες της παραγωγής. Οι μικρές παραγωγικές μονάδες ήταν ευκολότερο να προσαρμοστούν σε αυτή την κατάσταση καθώς απασχολούσαν λιγότερο προσωπικό και παρουσιάζουν ευελιξία. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διάφορες συμφωνίες που γίνονται μεταξύ των παραγωγών και των εργατών που ποικίλουν ανάλογα το μέγεθος της μονάδας, των αριθμό των εργαζομένων, την πολιτική πληρωμής των παραγωγών και την οικονομική κατάσταση της αγροτικής επιχείρησης.

«Έχω 60 εργάτες μόνιμους αλλά όσο τα φυτά μεγαλώνουν χρειάζονται περισσότερα χέρια και τους αυξάνω σταδιακά μέχρι να φτάσουμε στο αποκορύφωμα με την συγκομιδή και την συσκευασία όπου βάζω άλλους 40 σκέψου τι γίνεται τον Ιούνιο που οι περισσότεροι θερμοκηπιάδες κόβουμε και καρπούζι, θέλουμε εργάτες σε δυο μεριές...Τα περισσότερα παιδιά μένουν σε δικά τους σπίτια στα Φιλιατρά αλλά σε μερικά τους παρέχω εγώ διαμονή μέσα στην μονάδα. Οι πληρωμές γίνονται ανάλογα την περίπτωση, διαφορετικά λογαριάζομαι με παιδιά που τα έχω 15 χρόνια που τα πληρώνω με το μήνα και αλλιώς με τους περιστασιακούς. Στους εργάτες της περιοχής υπάρχει επιφύλαξη θέλουν να πληρώνονται κάθε απόγευμα με το που τελειώνουν γιατί υπήρχαν περιπτώσεις από κακοπληρωτές που έχαναν τα λεφτά τους. Έτσι πληρώνω τους Αφρικανούς όπου κάθε απόγευμα κάνω πληρωμές, αν είσαι εντάξει στις πληρωμές

σου δεν υπάρχει περίπτωση να μην βρεις εργάτες να κάνεις την δουλειά σου, άσε που αρκετές φορές χρειαζόμαστε να δουλέψουν παραπάνω ώρες και είναι πάντα πρόθυμοι να το κάνουν, με το αζημίωτο φυσικά...»

ΜΓ, 47 ετών, 60 μόνιμους εργάτες

Αρκετοί μετανάστες-εργάτες του παλαιού ρεύματος αποτελούν οδηγούς για αυτούς του νέου ρεύματος σχετικά με τις εργασίες του θερμοκηπίου καταλαμβάνοντας έναν ρόλο επιστατικό που συνδέει το εργατικό προσωπικό με τον εργοδότη, στις περισσότερες περιπτώσεις δε αμείβονται με ένα καλύτερο μεροκάματο.

«Έχω έναν Αλβανό χρόνια, του δίνω 30 ευρώ ο οποίος κάνει τα πάντα, πηγαινοφέρει τους άλλους εργάτες στα θερμοκήπια, τους δείχνει τις δουλειές και μ ενημερώνει για το οτιδήποτε, στους άλλους δίνω 20, παλιά του έδινα περισσότερα αλλά συμβιβάστηκε και αυτός στα νέα δεδομένα»

ΜΘ, 15 μόνιμους εργάτες

«Έχω μάθει την δουλειά τόσα χρόνια που είμαι στην Ελλάδα, μερικές φορές το αφεντικό λείπει για δουλειές στην Αθήνα και με παίρνει κάθε λίγο και λιγάκι τηλέφωνο να δει τι γίνεται..., τρώμε ψωμί από εδώ και δεν γίνεται όταν λείπει για μισή μέρα να κάθονται όλοι...»

Άντι, 35 ετών, Αλβανός εργάτης

2.9 Η γεωργική παραγωγή

Στην περιοχή τα κύρια καλλιεργούμενα θερμοκηπιακά προϊόντα είναι η ντομάτα και το αγγούρι και έπονται η καλλιέργειες της πιπεριάς και τα φασολάκια. Σημαντικό είναι να αναφερθεί και η υπό χαμηλή κάλυψη καλλιέργεια του καρπουζιού όπου αρκετοί ιδιοκτήτες θερμοκηπιακών μονάδων επιλέγουν ως συμπληρωματική και πολλές φορές αρκετά αποδοτική καλλιέργεια.

«Τα μισά θερμοκήπια τα βάζω αγγούρι και τα μισά ντομάτα, ανάλογα την χρονιά, έβαζα και πιπέρια και φασόλι αλλά δεν ήταν σταθερές καλλιέργειες, τώρα έχω καταλήξει σε αυτά και βλέπουμε...»

ΣΓ, 45 ετών, 28 στρέμματα

«Δύο είναι οι καλλιέργειες στα Φιλιατρά αγγούρι και ντομάτα, εγώ είμαι περισσότερο αγγουριάς γιατί της μιλάω καλύτερα της καλλιέργειας αλλά βάζω και ντομάτα που και που...έχουνε δώσει χρήμα στην περιοχή και η ντομάτα και το αγγούρι αλλά πλέον πιστεύω ότι πρέπει να την ψάξουμε λίγο περισσότερο...»

ΓΛ, 54 ετών, 8 στρέμματα

«Έχω 15 στρέμματα, το Δεκέμβρη βάζω 10 αγγούρι και 5 ντομάτα, τον Ιούλιο περίπου μισά-μισά αλλά μην νομίζεις ότι είναι και σάνταρ αυτά, αν ακούσουμε ότι φορτώνονται τα θερμοκήπια άλλων περιοχών με αγγούρι προτιμούμε να βάζουμε ντομάτα και το αντίθετο αλλά και αυτό πάλι τύχη είναι δεν ξέρεις τι θα σου επιφυλάξει η αγορά σίγουρα ποτέ»

ΑΓ, 44 ετών, 15 στρέμματα

«Είμαι από τους λίγους θερμοκηπιάδες της περιοχής που βάζουν πιπέρι, τώρα τελευταία ένας γεωπόνος μου πρότεινε να βάλω και φασολάκια, βρήκαμε και αγορά και είμαι πολύ ευχαριστημένος, βάζω και καμιά δεκαριά στρέμματα καρπούζι μπουκάλα το καλοκαίρι ως συμπληρωματική καλλιέργεια»

ΛΓ, 42 ετών, 10 στρέμματα

Η χωρική εγγύτητα της περιοχής με την κεντρική λαχαναγορά, τα μεγάλα Super Market της Αθήνας και το Λιμάνι της Πάτρας την καθιστά σημαντικό παίκτη στην διάθεση κηπευτικών προϊόντων τόσο σε εγχώριο όσο και σε επίπεδο εξαγωγών. Οι θερμοκηπιακές μονάδες προσπαθούν μόνες τους να κάνουν συμφωνίες, να βρουν αγορές και να γίνουν ανταγωνιστικές.

«Προσπαθούμε να προσαρμοστούμε στην αγορά, προχθές από το Super Market μου ζήτησαν ντοματίνια, είχα βάλει κάποτε πειραματικά αλλά στο τσαμπί πάνω δεν μου

ωριμάζαν όλα τα ντοματάκια όπως ήθελα, θα βάλω ξανά λίγα και θα δούμε πως θα πάει, δεν είναι να βάλεις πολλά στρέμματα από κάτι που δεν γνωρίζεις καλά»

ΜΘ, 39 ετών, 30 στρέμματα

Ειδικότερα οι παραγωγοί οι οποίοι είναι ενταγμένοι σε κάποιον συνεταιρισμό της περιοχής λόγω του εξαγωγικού του χαρακτήρα και των απαιτήσεων του σε διάφορα είδη προϊόντων τολμούν σε νέες καλλιέργειες χωρίς όμως να υποσκελίζουν τις βασικές της ντομάτας και του αγγουριού. Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι και ότι οι μονάδες θερμοκηπίων σε μεγάλο ποσοστό είναι ενταγμένες σε προγράμματα «Ολοκληρωμένης Διαχείρισης» και σε συστήματα πιστοποίησης όπως τα AGRO 2.1 και 2.2 και GLOBALGAP.

«Οι βασικές μας καλλιέργειες είναι το αγγούρι και η ντομάτα αλλά ο συνεταιρισμός ζητάει και άλλα προϊόντα για να τα πάει έξω όπως διάφορα είδη πιπεριάς και μελιτζάνας»

ΜΗ, 37 ετών, 6.5 στρέμματα.

«Βάζω ποικιλίες με διαφορετικά χαρακτηριστικά, άλλες αγορές θέλουν για παράδειγμα τόσα cm το μέγεθος στο αγγούρι και άλλες διαφορετικό, για να σου δώσω να καταλάβεις μπορεί να έχεις βγάλει το καλύτερο προϊόν αλλά ο κόσμος να έχει συνηθίσει να το τρώει αλλιώς, θα δυσκολευτείς να το σπρώξεις...»

ΓΛ, 42 ετών, 10 στρέμματα

Όπως προαναφέρθηκε για την περιοχή συμπληρωματική καλλιέργεια αρκετών παραγωγών αποτελεί αυτή του καρπούζιου που πολλές φορές τους προσδίδει έσοδα τα οποία προσδίδουν αύξηση του γεωργικού εισοδήματος.

«Μαζί με τις βασικές μου καλλιέργειες βάζω σχεδόν κάθε χρόνο και καρπούζι γύρω στα 30-40 στρέμματα, φέτος πήγαμε καλά είχαμε προιμότητα και πουλήσαμε 35 λεπτά κατά μέσο όρο, ήταν ένα συν στα έξοδα που έχουμε. Τα καρπούζια πάνε στο μεγαλύτερο ποσοστό τους στο εξωτερικό κυρίως Ιταλία αλλά και Βουλγαρία και Ρουμανία»

ΣΓ, 45 ετών

«Μαζί με τα θερμοκήπια καλλιεργώ κάθε άνοιξη και καρπούζι, είναι μια καλλιέργεια απαιτητική κατά την προετοιμασία και φύτευση των σποροφύτων, μετά χαλαρώνει και μπορούμε να κάνουμε και τις δουλειές μας στα θερμοκήπια. Φέτος μας ήγε καλά και στην τιμή και στην παραγωγή με 8 με 10 τόνους ανά στρέμμα»

ΓΓ, 50 ετών

Η στρατηγική της παραγωγής έχει ένα σταθερό μοτίβο σχεδόν κάθε χρόνο με τους παραγωγούς να χρησιμοποιούν την εμπειρία τους για να επιλέξουν τις ημερομηνίες φύτευσης, συγκομιδής και καλλιεργητικών φροντίδων. Η πλειοψηφία των παραγωγών κάνει δύο καλλιέργειες τον χρόνο με φυτεύσεις ανάλογα τον παραγωγικό στόχο και τα έξοδα που είναι διατεθειμένος να επωμισθεί.

«Η πρώτη καλλιέργεια μας γίνεται Δεκέμβριο από 15 μέχρι 25 αλλά αρκετές φορές και αρχές Ιανουαρίου, η δεύτερη Ιούλιο ή Αύγουστο ανάλογα τον καλλιεργητή, δεν υπάρχει φόρμουλα που να σου λέει φέτος θα τα πάρεις ή όχι είναι θέμα τύχης και αγορών»

ΜΗ, 37 ετών

«Στην περιοχή κάνουμε δύο καλλιέργειες μια θερινή και μια χειμερινή. Στην χειμερινή έχουμε περισσότερα έξοδα, όπως για παράδειγμα οι θέρμανση ενώ ειδικά στο αγγούρι μετά την μεταφύτευσή του μπορεί να χρειαστεί να βάλεις χαμηλή κάλυψη μέσα στο θερμοκήπιο στα νεαρά σπορόφυτα για λίγες μέρες μετά την μεταφύτευσή λόγω χαμηλών θερμοκρασιών κάτι που αυξάνει το κόστος» (Εικόνα 14)

ΜΘ, 39 ετών

Εικόνα 14.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως οι παραγωγοί επηρεάζονται από τις τεχνικές επιλογές καλλιέργειας, επιλογής φυτικού υλικού και φυτοπροστατευτικών μέτρων από άλλους καλλιεργητές της περιοχής τους εξαιτίας της χωρικής εγγύτητας των εκμεταλλεύσεων αλλά και των φιλικών ή οικογενειακών τους δεσμών.

«Κάθε χρόνο κάνουμε τα ίδια πράγματα. Έβαλα 10 στρέμματα ντομάτα, φύτευσα 20 Δεκέμβρη και μετά από πέντε μέρες έβαλα αγγούρι. Πέρσι τις ντομάτες τις έβαζα όλες Ελπίδα φέτος θα βάλω άλλο υβρίδιο που άλλοι θερμοκηπιάδες το δοκιμάσαν και είναι πιο γρήγορο αυτή την εποχή»

ΣΓ, 45 ετών

«Μπήκες μέσα και είδες...το κατέβασμα που κάνω στο φυτό (κατέβασμα του στελέχους για εκμετάλλευση περισσότερων παραγωγικών σταυρών) πρώτος το έφερα εγώ στην περιοχή, μετά το έκαναν όλοι» (Εικόνα 15)

ΓΛ, 54 ετών

Εικόνα 15

«Τα τελευταία χρόνια έβαλαν πολλοί ένα συγκεκριμένο υβρίδιο αγγουριού επειδή το έβαλε κάποιος και έλεγε ότι ήταν παραγωγικό. Το αποτέλεσμα ήταν να μην φτάσει ούτε στο 70% της παραγωγής των συνηθισμένων φυτών που βάζουμε. Το ίδιο είχε γίνει και με εταιρία που πουλούσε φτηνά απολυμαντικά εδάφους με αποτέλεσμα να γεμίσουν τα χωράφια νηματώδεις»

ΓΠ, 55 ετών

Όπως προαναφέρθηκε στην περιοχή δραστηριοποιούνται τόσο παραγωγοί που παράγουν συμβατικά προϊόντα όσο και πολλοί που παράγουν σύμφωνα με τις επιταγές της ολοκληρωμένης διαχείρισης. Σχετικά με την ολοκληρωμένη διαχείριση υπήρχαν διχογνωμίες μεταξύ των ερωτώμενων όπου άλλοι την θεωρούν σημαντική και άλλοι περιττό έξοδο.

«Η προσωπική μου άποψη είναι ότι το θερμοκήπιο πρέπει να είναι "πιστοποιημένο"; αυτό ωφελεί και εμάς παρέχοντάς μας ασφάλεια όσο και τον καταναλωτή που ξέρει τι τρώει...αρκεί να γίνονται έλεγχοι. Εμείς κάθε εβδομάδα περνάμε σε πρόγραμμα τις φυτοπροστασίες μας και τα στέλνουμε στον σύμβουλο της ολοκληρωμένης διαχείρισης.

Ο έλεγχος γίνεται συνήθως μια φορά το χρόνο μπορεί όμως να γίνει και περισσότερες φορές και απροειδοποίητα γι' αυτό πρέπει η κάθε μονάδα να είναι σωστή»

ΜΓ, 47 ετών

«Για πιστοποιήσεις είμαστε τώρα...; Εδώ σε λίγο δεν θα έχουμε να πληρώσουμε τους εργατές...Άστα αυτά για τους μεγάλους...»

ΚΓ, 39 ετών

«Είμαι στην πιστοποίηση λόγω συνεταιρισμού, είναι καλό να υπάρχει γιατί βοηθά και εμάς και τον καταναλωτή αλλά τι να το κάνεις που πληρώνεις κάθε χρόνο για κάτι που δεν γίνονται οι απαιτούμενοι έλεγχοι κατά την γνώμη μου..»

ΜΗ, 37 ετών

«Η πιστοποίηση είναι κάτι σαν θέατρο, την πληρώνεις για τα μάτια του κόσμου, έρχονται και μια φορά το χρόνο σε ελέγχουν, δίνεις τα χέρια και πάει τελείωσε...σκέφτομαι πολύ σοβαρά να την κόψω...»

ΣΓ, 45 ετών

2.10 Οι σύγχρονες γεωργικές πρακτικές

Οι παραγωγικές μονάδες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή με τον δυναμικό χαρακτήρα που τις διακατέχει συνεχώς αναζητούν νέες ιδέες και πρακτικές που θα τους βοηθήσουν σε ολοένα αυξανόμενη παραγωγή και ποιότητα αλλά και στον υγιή ανταγωνισμό με τις θερμοκηπιακές μονάδες της Κρήτης, της Πρέβεζας και εσχάτως τις αναπτυσσόμενες σύγχρονες μονάδες της βόρειας Ελλάδας. Κυρίως τα μεγαλύτερα θερμοκήπια της περιοχής έχουν στραφεί και στην παραγωγή εκτός εδάφους καλλιεργειών παράγοντας υψηλής ποιότητας υδροπονικά προϊόντα (Εικόνα 16) όπου σε συνδυασμό με την ολοκληρωμένη διαχείριση στην φυτοπροστασία “Integrated Pest Management” (IPM), επιτυγχάνεται αποτελεσματική ισορροπία ανάμεσα στην εμπορική αγροτική παραγωγή και την διατήρηση του περιβάλλοντος με συγκράτηση των φυτοπροστατευτικών προϊόντων σε επίπεδα που είναι οικονομικά και οικολογικά αποδεκτά και μειώνουν τους κινδύνους για την υγεία του ανθρώπου ή περιορίζουν τις αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Εικόνα 16

«Τον τελευταίο καιρό και ειδικά μετά την χρόνια καταπόνηση των χωμάτων από τις συνεχείς καλλιέργειες και τα προβλήματα με τους νηματώδεις και το pH στράφηκα και στην υδροπονία με 10 στρέμματα στην αρχή και τώρα καλλιεργώ υδροπονικά 30 στρέμματα αγγούρι και 20 στρέμματα ντομάτα στα θερμοκήπια που είχα το μεγαλύτερο πρόβλημα, τα άλλα αντέχουν ακόμα..., χρειάζεται γνώση η υδροπονία δεν είναι όπως στο χώμα και για εμάς είναι καινούργιο πράγμα και πάμε προσεκτικά...στην αρχή είχαμε προβλήματα με το κόστος παραγωγής όπου είχαμε μεγαλύτερα έξοδα σε λιπάσματα αλλά και προβλήματα στην ίδια την καλλιέργεια με την αγωγιμότητα με αποτέλεσμα να έχουμε προβλήματα με την τάπα»

ΜΓ, 47 ετών

«Καλλιεργώ τα μισά μου περίπου στρέμματα υδροπονικά, τα περισσότερα ντομάτα, η ντομάτα στην υδροπονία είναι άλλο πράγμα και παίρνεις μεγαλύτερη παραγωγή και είναι και ποιο σκληρή και διατηρείται...στα αγγούρια είναι μία η άλλη..., η υδροπονία θέλει ακρίβεια δεν συγχωρεί όπως το χώμα...πρέπει να παρατηρείς συνέχεια αγωγιμότητες και pH τόσο στο θρεπτικό διάλυμα όσο και στο slab»

ΣΓ, 45 ετών

«Εφαρμόζω προγράμματα ολοκληρωμένης φυτοπροστασίας (IPM) και αξιοποιώ τα ωφέλημα έντομα της περιοχής προσέχοντας τους ψεκασμούς μου ώστε να τα αφήνω να δουλέψουν...σκέψου ότι στην προηγούμενη καλλιέργεια με τα ωφέλημα μόνο δεν

ψέκασα το αγγούρι για 2-3 μήνες καθόλου...έχουμε μάθει όλοι με τα φάρμακα και γινόμαστε υπερβολικοί...αγχωνόμαστε...τα ωφέλημα πιστεύω είναι το μέλλον αν και οι γεωπόνοι τα πολεμάνε καταλαβαίνεις τώρα...»

ΑΓ, 44 ετών

«Το πρόβλημα που είχαμε με την υδροπονία κυρίως αφού ξεπεράσαμε τις αρχικές δυσκολίες παραγωγής ήταν τι θα κάναμε τα χρησιμοποιημένα υποστρώματα γιατί σκέψου ότι εκτός από υπόστρωμα κοκκοφοίνικα που γίνεται σκόνη και αποσυντίθεται και δεν είναι επιβλαβές χρησιμοποιούμε και πετροβάμβακα τον οποίο δεν ξέραμε τι να τον κάνουμε...,τον δίνουμε σε αυτούς που μαζεύουν τα παλιά νάιλον και μετά δεν έχω ιδέα που τα πάνε...τον τελευταίο καιρό προσωπικά προτιμώ τον κοκοφοίνικα άσε που κάνει και καλύτερο ξεκίνημα στο φυτό λόγω οργανικής...»

ΣΓ, 45 ετών

«Τις απορροές από την υδροπονία επειδή χρησιμοποιούμε ανοικτό σύστημα τις μαζεύουμε και τις χρησιμοποιούμε για πότισμα στις γύρο καλλιέργειες με ελιές, πρέπει να σεβόμαστε και τον υδροφόρο ορίζοντα γιατί παλαιότερα δεν το κάναμε και τα βρήκαμε μπροστά μας...»

ΜΓ, 47 ετών

2.11 Το γενετικό υλικό

Η επιλογή του κατάλληλου γενετικού υλικού είναι ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια της γεωργικής παραγωγής και από αυτό δεν θα μπορούσε να λείπουν η σύγχρονες θερμοκηπιακές μονάδες μιας περιοχής όπου σύμφωνα με τον ΠΑ γεωπόνο αποτελεί το τρίτο μεγαλύτερο θερμοκηπιακό κέντρο της Ελλάδας με την επιλογή κατάλληλων υβριδίων να αποτελεί καθοριστικής σημασίας διαδικασία εμπειρίας αλλά και γνώσης των παραγωγών.

Ο τομέας της προσφοράς του γενετικού υλικού όντας μείζονος σημασίας για την γεωργική πρακτική καθορίζει πλέον σε σημαντικό βαθμό τις κινήσεις των παραγωγών προσφέροντας συνεχώς στην αγορά νέα υβρίδια τα οποία υπόσχεται πως είναι ανώτερα των προηγούμενων. Τα σύγχρονα βελτιωτικά προγράμματα των οίκων σποροπαραγωγής κηπευτικών μπορούν να προσφέρουν νέες ποικιλίες και υβρίδια σε διάστημα ακόμα και μικρότερο των τριών ετών διατηρώντας μεγάλα βελτιωτικά προγράμματα και στα δύο ημισφαίρια της εμφυλίου υποσχόμενα νέα χαρακτηριστικά

στο προϊόν όπου θα το κάνουν ανταγωνιστικότερο του προγενέστερου. Πλέον την επιλογή υβριδίων και παραγόμενων χαρακτηριστικών του φυτού δεν την κάνει ουσιαστικά ο παραγωγός αλλά η αγορά η οποία συνηθισμένη σε συγκεκριμένα καταναλωτικά πρότυπα επιλέγει προϊόντα ομογενοποιημένα και προσαρμοσμένα στο μάτι και στις συνήθειες του καταναλωτή, έτσι ολοένα και περισσότερο ο τομέας των κηπευτικών θερμοκηπίου γίνεται ένα κομμάτι του παγκόσμιου αγροδιατροφικού συστήματος και των εταιριών.

«Οι καταναλωτές είναι μαθημένοι σε συγκεκριμένα υβρίδια, τώρα για να καταλάβεις προχθές στην λαϊκή μία κυρία με ρώτησε για τις ντομάτες εάν είναι Ελπίδα, πλέον ο κόσμος την ψάχνει την δουλειά, δεν είναι όπως παλιά...»

ΜΑ, 42 ετών

Η παραγωγή των προϊόντων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ποιότητα των προς μεταφύτευση σποροφύτων που αγοράζονται από τις θερμοκηπιακές μονάδες της περιοχής. Αυτό έχει ως συνέπεια την αυστηρή επιλογή γενετικού υλικού από τις εταιρίες αλλά και την σωστή κρίση απόκτησης αυτού από τους καλλιεργητές. Παλαιότερα αρκετοί έφτιαχναν τα φυτά τους μόνοι τους σε φυτήστρες αλλά μη έχοντας την δυνατότητα να αποκομίσουν τα επιθυμητά χαρακτηριστικά και τις μεγάλες ζημιές από τις επιμολύνσεις των φυτών από μύκητες και βακτήρια στράφηκαν στην αγορά έτοιμων προς μεταφύτευση σποροφύτων από πιστοποιημένα φυτώρια τα οποία συνεργάζονται με μεγάλους σποροπαραγωγούς οίκους της Ευρώπης και κυρίως της Ολλανδίας, έτσι οι παραγωγοί κάνουν εξοικονόμηση και χρήματος αλλά και χρόνου.

«Φτιάχναμε φυτά παλαιότερα μόνοι μας, ειδικά στο καρπούζι είχαμε φυτήστρες στις οποίες κάναμε ακόμα και τους εμβολιασμούς μόνοι μας αλλά παθαίναμε πολλές ζημιές, μια ο εμβολιασμός δεν έπιανε, μια είχαμε μύκητες και το προσωπικό δεν είχε εξειδίκευση και ειδικά στους εμβολιασμούς είχαμε προβλήματα και τα εγκαταλείψαμε»

ΣΓ, 45 ετών

«Για εμένα το να αγοράζεις έτοιμα σπορόφυτα είναι η μία και μοναδική λύση. Λες θέλω να φυτέψω τότε και χρειάζομαι τόσα φυτά και τα έχεις την προηγούμενη ημέρα. Από μόνος σου δεν μπορείς να το κάνεις, όλο και κάτι θα πάει στραβά. Γλιτώνεις χρόνο και χρήμα. Σκέψου να θέλεις να φτιάξεις 400.000 φυτά, τότε δεν θα είμασταν θερμοκηπιάδες αλλά θα είχαμε φυτώριο»

ΜΓ, 47 ετών

Στις θερμοκηπιακές μονάδες της περιοχής την μερίδα του λέοντος στα υβρίδια ντομάτας καταλαμβάνει η «Ελπίδα» με ποσοστό κοντά στο 70% της συνολικής παραγωγής και έπονται η «Formula», η «Erani» και άλλα υβρίδια. Η Ελπίδα είναι ένα υβρίδιο το οποίο ελέγχεται από γονίδια τα οποία δίνουν χαρακτηριστική γεύση των παλαιότερων γονέων της και μεγαλύτερη αντοχή στην αποθήκευση και συσκευασία. Η Formula είναι ένα υβρίδιο που χρησιμοποιείται στην περιοχή κυρίως στις φυτεύσεις όπου οι παραγωγοί θέλουν γρηγορότερη ανάπτυξη και η ντομάτα αυτή τους δίνει αυτό το πλεονέκτημα. Στις καλλιέργειες αγγουριού της περιοχής το υβρίδιο που καταλαμβάνει τον μεγαλύτερο αριθμό στρεμμάτων είναι το «Azor», ένα αγγούρι μακρύ και παραγωγικό για τις πρώιμες φυτεύσεις του Ιανουαρίου που δίνει γρήγορες συγκομιδές και καλή ποιότητα καρπού, έπονται τα υβρίδια «Λιτοράλ» και «Ζούγκλα».

«Βάζαμε διάφορες ποικιλίες για παράδειγμα την «Μπελαντόνα» που κατ' εμέ είναι η γευστικότερη ντομάτα αλλά τι να την κάνεις που δεν διατηρείται...μαλακώνει και δεν είναι για μεγάλα ταξίδια...τα τελευταία χρόνια βάζω μόνο «Ελπίδα» και λίγο «Formula»...»

ΓΓ, 50 ετών

«Στο αγγούρι μία είναι η επιλογή για την περιοχή...το «Azor»...δοκίμασα και άλλα αγγούρια που μου προτείναν αλλά αυτό είναι αγγουρομηχανή...και ας το πιάνει λίγο πιο εύκολα η θειαφασθένεια μερικές φορές...»

ΜΗ, 37 ετών

«Τα τελευταία 5 χρόνια η πιο εμπορεύσιμη ντομάτα είναι η «Ελπίδα», αυτές ζητάει η αγορά και αυτές παράγουμε...»

ΓΠ, 55 ετών

«Στο Αγγούρι δουλεύω το «Azor» και το «Ζούγκλα», δεν έχω παράπονο από τα υβρίδια αυτά αλλά μας έχουν τρελάνει και από τα Super Market και τις αγορές, μια σου λένε θέλω τόσα cm το αγγούρι μια τόσα gr την ντομάτα, λες και δεν έχουμε θερμοκήπια αλλά καλούπια παραγωγής...»

ΑΓ, 44 ετών

«Η ντομάτα σε γεύση δεν έχει καμιά σχέση με τις παλαιότερες ποικιλίες, τώρα δεν τρώς ντομάτα αλλά νερό, οι οίκοι που φτιάχνουν τις ποικιλίες δίνουν έμφαση στην εμφάνιση και την διατήρηση και όχι στην γεύση»

ΚΓ, 39 ετών

Εξαιτίας του δυναμικού παραγωγικού χαρακτήρα της περιοχής και των μεγάλων τζίρων που αποκομίζουν οι εταιρίες σποροφύτων στην περιοχή δραστηριοποιούνται οι μεγαλύτεροι οίκοι γενετικού υλικού αντιπροσωπευόμενοι από τα μεγαλύτερα φυτώρια της Ελλάδας και υποσχόμενοι το καλύτερο υβρίδιο με τα επιθυμητά προς την αγορά χαρακτηριστικά δημιουργώντας ένα πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ τους αλλά και μια πίεση προς τους παραγωγούς οι οποίοι είναι αναγκασμένοι να εξαρτώνται από αυτές και την αγορά. Οι εταιρίες παράγουν οι ίδιες πολλές φορές τα νέα προς πώληση υβρίδια τους σε ειδικά “show room” (μικρά συνήθως σύγχρονα θερμοκήπια με ελεγχόμενες συνθήκες) της περιοχής θέλοντας να δείξουν πως το δικό τους φυτό είναι το καλύτερο και το οποίο μπορεί να το παρατηρήσει από κοντά και ο παραγωγός-αγοραστής. (Εικόνα 17)

«Πριν από κάθε φύτευση έρχονται και σου λένε έχουμε αυτό που ψάχνεις, έχει το ένα, έχει το άλλο..και πέφτεις στην παγίδα...εγώ πριν φυτεύσω κάτι το δοκιμάζω ρε παιδί μου πειραματικά σε μια δύο αράδες γιατί το ρίσκο είναι μεγάλο»

ΜΗ, 37 ετών

«Αν δεν δοκιμάσεις και δεν δεις το υβρίδιο πως δουλεύει στην περιοχή δεν είναι εύκολο να το φυτέψεις στο θερμοκήπιό σου...υπάρχουν εταιρίες που μας παρουσιάζουν τα φυτά και έτσι και εμείς κάνουμε τις συγκρίσεις μας...αλλά πάντα να ξέρεις άλλο η θεωρία και άλλο η πράξη...εκεί μέσα τα ελέγχουν όπως θέλουν τα πράγματα...»

ΓΓ, 50 ετών

Εικόνα 17.

«Από μικρό φυτώριο να μην περνάς ούτε από έξω...τα υβρίδια τους είναι χαμηλής ποιότητας και παραγωγικότητας...σου τάζουν μικρότερες τιμές και μετά το βρίσκεις μπροστά σου...τα πληρώνεις σε φάρμακα και τα τσεπώνουν οι γεωπόνοι...»

ΑΑ, 55 ετών

Η αξία της χρησιμοποίησης πιστοποιημένου φυτικού υλικού εκφράζεται και από τις μαρτυρίες παραγωγών οι οποίοι έκαναν λόγω για μια σημαντική βιολογική ασθένεια που εμφανίστηκε στην περιοχή που προκάλεσε σημαντικές ζημιές στις καλλιέργειες, αυτή ήταν ο ιός του κίτρινου καρουλιάσματος των φύλλων της τομάτας (TYLCV) που μεταφέρετε με τον αλευρώδη (*Bemisia tabaci*) και εντοπίστηκε στην περιοχή της Τριφυλίας το 2007 και μείωσε την παραγωγή σε μεγάλο αριθμό μονάδων. Μια λύση για τους παραγωγούς ήταν η χρησιμοποίηση ανθεκτικών ποικιλιών και υβριδίων με ειδικό «διαβατήριο» που παρουσιάζουν ανθεκτικότητα τόσο σε μη ωφέλημα έντομα όσο και σε φυτοπαθολόγους μύκητες και βακτήρια.

«Το 2007 στην περιοχή εμφανίστηκε ο TYLCV, στην αρχή δεν ξέραμε τι είναι, κατσαρώνανε τα φύλλα και το φυτό δεν τράβαγε δεν έβγαζε σταυρούς από ένα σημείο και μετά...μετά μας είπαν ότι τον προκαλεί ο αλευρώδεις...κάναμε και επεμβάσεις με ΤΕΠΕΚΙ (εντομοκτόνο) αλλά είναι και θέμα υβριδίου...τόρα είναι πιο δυνατά τα φυτά...»

ΣΓ, 45 ετών

«Τα σύγχρονα υβρίδια είναι ανθεκτικά...πριν χρόνια με λίγο αλευρώδη ή τον χειμώνα με τις πρώτες υγρασίες που παθαίναμε αλτερνάριας έβλεπα τις ντομάτες και υπέφεραν, δεν τραβούσαν..τόρα τα πράγματα έχουν αλλάξει απλά πρέπει να είσαι προσεκτικός και να μην επαναπαύεσαι...»

ΓΛ, 54 ετών

«Σημασία έχει το φυτό να αντέχει, να ανοίγεις την πόρτα του θερμοκηπίου και να βλέπεις την καλλιέργειά σου υγιή...αυτό δεν πληρώνεται με τίποτα...τα τελευταία χρόνια με την Ελπίδα στην τομάτα και το Αζόρ στο αγγούρι έχουμε φτάσει σε ικανοποιητικά επίπεδα παραγωγής αλλά πάντα ελπίζουμε σε κάτι καλύτερο...αρκεί να μην το χρυσοπληρώνουμε...»

ΑΓ, 44 ετών

2.12 Τα αγροχημικά σκευάσματα

Τα αγροχημικά σκευάσματα αποτελούν σημαντικό κρίκο της παραγωγικής διαδικασίας των κηπευτικών θερμοκηπίου και ειδικότερα στις σύγχρονες εξαγωγικού χαρακτήρα μονάδες της περιοχής. Εσχάτως η οικονομική κρίση οδήγησε σε αρκετά προβλήματα τόσο τους παραγωγούς όσο και τους πωλητές αγροχημικών σκευασμάτων της περιοχής όχι όμως της εταιρίες αφού όπως προαναφέραμε οι καινούργιες τάσεις της παραγωγής και τα καινούργια υβρίδια επιβάλουν την χρησιμοποίησή τους.

«Στην θρέψη δεν πρέπει να γίνονται λάθη γιατί θα τα βρεις μπροστά σου με το να σου μειωθεί η παραγωγή...το κόστος των σκευασμάτων εδώ και δέκα χρόνια ολοένα και μεγαλώνει ακόμα και με τις σημερινές δυσκολίες δεν ιδρώνει το αυτί στις εταιρίες αφού αυτές ξέρουν ότι τις έχουμε ανάγκη...»

ΜΗ, 37 ετών

«Πέρυσι πήρα τον φτηνό τον σίδηρο που είναι για μικρό εύρος pH και μια μέρα βλέπω το μισό θερμοκήπιο κίτρινο στις κορυφές (χαρακτηριστικό σύμπτωμα τροφοπενίας σιδήρου), δεν έκανε καλή αφομοίωση μου είπαν μετά...»

ΣΓ, 45 ετών

«Το κόστος παραγωγής ανεβαίνει χρόνο με τον χρόνο, αγοράζουμε το κάλιο (Κάλιο) και την χυλοπίτα (Φώσφορος) που είναι βασικά λιπάσματα για την καλλιέργεια πανάκριβα και μετά προσευχόμαστε μην μας τύχει καμιά στραβή και δεν έχουμε για τα υπόλοιπα...»

ΓΛ, 54 ετών

«Αγοράζεις ένα λίπασμα π.χ. για βασική και σου λένε πάρε και αυτό το βελτιωτικό, πάρε και αυτό για οργανική ουσία, πάρε και αυτό για καλό ξεκίνημα και μετά βλέπεις ένα τιμολόγιο ένα τάλιρο...»

ΓΓ, 50 ετών

«Τι να το κάνεις βάζεις δύο καλλιέργειες το χρόνο όταν το κόστος παραγωγής αυξάνεται συνέχεια. Από την μία, στο υπογράφων εδώ και τώρα, βγαίνουν μόνο τα

έξοδα ακόμα και για τους μεγαλύτερους παραγωγούς αλλά μπαίνουμε σε αυτό το τρυπάκι γιατί αν μείνεις αφύτευτος ένα εξάμηνο βγαίνεις από τις αγορές»

ΑΑ, 55 ετών

Πρόσφατα η οικονομικές δυσκολίες δεν μπορούσαν να αφήσουν αμέτοχο και τον τομέα των αγροχημικών με αποτέλεσμα να μην δίνεται πίστωση από τα καταστήματα αγροχημικών εφοδίων. Αυτή η κατάσταση ώθησε κάποιους λίγους παραγωγούς συμβατικής καλλιέργειας στην αναζήτηση φθηνότερων αμφιβόλου ποιότητας και σύστασης σκευασμάτων από τις αγορές της Βουλγαρίας και των Σκοπίων προσπαθώντας να κρατήσουν όρθια την εκμετάλλευσή τους.

Όπως αναφέρει ο ΣΠ ιδιοκτήτης καταστήματος αγροχημικών η κατάσταση είχε φτάσει σε οριακό σημείο με αρκετούς από τους παραγωγούς οι οποίοι δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους ακόμα και μετά από πολύμηνες πιστώσεις.

«Κάθε μαγαζί έχει κάνει τα κουμάντα του και έχει αγοράσει από τις εταιρίες και χρωστάει και αυτό...παλαιότερα δίναμε πιστώσεις και βρεθήκαμε εκτεθειμένοι και δεν μιλάμε για μικρά ποσά αλλά για χιλιάδες ευρώ...»

ΣΠ, 46 ετών, Γεωπόνος

«Έξοδα για σπορόφυτα, έξοδα για απολυμάνσεις, φυτοπροστασίες, ενέργεια...μετά πώς να είμαστε εντάξει με τις υποχρεώσεις μας χρειαζόμαστε όμως μια βοήθεια να πέσουν οι τιμές για να μπορέσουμε να κυλήσουμε...»

ΜΗ, 37 ετών

Υπάρχουν φυσικά περιπτώσεις κυρίως των μεγάλων θερμοκηπιακών μονάδων τις περιοχής όπου προμηθεύονται αγροχημικά απευθείας από τις εταιρίες και προχωρώντας σε καλύτερες συμφωνίες τιμών από τους άλλους παραγωγούς όπως και πιστώσεις αφού αφενός παρουσιάζουν μεγαλύτερη ρευστότητα και αφετέρου προμηθεύονται μεγαλύτερες ποσότητες. Αυτή η διαδικασία κάνει αυτές της μονάδες να παρουσιάζουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στην περιοχή τόσο στην διάθεση των προϊόντων τους όσο και στην ποιότητα και την ανάπτυξη της καλλιέργειας παρουσιάζοντας αρκετές φορές μεγαλύτερη πρωιμότητα από όμορες μονάδες.

2.13 Η διάθεση του αγροτικού προϊόντος

Στην περιοχή η διάθεση των αγροτικών προϊόντων γινόταν μέχρι την τελευταία δεκαετία κυρίως μέσω των τοπικών εμπορών που έπαιρναν το προϊόν από την εκμετάλλευση και μετά το διέθεταν μόνοι τους με αισθητά μεγαλύτερες τιμές στις αγορές τις Αθήνας κυρίως όπως την λαχαναγορά και διάφορα Super Market. Οι τοπικοί έμποροι έστελναν δικά τους άτομα στις αποθήκες των θερμοκηπιακών μονάδων όπου συσκεύαζαν τα προϊόντα χωρίς την επωνυμία του παραγωγού και τα πήγαιναν επιτόπου στο συσκευαστήριό τους όπου τα συγκέντρωναν μαζί με άλλα και τα διοχέτευαν στην αγορά.

«Οι έμποροι της περιοχής έρχονταν στο θερμοκήπιο και "τελάριαζαν" ντομάτες επί τόπου όπως και τα αγγούρια τα έβαζαν σε ζευγάρια μέσα σε σακούλες και μετά τα φόρτωναν στα φορτηγά τους και έφευγαν και έκανες τον σταυρό σου να πληρωθείς...»

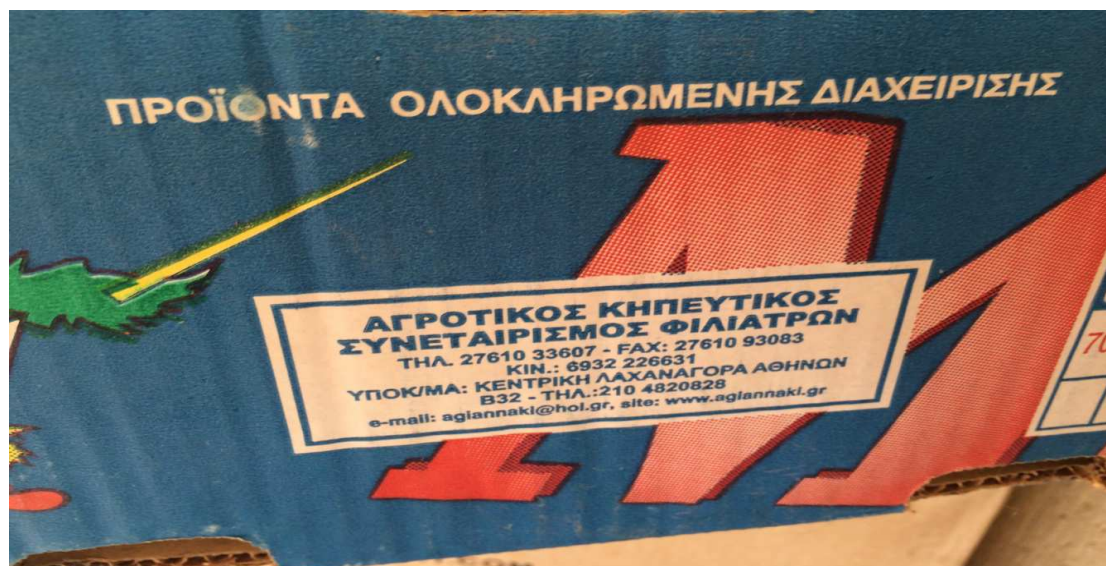
ΑΑ, 55 ετών

Τα τελευταία χρόνια η πλειοψηφία των παραγωγών έχει αποστασιοποιηθεί από την εξάρτηση των τοπικών εμπορών κατανοώντας πλέον ότι μπορούν να διεκδικήσουν υψηλότερες τιμές και μεγαλύτερη ασφάλεια στις συναλλαγές τους και νέες αγορές για τα προϊόντα τους στρεφόμενοι σε ομαδικές προσπάθειες διάθεσης ή συνάπτοντας συμφωνίες με μεγάλα Super Market που τους παρέχουν ασφάλεια ή κάνοντας εξαγωγές κυρίως στις χώρες του Ανατολικού μπλόκ της Ευρώπης με την Βουλγαρία και την Ρουμανία να απορροφούν τις μεγαλύτερες ποσότητες. Γενικά μπορούμε να πούμε πως η διάθεση των προϊόντων γίνεται σε τέσσερις άξονες: α) μέσω συνεταιρισμών και ομάδας παραγωγών β) μέσω τοπικών εμπορών γ) με ίδια διάθεση δ) μέσω εξαγωγών.

2.13.1 Ο Αγροτικός Κηπευτικός Συνεταιρισμός Φιλιατρών

Ο Αγροτικός Κηπευτικός Συνεταιρισμός Φιλιατρών ιδρύθηκε το 2006 και δραστηριοποιείται στην παραγωγή εμπορεία και συσκευασία κηπευτικών προϊόντων σύμφωνα με τις προδιαγραφές ποιότητας Agro 2-1 αι 2-2 και Globalgap. Είναι σημαντικό να αναφερθεί καθώς αποτελεί την πρώτη συλλογική προσπάθεια παραγωγών της περιοχής μετά από καιρό, να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να διεκδικήσουν καλύτερη τύχη για τα προϊόντα τους τόσο στην εσωτερική αγορά όσο και στις αγορές του εξωτερικού. Ο αριθμός των μελών του είναι σταθερός από την ημέρα ίδρυσής του και ανέρχεται στα 17 άτομα. Τα προϊόντα που παράγουν τα μέλη

του αφορούν κυρίως κηπευτικά υπό κάλυψη και καρπούζια υπό χαμηλή κάλυψη. Σύμφωνα με στοιχεία του Συνεταιρισμού η παραγωγή την περασμένη χρονιά αφορούσε 40% ντομάτες, 35% αγγούρι, 15% μελιτζάνες και 10% πιπεριές. Όλα τα μέλη του χρησιμοποιούν τα πρότυπα της "Ολοκληρωμένης Διαχείρισης" καλλιεργειών.

Ο Συνεταιρισμός διαθέτει τα προϊόντα του σε μεγάλες αλυσίδες Super Market της Ελλάδας αλλά και σε συνεργασία και με μεγάλη αλυσίδα Super Market γερμανικών συμφερόντων εξάγει προϊόντα και στην γειτονική Ιταλία, ακόμα διατηρεί το δικό του υποκατάστημα στην κεντρική λαχαναγορά Αθηνών ενώ συνεργάζεται και με εμπόρους από Βουλγαρία και Ρουμανία όπου διαθέτει σημαντικό ποσοστό παραγωγής. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι στην έρευνα είναι ότι προέβαλαν ως πρώτο το στοιχείο της ασφάλειας των συναλλαγών τους μέσα από τον συνεταιρισμό και μετά τις καλύτερες τιμές των προϊόντων τους αφού όπως επεσήμαναν τα τελευταία χρόνια πριν συσταθεί ο συνεταιρισμός βίωναν μια ανασφάλεια που είχε να κάνει με διάφορους επιτήδειους τοπικούς και μη εμπόρους που εμφανίζονταν αφερέγγυοι, βέβαια στα πρώτα στάδια ανάπτυξης του και ο συνεταιρισμός δεν θα μπορούσε να αποφύγει τις κακοτοπιές με προβλήματα που δημιουργήθηκαν αρχικά με αγορές που ήταν άγνωστες.

«Ο συνεταιρισμός σήμερα είναι καθ' όλα εντάξει στις υποχρεώσεις του προς τα μέλη του, υπάρχει και το μαγαζί στην λαχαναγορά βοηθάει πολύ την κατάσταση όχι μόνο στην διάθεση αλλά και στην κατανόηση της αγοράς...αρχικά υπήρχαν "παιδικές ασθένειες" κυρίως σε συνεργασίες με εμπόρους η μαγαζιά τα οποία δεν γνωρίζαμε, για

παράδειγμα θυμάμαι έναν λαχαναγορίτη από την Θεσσαλονίκη που μας έριξε ένα κανόνι 200.000 ευρώ και ακόμα είμαστε στα μαχαίρια...»

ΣΣ, 32 ετών, μέλος του συνεταιρισμού

«Οι δυσκολίες ήταν στις αρχές όπου μόλις έμαθαν ότι αρχίσαμε αυτή την προσπάθεια πλάκωσαν όλα τα λαμόγια να πάρουν πράγματα αφού είχαν ‘‘φάει’’ και όλους τους άλλους πριν...ένα άλλο πρόβλημα ήταν και η επιταγές που έδιναν πολλοί επιτήδαιοι κυρίως εξαμηνιαίες που δεν καλυπτόντουσαν ποτέ και μετά έπρεπε να επωμισθούμε όλοι το βάρος...»

ΚΚ, 30 ετών μέλος του συνεταιρισμού

Καθώς ο συνεταιρισμός αναπτυσσόταν χρειάστηκε να επενδύσει σε εγκαταστάσεις που θα του έδιναν την δυναμική για καλύτερη συσκευασία και διατήρηση των προϊόντων ώστε να κερδίζονται νέες αγορές και χρόνος. Αυτό επιτεύχθηκε μέσα από βελτιωτικά προγράμματα και την βοήθεια του τραπεζικού συστήματος.

«Χρειάστηκε να μπούμε σε αναπτυξιακά προγράμματα για να αναπτυχθούμε και να φτιάξουμε το συσκευαστήριο πιο σύγχρονο και θαλάμους ψυγείων που θα κρατούσαν τα προϊόντα γιατί μένανε για παράδειγμα παλέτες έξω και μαλακώνανε οι ντομάτες και τα αγγούρια ή με τα παλιά ψυγεία που είχαμε πιάνανε μύκητες...»

ΤΓ, 29 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Φέραμε μηχανήμα καινούργιο από την Ολλανδία το ‘‘Awetta tomato’’, κάνει εκατό χιλιάδες ευρώ, ρίχνεις πάνω τις τομάτες και τις διανέμει στους εργάτες ανάλογα με το βάρος και το μέγεθος και μας έλυσε τα χέρια στην συσκευασία, το ίδιο και για τα αγγούρια που χρειαστήκαμε μηχανήμα για να φοράει ζελατίνη σε κάθε αγγούρι γιατί έτσι το θέλει η εξωτερική αγορά...»

ΣΣ, 32 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Οι τράπεζες όταν είσαι οργανωμένος ως ομάδα σε αντιμετωπίζουν διαφορετικά και τότε πριν την κρίση σου μιλάω τώρα πήραμε καλά ποσά από αυτές και μας βοήθησαν να αναπτυχθούμε...»

Ο συνεταιρισμός πλέον ήταν έτοιμος να διοχετεύσει στην αγορά μεγάλες ποσότητες κηπευτικών και με τις σύγχρονες μεθόδους συσκευασίας είχε πλέον την δυνατότητα να συνεργασθεί με τις μεγαλύτερες αλυσίδες Super Market απορροφώντας την ολοένα αυξανόμενη παραγωγή των μελών της.

«Με τα Super Market διασφαλίζουμε τα λεφτά μας, ξέρουμε ότι την τάδε ημερομηνία θα πληρωθεί η επιταγή και δεν έχουμε το άγχος του να χάσουμε τον κόπο μας...»

TK, 54 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Συνεργαζόμαστε με διάφορα Super Market, άλλα δίνουν επιταγές ενός μήνα, άλλα δύο μηνών και άλλα εξάμηνες. Στις δίμηνες ένα μέλος με μικρό κλήρο μπορεί να ανταπεξέλθει, όμως σε μια επιταγή έξι μηνών πρέπει να έχεις μεγάλη δύναμη για να την αντέξεις...»

ΓΗ, 40 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Το πρόβλημα με τα Super Market είναι ότι ενώ στην αρχή άρχισαν όλα ρόδινα μετά μας έλεγαν να κρατήσουν ένα ποσοστό επάνω στην τιμή για διαφήμιση, ύστερα άρχισαν να γίνονται ποιο απαιτητικοί και στις παρτίδες που τους παραδίναμε και έβγαζαν πολλές παλέτες για επιστροφή χωρίς να υπήρχε ιδιαίτερος λόγος αλλά δεν μπορείς να πας κόντρα...θα σε βγάλουν εκτός...»

ΚΚ, 30 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Το χειρότερο που μπορείς να πάθεις είναι να σου γίνει επιστροφή από το Super Market, πρέπει μετά να κατεβάσεις όλη την παλέτα κάτω και να κάνεις ξανά διαλογή και συσκευασία για άλλα μαγαζιά και αγορές και ο χρόνος να πιέζει...»

ΣΚ, 35 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Οι παραγγελίες από τα Super Market είναι συνήθως εβδομαδιαίες, δεν ξέρουμε τι ποσότητα θα ζητήσουν την μια εβδομάδα και τι την άλλη...την μία μπορεί να σου πουν θέλω 60 παλέτες ντομάτα και την άλλη 10...πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι για όλα και να έχουμε και άλλες εναλλακτικές»

ΤΓ, 29 ετών μέλος του συνεταιρισμού

Σημαντική ώθηση στην διοχέτευση των προϊόντων του συνεταιρισμού έδωσε και η συνεργασία του με Βούλγαρους και Ρουμάνους εμπόρους όπου τον τελευταίο καιρό δραστηριοποιούνται στην περιοχή και προμηθεύονται κηπευτικά τα οποία με δικά τους φορτηγά τα πάνε στις χώρες καταγωγής τους.

«Τα Βουλγάρικα (φορτηγά με Βουλγαρικές πινακίδες) μας έχουν σώσει...από τότε που εμφανίστηκαν στην περιοχή σπρώχνουμε εύκολα και τα δεύτερης διαλογής προϊόντα εκτός από την αφρόκρεμα που ζητούν τα μεγάλα Super Market και οι απαιτητικοί πελάτες μας...επίσης υπάρχει μεγάλη ζήτηση και ειδικά στην πρώιμη καλλιέργεια μας όπου αυτοί δεν έχουν αρκετή παραγωγή»

ΣΣ, 32 ετών μέλος του συνεταιρισμού

2.13.2 Η νεοσύστατη ομάδα παραγωγών και οι τοπικοί έμποροι

Το 2014 ιδρύθηκε η ομάδα παραγωγών με την επωνυμία Αγροτικός Συνεταιρισμός Φιλιατρών η "ΤΡΙΦΥΛΙΑ" ο οποίος αριθμεί 21 μέλη και 170 στρέμματα θερμοκηπίων. Η διάθεση των προϊόντων αυτού του συνεταιρισμού γίνεται τόσο στην εσωτερική αγορά όσο και σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης με κύριους δέκτες την Βουλγαρία και την Ρουμανία.

«Κάναμε αυτή την προσπάθεια για να αποκομίσουμε μεγαλύτερη δυναμική στην αγορά και έχοντας περισσότερα στρέμματα και παραγωγή να ζητήσουμε καλύτερες τιμές και τρόπους διάθεσης...»

ΑΓ, 43 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Διαθέτουμε τα προϊόντα μας αγγούρι, ντομάτα, μελιτζάνα, πιπεριά στην εσωτερική, στην κεντρική λαχαναγορά Αθηνών αλλά κάνουμε και εξαγωγές σε Βουλγαρία και Ρουμανία αγγουριών κυρίως και δευτερευόντως ντομάτας»

ΚΓ, 54 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Η ομάδα προσπαθεί να γίνει ανταγωνιστική...είμαστε στις αρχές ακόμα και έχουμε δρόμο...έχουμε και ένα σοβαρό πρόβλημα το οποίο θέλω να στο επισημάνω...είναι οι Ελληνοποιήσεις που κάνουν στην βόρεια Ελλάδα την καλοκαιρινή περίοδο κυρίως και αυτό αποτελεί αθέμητο ανταγωνισμό για εμάς εδώ...»

ΜΗ, 37 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Μετά την κρίση τα βάλουμε κάτω πέντε άτομα αρχικά και συμφωνήσαμε πως ο καθένας μόνος του δεν έχει δύναμη...αλλιώς μιλάς με 200 στρέμματα και αλλιώς με πέντε...άσε που αποφεύγεις και τους επιτηδείς...»

ΑΓ, 43 ετών μέλος του συνεταιρισμού

«Κάθε μέρα μαθαίνουμε...άλλη ποιότητα θέλουν οι Βούλγαροι , άλλη η εσωτερική , ενώ και στην συσκευασία πολλοί από εμάς θα πρέπει να ξεχάσουμε αυτή την χύμα κατάσταση που επικρατούσε με τους εδώ εμπόρους τόσο σε επίπεδο ζυγισμάτων κιλών όσο και σε τεχνική συσκευασίας...είναι ομαδική η προσπάθεια...αν χάσει ένας χάνουν όλοι...»

ΜΗ, 37 ετών μέλος του συνεταιρισμού

Εικόνα από τις Εγκαταστάσεις της ομάδας

Όσον αφορά τους τοπικούς έμπορους της περιοχής η επιρροή τους το τελευταίο διάστημα έχει μειωθεί αισθητά και συνεργάζονται κυρίως με μικρές μονάδες της περιοχής με τις οποίες διατηρούν δεσμούς χρόνων ή ακόμα και οικογενειακούς δεσμούς αλλά η επιφυλακτικότητα που πηγάζει από τις πρόσφατες οικονομικές δυσκολίες στις πληρωμές και οι πρότερες μη αποδεκτές για τους παραγωγούς πρακτικές τους τους καθιστούν ως πρόσωπα που αντιμετωπίζονται με επιφυλακτικότητα.

«Δίνω πολλά από τα πράγματα σε έναν συγκεκριμένο έμπορα της περιοχής με τον οποίο συνεργάζομαι χρόνια...είναι και ξάδερφός μου αντιμετωπίζει δυσκολίες και αυτός ζορίζεται τώρα που μπήκαν τα Super Market...δεν έχω και πολλά στρέμματα αν ήμουν μεγαλύτερος ίσως να το σκεφτόμουν διαφορετικά και να μην έμπλεκα με μεσάζοντες...»

ΚΓ, 37 ετών, 4 στρέμματα

«Οι τοπικοί έμποροι δεν θέλουν ούτε καρτελάκια να κολλάς στα κουτιά, ούτε ακριβές συσκευασίες ούτε τίποτα...απλά όταν κάνουν διαλογή και ζύγισμα πρέπει να είσαι από πάνω γιατί είναι ικανή και ένα λεπτό να λήψεις να σε φάνε...»

ΓΠ, 55 ετών

Η παραπάνω μαρτυρία που δίνει ο ΓΠ αποτελούσε την μεγαλύτερη πληγή για τους παραγωγούς της περιοχής που συνεργάζονταν με τους τοπικούς εμπόρους καθώς οι περισσότεροι τους έδιναν δικές τους κλούβες και αφαιρούσαν το απόβαρο στο τελικό ζύγισμα από την παλέτα περισσότερα κιλά από ότι ήταν κανονικά. Επίσης στην διαλογή των κηπευτικών σε ποιότητες 'Άλφα', 'Βήτα' και 'Σκάρτες' οι συσκευαστές των εμπορών με σκόπιμο τρόπο υποβάθμιζαν την ποιότητα της παραγωγής αφού η διαλογή γινόταν με το μάτι και το συμφέρον του συσκευαστή βγάζοντας στο τέλος περισσότερες 'Βήτα' και 'Σκάρτες'. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν παραγωγοί που αναφέρουν πως οι τιμές που αποκομίζουν από τους τοπικούς εμπόρους δεν είναι αυτές που θα αποκόμιζαν με την ίδια διάθεση αλλά τους προτιμούν καθώς πληρώνουν αμεσότερα από ότι τα Super Market. Σε περιόδους που η παραγωγή της περιοχής βρίσκεται στο αποκορύφωμα εμφανίζονται στην περιοχή περισσότεροι μεσάζοντες και εκμεταλλεύονται την υπερπροσφορά και τις χαμηλές τιμές. Τέλος αναφέρθηκε πως υπήρξαν έμποροι που θέλοντας να αποκομίσουν μεγαλύτερα κέρδη κάνουν μίξη προϊόντων και παρουσιάζουν διαφορετικά τιμολόγια για να είναι καλυμμένοι, επίσης υπάρχει και μεγάλη διαφορά τιμών από το χωράφι στο ράφι που την δημιουργούν οι μεσάζοντες.

«Με το που έμπαιναν να συσκευάσουν άρχιζαν, αυτή βήτ , αυτή σκάρτη και σου βγάζουν μία στις τρεις κλούβες δεύτερες, πώς να τα βγάλεις πέρα με αυτούς αλλά δεν μπορείς να κάνεις και πολλά πράγματα τους έχεις ανάγκη όταν έχεις λίγα στρέμματα και ανάγκη για ρευστό άμεσα...»

ΓΠ, 55 ετών

«Είναι απλό έρχεται ο έμπορας και σου λέει θέλω ντομάτα βάλτη μου και στην παίρνω 50 λεπτά , μετά πάνε σε έναν άλλο παίρνουν με 30 λεπτά αλλά τα δίνουν με το δικό μου

τιμολόγιο όλα 50 λεπτά μπερδεύοντας τις ποιότητες μεταξύ τους...άσε που πολύ συνεργάζονται με λαχαναγορίτες που κρύβονται πίσω τους και έχουν διπλό κέρδος»

ΜΗ, 37 ετών

«Δεν είναι δυνατόν εμείς να πουλάμε 30 λεπτά ντομάτα και 35 λεπτά το ζευγάρι τα αγγούρια και να τα βλέπεις μετά στην λαχαναγορά στα 80-90 λεπτά, είναι καθαρή αισχροκέρδεια και για εμάς και για τον καταναλωτή»

ΓΛ, 54 ετών

«Όταν ο τόπος 'βρωμάει' από ντομάτες λαμβάνουν δράση τα πιράνχας της εμπορίας...σου λένε σου δίνω 20 λεπτά για τις καλύτερες ντομάτες τις 'Άλφα', τι να κάνεις αναγκάζεσαι να τους τις δώσεις από το να μείνουν στο χωράφι...είναι καθαρά θέμα προσφοράς και ζήτησης...»

ΚΓ, 37 ετών

2.13.3 Η ίδια διάθεση των προϊόντων

Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν με τους τοπικούς εμπόρους αλλά και διάφορα κωλύματα που κράτησαν πολλούς παραγωγούς εκτός συνεταιρισμών τους ώθησαν στην ίδια διάθεση των προϊόντων τους. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των εκμεταλλεύσεων αυτών που προτιμούν την ίδια διάθεση είναι ότι το μέγεθός τους είναι αισθητά μεγαλύτερο αυτών που συνεργάζονται με τους τοπικούς εμπόρους.

«Τι να τους κάνω τους μεσάζοντες, να με κλέβουν και να μην παίρνω αυτά που αξίζει η δουλειά μου, εδώ κόβουμε από παντού για να επιβιώσουμε και αυτοί μας έβγαζαν την μισή μας παραγωγή σκάρτη...θέλουν μόνο αφρό και τσάμπα...γι' αυτό και εγώ άρχισα να εμπορεύομαι μόνος μου το προϊόν μου...»

ΜΘ, 39 ετών, 30 στρέμματα

«Το να ξέρεις που θα διαθέσεις τα προϊόντα σου είναι μαεστρία...μπορεί να είσαι μέτριος παραγωγός αλλά καλός πωλητής και να τα βγάζεις μια χαρά πέρα...το πάν είναι να μπορείς να βρεις αγορές... αυτοί που ξεκίνησαν από νωρίς με τα Super Market και αναπτύχθηκαν και τους ήταν ευκολότερο να βρούν καινούργιες συνεργασίες...δίνω τα

πράγματά μου μόνος μου, συνεργάζομαι με τον Σκλαβενίτη στην Αθήνα και με μαγαζιά στην κεντρική λαχαναγορά»

ΣΓ, 45 ετών, 28 στρέμματα

«Όταν πουλάς μόνος σου έχεις καλύτερο κέρδος, τα συσκευάζεις και τα ζυγίζεις μόνος σου, όχι όπως με τους εμπόρους που μας κλέβανε..., το μυστικό είναι να βρεις αγορές και να πουλάς ποιότητα...τα προϊόντα σου πρέπει να είναι αφρόκρεμα ειδικά στα Super Market για να μην έχεις επιστροφές...»

ΓΓ, 50 ετών, 16 στρέμματα

Αυτός ο τρόπος διάθεσης έφερε αλλαγές τόσο στην οργάνωση της παραγωγής όσο και στο ίδιο το προϊόν την συσκευασία και την προετοιμασία του, η διαδικασία παραγωγής πλέον από την επιλογή των σποροφύτων μέχρι τον τρόπο συσκευασίας γίνεται με στόχο τις απαιτήσεις του αγοραστή που γίνεται η ίδια διάθεση.

«Ανάλογα την αγορά που θέλεις να πας τα προϊόντα σου θα πρέπει να κινηθείς ανάλογα...οι λαϊκατζίδες θέλουν γεύση άρα πας σε ποικιλίες που ο καταναλωτής γνωρίζει την γεύση τους...στις εξαγωγές θες διατηρησιμότητα και κίνηση ανάλογα όπως και στα Super Market...»

ΣΓ, 45 ετών

«Πρέπει να προσαρμόσεις την παραγωγική σου διαδικασία προς τις αγορές στις οποίες θα κινηθείς...το κάθε μαγαζί που συνεργάζεσαι έχει διαφορετικά πρότυπα...στην εσωτερική για παράδειγμα στα αγγούρια η τιμή πάει με το τεμάχιο ενώ έξω σε Βουλγαρία και Ρουμανία τα δίνουμε κυρίως με το κιλό...όλα αυτά θέλουν και διαφορετική προσέγγιση ειδικά στην διαλογή αλλά είναι χίλιες φορές καλύτερο από το να έχεις τους εμπόρους πάνω από το κεφάλι σου...»

ΜΓ, 38 ετών

Σχεδόν όλοι οι παραγωγοί που διοχετεύουν στην αγορά τα προϊόντα τους με ίδια διάθεση έχουν τα δικά τους φορτηγά που τους διευκολύνουν στις μεταφορές των προϊόντων τους προς την λαχαναγορά της Αθήνας κυρίως και τις αποθήκες των μεγάλων Super Market. Αυτό το φαινόμενο τα τελευταία χρόνια της οικονομικής ύφεσης έχει περιορισθεί σε συνάρτηση και με την άνοδο της τιμής του πετρελαίου.

Πλέον οι παραγωγοί επιλέγουν να διοχετεύουν τα προϊόντα τους μέσω τοπικών μεταφορικών εταιριών καθώς τους συμφέρει περισσότερο.

«Στέλνω πράγματα στον Σκλαβενίτη και στην λαχαναγορά, παλαιότερα τα πήγαινα με δικό μου φορτηγό αλλά σήμερα αυτό δεν συμφέρει ούτε κατά διάνοια...μόνο αν μπορείς να γεμίσεις τέρμα το επικαθήμενο με 33 παλέτες...τα στέλνω με τοπική μεταφορική, ο μέσος όρος κόστους είναι 30 ευρώ ανά παλέτα, βέβαια αυτό παίζει ανάλογα με τις συμφωνίες και το πόσα πράγματα έχεις να πάς...»

ΜΘ, 39 ετών, 30 στρέμματα

«Παλαιότερα έστελνα με φορτηγά δικά μου, τώρα δεν με συμφέρει ειδικά για μεγάλες αποστάσεις...Συνεργάζομαι με τα Lidl αλλά και με τον Σκλαβενίτη, τα πράγματα που είναι για να πάνε σε αποθήκες στην Αθήνα τα στέλνω με έναν συγκεκριμένο τοπικό μεταφορέα ενώ όταν πρόκειται για αποθήκες των Lidl για παράδειγμα που βρίσκονται σε Γιάννενα, Πάτρα, Τρίκαλα ή και σε περιπτώσεις εξαγωγών προς Ιταλία στέλνω τις παλέτες με δικά μου φορτηγά έως την Πάτρα όπου συνεργάζομαι με μεταφορέα εκεί ο οποίος συνεχίζει την διάθεση...»

ΜΓ, 47 ετών, 130 στρέμματα

2.14 Οι εξαγωγές

Στην περιοχή πραγματοποιούνται εξαγωγές κηπευτικών θερμοκηπιακών προϊόντων προς χώρες όπως η Ιταλία αλλά κυρίως προς τις εσχάτως ενταγμένες στην Ε.Ε χώρες της ανατολικής Ευρώπης όπως η Βουλγαρία και η Ρουμανία και λιγότερο προς τα Σκόπια. Η πρόσφατη είσοδος στην Ευρωπαϊκή ένωση ειδικά της γείτονος χώρας Βουλγαρίας σε συνδυασμό με την εύκολη πρόσβαση μέσω της Εγνατίας και Ιωνίας οδού αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής στον τομέα των εξαγωγών με τους εξαγωγικούς δείκτες να δείχνουν τα τελευταία χρόνια μια κατακόρυφη αύξηση προς την χώρα αυτή και τους παραγωγούς να επισημαίνουν πως αποτελεί μια σημαντικότερη ανάσα. Οι Βούλγαροι έμποροι στις περισσότερες περιπτώσεις δεν ενδιαφέρονται για πρώτης ποιότητας προϊόντα και αποζητούν δεύτερης και τρίτης διαλογής κηπευτικά που σημαίνει ότι οι παραγωγοί της περιοχής μπορούν να αξιοποιήσουν το σύνολο της παραγωγής τους.

«Με τους Βούλγαρους σωθήκαμε...στην εσωτερική αγορά όλοι θέλουν την αφρόκρεμα και δεν ξέραμε τι να κάνουμε τα δεύτερα ειδικά σε περιόδους με μεγάλη παραγωγή που

υπήρχε υπερπροσφορά. Ο Βούλγαρος σου λέει στέλνω ένα συρόμενο και γέμισέ το μου αγγούρι...δεν θέλει ποιότητες...»

ΜΘ, 39 ετών

«Οι Βούλγαροι ήρθαν την κατάλληλη περίοδο περιοχή πάνω που είχαμε αρχίσει να μαχνόμαστε...δεν σου ζητάνε ποιότητες και πληρώνουν...αν δεν ήταν αυτοί τα τελευταία 2-3 χρόνια θα έβλεπες θερμοκήπια να τα παίρνουν οι τράπεζες...δεν ξέρω τι κάνουν μετά τα προϊόντα και δεν με ενδιαφέρει...αρκεί που με πληρώνουν...»

ΜΓ, 37 ετών

Οι Βούλγαροι έμποροι έχοντας ρευστότητα δεν δυσκολεύονται στις πληρωμές των φορτίων ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό από αυτούς πληρώνει με μετρητά, έτσι τον τελευταίο καιρό η Βουλγαρία αποτελεί ένα δίκτυο διανομής κηπευτικών στα Βαλκάνια και την Ευρώπη απορροφώντας από τις όμορες χώρες λειτουργώντας ως το μεγάλο 'συσκευαστήριο' των μεγαλύτερων εταιριών διανομής φρούτων και λαχανικών της Ευρώπης. Στις εξαγωγές προς την Βουλγαρία και Ρουμανία η διάθεση των αγγουριών γίνεται με βάση το κιλό σε αντίθεση με την Ελλάδα που οι παραγωγοί πληρώνονται με το ζευγάρι, αυτή η διαδικασία όπως λένε οι παραγωγή είναι δικαιότερη για αυτούς. Την χειμερινή περίοδο που οι καιρικές συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές για αυτές τις χώρες να έχουν μεγάλη παραγωγή κηπευτικών η ζήτηση γίνεται ακόμα μεγαλύτερη ενώ το καλοκαίρι αγοράζουν από την περιοχή και μεγάλες ποσότητες καρπουζιών.

«Σε πληρώνουν μετρητά, ούτε επιταγές ούτε τίποτα...και ξέρεις τι σημαίνει μετρητά...κλείνεις πολλές υποχρεώσεις με αυτά...εγώ τους δίνω μόνο αγγούρι τον χειμώνα και καρπούζια το καλοκαίρι ό,τι δεν πάρουν οι Ιταλοί...»

ΣΓ, 45 ετών

«Στους Βούλγαρους δίνω αγγούρια με το κιλό, σκέψου ένα αγγούρι που ζυγίζει περίπου 330 γραμμάρια, τρία αγγούρια είναι περίπου ένα κιλό...βγάλε και το απόβαρο της παλέτας που είναι 50 κιλά...καλύτερα με το κιλό παρά όπως εδώ με το ζευγάρι...»

ΜΘ, 39 ετών

«Το 2013 για εμάς ήταν μια πολύ καλή χρονιά, θυμάμαι πέρυσι τον Μάρτιο πουλούσαμε 60 λεπτά το ζευγάρι στην εσωτερική αγορά και 1,10 το κιλό στις εξαγωγές

μας κυρίως στην Βουλγαρία. Φέτος δεν είναι τόσο καλά τα πράγματα, έχουμε μείωση γύρω στο 40% στις τιμές σε σχέση με πέρυσι και στις δύο αγορές»

ΜΓ, 47 ετών

“Όπως αναφέρει ο Stanimir Stefanov, Βούλγαρος έμπορος φρούτων και λαχανικών με έδρα την Σόφια η περιοχή των Φιλιατρών του παρέχει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που την κάνουν ανταγωνιστικότερη από άλλες στο να προμηθεύεται από αυτή τον μεγαλύτερο όγκο των κηπευτικών που εισάγει προς την Βουλγαρία. Επίσης αναφέρει πως έχει αναπτύξει και ισχυρότερους δεσμούς με μερικούς παραγωγούς αντικαθιστώντας σε πρωταρχικό στάδιο τις παλαιότερες στενότερες σχέσεις των παραγωγών της περιοχής με τους τοπικούς εμπόρους.

«Τα Φιλιατρά βολεύουν σε σχέση με την Κρήτη, έχουν ευκολότερη πρόσβαση μέσω της Εγγνατίας και δεν χρειάζεται να μπαίνουν τα φορτηγά σε καράβια και να χάνεις χρόνο και χρήμα, εδώ φορτώνεις και σε 12 ώρες το φορτηγό είναι Σόφια...παίρνω από την περιοχή αγγούρι, ντομάτες και καρπούζι. Στέλνω δικά μου φορτηγά η με τον ΡΙΜΚ (βουλγαρική μεταφορική). Προμηθεύομαι και από την λαχαναγορά Αθηνών αλλά δεν με σύμφερε γιατί τα ίδια αγγούρια με αυτά που παίρνω από τα Φιλιατρά μου τα 'έδιναν ακριβότερα. Είναι ευκολότερο εδώ να πάρω αγγούρια πάντως παρά ντομάτες, τις δίνουν αλλού...Συνεργάζομαι τέσσερα χρόνια με παραγωγούς στην περιοχή και ένας από αυτούς μου έχει βαφτίσει και το παιδί»

Stanimir Stefanov, Έμπορος της Plodkomers Ltd.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι στην περιοχή αυτή η συνεχής τριβή και οι συναλλαγές με Βούλγαρους εμπόρους και οι επισκέψεις παραγωγών της περιοχής στην Βουλγαρία τους γέννησε σκέψεις ακόμα και για ανάπτυξή τους στην εκεί αγροτική παραγωγή με στόχο τις αγορές της κεντρικής Ευρώπης.

«Δεν σου κρύβω ότι έχω πάει και έχω δει θερμοκήπια στην Βουλγαρία τα οποία σκεφτόμουν να τα αξιοποιήσω, ήταν από την εποχή του Ζίρκοβ, μεγάλες μονάδες, σου μιλάω τώρα για 500 στρέμματα, τα έχουν διάφοροι Βούλγαροι μεγαλοεπιχειρηματίες και τα νοικιάζουν αλλά είναι εγκαταλελειμμένα 20 χρόνια, θέλουν πολύ δουλειά για να τα αξιοποιήσεις άσε που δεν βρίσκεις και άκρη με αυτούς...»

Παραγωγός της περιοχής 50 ετών

Συμπεράσματα

Η περιοχή μελέτης σε αντίθεση με το μοτίβο της μικρής οικογενειακής εκμετάλλευσης αναπτύσσεται χρόνο με το χρόνο ενσωματώνοντας γρήγορα τις σύγχρονες τεχνολογικές γεωργικές πρακτικές.

Οι θερμοκηπιακές καλλιέργειες των Φιλιατρών ενσωματώνουν τις ιδιαιτερότητες του σύγχρονου βιομηχανικού μοντέλου παραγωγής με έμμεση επιρροή τους από την αγορά.

Αυτός ο υψηλόν εισροών βιομηχανοποιημένος κλάδος των πρώιμων κηπευτικών θερμοκηπίου στην περιοχή στα πρώτα του βήματα ενσωμάτωσε ένα οικογενειακό παραδοσιακό μοντέλο παραγωγής αλλά όσο αναπτυσσόταν και μεγάλωνε στρεμματικά υιοθετούσε όλο και περισσότερες από τις πρακτικές του βιομηχανικού μοντέλου. Καθώς η εκμετάλλευση γινόταν μεγαλύτερη η διαχείριση χρησιμοποιούσε ολοένα και περισσότερο την μισθωτή εργασία. Σε αυτή έπαιξαν καθοριστικό ρόλο και οι μετανάστες της περιοχής.

Στην περιοχή μπορούμε να δούμε δύο μορφές επιβίωσης των εκμεταλλεύσεων, η "συντηρητική" που προσπαθεί να επιβιώσει μέσω της αύξησης της προσωπικής εργασίας και μια περισσότερο "δυναμική" που χρησιμοποιεί περισσότερο τις σύγχρονες μορφές της αγοράς και του χρηματοπιστωτικού συστήματος και αποσκοπεί στην συνεχή μεγέθυνση.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί θερμοκηπιακών κηπευτικών της περιοχής είναι το κόστος παραγωγής. Οι μεγάλες δεσμεύσεις που απορρέουν από τις εξαρτήσεις με το χρηματοπιστωτικό σύστημα για την ανάπτυξη των εκμεταλλεύσεων, όπως και οι υψηλές τιμές των αγροχημικών και των σποροφύτων αλλά και οι χαμηλές τιμές των προϊόντων έφτασε αρκετούς παραγωγούς σε δύσκολη κατάσταση και τους ώθησε αναζήτηση νέων τρόπων διάθεσης που έρχονταν σε αντίθεση με τους παραδοσιακούς που απορρέουν από το συνηθισμένο πρωταρχικό οικογενειακό μοντέλο διατήρησης.

Οι παραγωγοί στην πλειοψηφία τους έχουν έσοδα από το γεωργικό επάγγελμα και δεν εμφανίζουν κάποιο εξωγεωργικό εισόδημα.

Οι κύριες υπό κάλυψη καλλιέργειες στην περιοχή είναι αυτές του αγγουριού και της ντομάτας με την περιοχή των Φιλιατρών να αποτελεί το τρίτο μεγαλύτερο θερμοκηπιακό κέντρο της Ελλάδας. Οι παραγωγοί κατανέμουν την καλλιεργητική στρατηγική τους σε δύο φυτεύσεις τον χρόνο με την πρώτη καλλιέργεια να γίνεται τέλος Δεκεμβρίου με αρχές Ιανουαρίου και την δεύτερη τον Ιούλιο, επιλέγοντας υβρίδια με χαρακτηριστικά τα οποία προσαρμόζονται πλήρως στα καταναλωτικά πρότυπα των αγορών που απευθύνονται.

Η συνεχής ανάπτυξη μέσω του βιομηχανοποιημένου συστήματος παραγωγής ωθεί τις θερμοκηπιακές μονάδες στην υιοθέτηση νέων καινοτόμων τρόπων παραγωγής για την Ελλάδα όπως οι η εκτός εδάφους καλλιέργεια κηπευτικών αλλά και στην συμμόρφωσή τους με τις επιταγές της ολοκληρωμένης διαχείρισης των καλλιεργειών, της πιστοποίησης των προϊόντων τους και της παραγωγής και την καταπολέμηση σύμφωνα με την ολοκληρωμένη διαχείριση εχθρών (IPM).

Οι θερμοκηπιακές μονάδες της περιοχής παρουσιάζουν μεγάλη απορροφητικότητα στα προγράμματα βελτίωσης με έμφαση στον εκσυγχρονισμό των μονάδων και την αυτοματοποίηση των εγκαταστάσεών τους και των συστημάτων παραγωγής τους, αν και η πρόσφατη οικονομική κρίση έχει οδηγήσει αρκετά προγράμματα που έχουν απορροφηθεί να μην μπορούν να πραγματοποιηθούν μέχρι το τέλος.

Στην περιοχή φαίνεται πως η δραστηριότητα των τοπικών εμπόρων παρά την μεγάλη τους επιρροή για μεγάλο χρονικό διάστημα στην εμπορία των προϊόντων, την τελευταία πενταετία να έχει περιορισθεί κατά μεγάλο ποσοστό. Αυτή η μείωση οφείλεται τόσο στην αύξηση του μεγέθους των εκμεταλλεύσεων μέσα στα χρόνια που πολλές από αυτές μπορούν να παράγουν αρκετές ποσότητες ώστε να μπορούν να διαπραγματευθούν και να εμπορευθούν μόνες τα προϊόντα τους σε διάφορες αγορές, ακόμα σημαντικό ρόλο στην περιοχή παίζουν και τα Super Market στα οποία γίνεται διάθεση τόσο από μεμονωμένους παραγωγούς όσο και από ομάδες παραγωγών στους οποίους παρέχουν σταθερότητα πληρωμών στο δύσκολο οικονομικό περιβάλλον της εποχής.

Η γεωγραφική θέση της περιοχής αλλά και η ποιότητα των παραγόμενων κηπευτικών που προσφέρει την κάνει ανταγωνιστική και σε εξαγωγικό επίπεδο με κύριους δέκτες των εξαγωγών της την γειτονική Ιταλία αλλά κυρίως και τις πρόσφατα ενταγμένες στην Ευρωπαϊκή ένωση χώρες της ανατολικής Ευρώπης Βουλγαρία και Ρουμανία. Η διοχέτευση των προϊόντων προς τις χώρες αυτές αποτέλεσε για τους παραγωγούς μια μεγάλη ανάσα καθώς μπορούν πλέον να εμπορευθούν όλη τους την παραγωγή, όχι μόνο τα 'άλφα' προϊόντα αλλά και τα δεύτερης και τρίτης διαλογής.

Η θερμοκηπιακή παραγωγή αποτελεί μια κατεξοχήν εντάσεως εργασίας διαδικασία που έχει ανάγκη την συνεχή απορρόφηση εργατικού δυναμικού. Την τελευταία εικοσαετία στην περιοχή ενσωματώθηκαν διάφορες εθνικότητες οικονομικών μεταναστών. Αρχικά εγκαταστάθηκαν Αλβανοί και Βούλγαροι και μετέπειτα Ρουμάνοι, αυτό το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα που κατέφθασε ανέπτυξε την γεωργική παραγωγή της περιοχής και 'μεγάλωσε' μαζί με την μεγέθυνση των θερμοκηπιακών μονάδων ενσωματώνοντας τις κοινωνικές δομές της περιοχής.

Παράλληλα με την μεγέθυνση των μονάδων και την υιοθέτηση όλο και περισσότερων πρακτικών από αυτές του σύγχρονου μοντέλου βιομηχανικής παραγωγής, αυξανόταν το κόστος παραγωγής αλλά και το κόστος εργασίας των

οικονομικών μεταναστών του πρώτου μεταναστευτικού ρεύματος όπου σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση έφερε τους παραγωγούς σε δυσμενή θέση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το νέο κύμα μετανάστευσης (δεύτερο κύμα) που κατέφθασε στην περιοχή από τις Αφρικανικές και Ασιατικές χώρες να λειτουργήσει ευεργετικά αφού προσέφερε την ίδια εργασία με μικρότερο κόστος.

Στην περιοχή παρατηρήθηκε και η περίπτωση αρκετών Ελλήνων την περίοδο της οικονομικής ύφεσης να στρέφονται στην αναζήτηση εργασίας στις θερμοκηπιακές μονάδες αλλά να αντιμετωπίζονται με επιφυλακτικότητα τόσο από τους παραγωγούς όσο και από τους ίδιους τους οικονομικούς μετανάστες που είχαν παγιώσει την θέση τους στην εκμετάλλευση. Ακόμα παρατηρείται ιδίως στις μεγαλύτερες μονάδες της περιοχής οι Έλληνες και από το πρώτο μεταναστευτικό κύμα εργάτες, να αποτελούν "οδηγούς" για τους εργάτες από τις χώρες προέλευσης του δεύτερου μεταναστευτικού κύματος και να έχουν έναν ρόλο επιτακτικό.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος απασχολεί μόνιμους εργάτες, χαρακτηριστικό το οποίο φανερώνει την ολοένα και μεγαλύτερη ανεξάρτηση των θερμοκηπιακών εκμεταλλεύσεων της περιοχής από την οικογενειακή εργασία σε συνάρτηση με την μεγέθυνση και την εξάρτησή τους από την ξένη μισθωτή εργασία.

Οι θερμοκηπιακές μονάδες αποτελούν στην πλειοψηφία τους εκμεταλλεύσεις τις οποίες κληρονομήσαν οι παραγωγοί και τις μεγάλωσαν στρεμματικά, σε αυτή την διαδικασία τους βοήθησαν εκτός από τα προγράμματα ανάπτυξης και οι δευτερεύουσες καλλιέργειές τους και κυρίως αυτή του καρπουζιού. Σχεδόν όλοι οι παραγωγοί του δείγματος έχουν ως δευτερεύουσα καλλιέργεια την υπό χαμηλή κάλυψη καλλιέργεια καρπουζιού η οποία τους προσδίδει ένα σημαντικό επιπλέον εισόδημα.

Το διεθνοποιημένο αγροδιατροφικό σύστημα επιτάσσει συγκεκριμένα πρότυπα καλλιεργητικών προϊόντων με τους παραγωγούς να είναι πλήρως εξαρτημένοι από τις εταιρίες αγροεφοδίων οι οποίες έχουν ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξής τους στην περιοχή. Αυτή η εξάρτηση των παραγωγών σε συνδυασμό με την οικονομική ύφεση και την μη παροχή πιστώσεων στην πλειοψηφία αυτών τους κάνει έναν αδύναμο κρίκο της παραγωγικής διαδικασίας.

Έτσι θέλοντας να διεκδικήσουν καλύτερες συμφωνίες με τις εταιρίες αγροεφοδίων όσο και να διοχετεύσουν τα προϊόντα τους σε περισσότερες αγορές με καλύτερες τιμές πολλοί από αυτούς κατανόησαν ότι πρέπει να οργανωθούν σε συνεταιρισμούς και ομάδες παραγωγών. Επίσης έτσι μπόρεσαν να διεκδικήσουν περισσότερα εκτός από την εμπορία και από το ίδιο το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Blanc, J. and Klendal, P. R. (2012), “The Brazilian Organic Food Sector: Prospects and Constraints of Facilitating the inclusion of Smallholders”, *Journal of Rural Studies*, Vol 28, No 1, pp 142-154.

Boselie, D., Henson, S. and Weatherspoon, D. (2003), “Supermarket Procurement Practices in Developing Countries: Redefining the Roles of the Public and Private Sectors”, *American Journal of Agricultural Economics*, 85 (5): 1155-61.

Cadilhon, J.-J. (2005), *Business-to-Business Relationships in the Vegetable Marketing System of Ho Chi Minh City (Vietnam)*. Ph.D. thesis, University of London, Wye.

Davis, J (1980), “Capitalist Agricultural Development and the Exploitation of the Propertied Labourer” In Buttel, F and Newby, H (Eds) *The Rural Sociology of the Advanced Societies: Critical Perspectives*, Montclair, N.J: Allanheld, Osmun.

Djurfeldt, G (1996) “Defining and operationalizing family farming from a sociological perspective”, *Sociologia Ruralis* 36 (3), pp 340-351.

EC (European Commission) (2006), *Labour Migration Patterns in Europe: Recent Trends, Future Challenges*, Brussels: EC

Friedland, W H, Barton, A and Thomas, R J (1981) “*Manufacturing Green Gold: Capital, Labour and Technology in the Lettuce Industry*”, Cambridge University Press, Cambridge.

Friedman, H (1986), “Patriarchy and property: a reply to Goodman and Redclift”, *Sociologia Ruralis*, 26, pp 186-193.

Gasson, R and Errington, A (1993), *The Farm family business*, Wallingford: CAB International.

Goodman, D. and M.Redclift (1988), “Problems in analyzing the agrarian transition in Europe”, *Comparative Studies in Society and History*.

Kasimis, C and Papadopoulos, A G (1997), “Family Farming and Capitalist Development in Greek Agriculture: A Critical Review of the Literature”, *Sociologia Ruralis*, 37 (2) pp. 209-227.

Kasimis, C, Papadopoulos, A G and Zacoboulou, E (2003) “Migration in Rural Greece”, *Sociologia Ruralis* 43 (2) pp. 167-184.

Kasimis, C. and Kassimi, C. (2004) “Greece: a History of Migration”, *Migration Information Source*, Migration Policy Institute

Kasimis, C. and Papadopoulos, A.G. (2005), “The Multifunctional Role of Migrants in the Greek Countryside: Implications for the Rural Economy and Society”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol 31(1), pp. 99-127.

Lang, T and Heasman, M (2004), “*Food Wars: the Global Battle For Minds, Mouths and Markets*”, Earthscan, London.

Lines, Th (2010) “Speculation in food commodity markets”, World Development Movement (April 2010), www.wdm.org.uk

Mann, S. and Dickinson, J. (1978), “Obstacles to the Development of a Capitalist Agriculture”, *Journal of Peasant Studies*, 5 (4), pp 466-81.

McMichael, P. (2009), “Banking on Agriculture: A Review of the World Development Report 2008”, *Journal of Agrarian Change*, 9 (2), pp 235-46.

Newby, H. (1980), "Trend report: rural sociology", *Current Sociology*, 28 (1), pp 1-141.

OECD, (2007), "*A Profile of Immigrant Populations: Data from OECD Countries*".

Ploeg, J D van der (2008), "*The New Peasantries: Struggles for Autonomy and Sustainability in an Era of Empire and Globalization*", London: Earthscan.

Ploeg, J D van der (2010), "The Food Crisis, Industrialized Farming and the Imperial Regime", *Journal of Agrarian Change*, Vol 10, No1 , pp 98-106.

Prasch, R (2008) "*How Markets Work- Supply, Demand and the Real World*", Edward Elgar, Cheltenham, UK and Northampton MA, USA.

Whatmore, S (1990). "*Farming woman: Gender, work and family enterprise*", London: Macmillan Academic and Professional Ltd.

Ελληνόγλωσσα

Βαΐου, Ν., Χατζημιχάλης, Κ. (1997) “*Με τη Ραπτομηχανή στην Κουζίνα και τους Πολωνούς στους Αγρούς*”, Εξάντας, Αθήνα.

Βεργόπουλος, Κ. (1975) “*Το Αγροτικό Ζήτημα στην Ελλάδα*”, Εξάντας, Αθήνα.

Κασίμης, Χ (2007) “*Σημειώσεις Αγροτικής Κοινωνιολογίας*”, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Κασίμης, Χ. Ζακοπούλου, Ε. και Παπαδόπουλος, Α.Γ. (2003), “*Η Συμβολή των Μεταναστών στη Σύγχρονη Οικογενειακή Εκμετάλλευση: Μελέτη τριών Παραδειγματικών Περιοχών*”, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Τεύχη 111/112.

Κίττας, Κ. Κατσούλας, Ν. Και Μπαρτζάνας (2011), Θ. , “*Δυνατότητες και προοπτικές εξάπλωσης θερμοκηπίων στην Ελλάδα*”, *Γεωργία και Κτηνοτροφία*, 10, 19-26.

Μωϊσίδης, Α (1988) “*Η Συμβολαιακή Γεωργία στην Ελλάδα*”, Έκδοση Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδας”.

Κουλιέρης, Μ (2013) “*Τα Θερμοκήπια στο Δήμο Καντάνου-Σελίνου: Παραγωγοί, Έμποροι, Εργάτες*”, Μεταπτυχιακή Μελέτη, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ

A. Προσωπικά Στοιχεία

Ποια είναι η ηλικία σας;

Ποιος είναι ο τόπος γέννησής σας;

Πόσα χρόνια δραστηριοποιήστε στην περιοχή;

Από πόσα άτομα αποτελείται η οικογένειά σας;

Θα ήθελα να μου αναπτύξετε τα προσωπικά στοιχεία των μελών της οικογένειάς σας (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο και αντικείμενο απασχόλησης).

B. Στοιχεία για την Αγροτική Εκμετάλλευση

Πότε ξεκινήσατε να ασχολείστε με τις θερμοκηπιακές καλλιέργειες;

Τι καλλιεργούσατε και τι καλλιεργείται μέσα στο διάστημα που ασχολείστε με την παραγωγή κηπευτικών;

Πόσα στρέμματα διαχειρίζεστε;

Κατείχαν οι γονείς σας θερμοκήπια και από πόσα στρέμματα αρχίσατε να διαχειρίζεστε την δική σας εκμετάλλευση;

Πήρατε κάποια βοήθεια μέσα από τα επιδοτούμενα προγράμματα;

Η είσοδος μεταναστών στην περιοχή σας βοήθησε στην μεγέθυνση της εκμετάλλευσής σας;

Τα χρόνια που καλλιεργείτε είχατε κάποια σχέση χρηματοδότησης από χρηματοπιστωτικό σύστημα ή πορευθήκατε εξ ολοκλήρου με δικά σας κεφάλαια;

Η πρόσφατη οικονομική κρίση επέφερε αλλαγές στην διαχείριση και την στρατηγική των καλλιεργειών σας;

Γ. Στοιχεία για τους Απασχολούμενους

Το θερμοκήπιο αποτελεί την βασική σας εργασία ή έχετε και κάποιο εξω-γεωργικό επάγγελμα;

Εκτός από εσάς ποια μέλη της οικογένειά σας απασχολούνται στην εκμετάλλευσή;

Απασχολείται μόνιμους ή εποχιακούς εργάτες;

Τι εθνικότητας είναι οι εργάτες σας;

Πόσα χρόνια τους απασχολείτε;

Πόσα μεροκάματα πραγματοποιούν οι εργάτες σας;

Ποιες οι είναι οι δραστηριότητες των εργατών στο θερμοκήπιο(ανά τομέα εργασίας);

Τι αλλαγές επέφερε η κρίση σε σχέση με το εργατικό δυναμικό;

Τι μεροκάματο δίνεται στο εργατικό σας προσωπικό και με ποιόν τρόπο(πληρωμή καθημερινή, εβδομαδιαία, μηνιαία);

Δ. Στοιχεία για την Παραγωγή

Ποια είδη λαχανικών καλλιεργείτε σήμερα;

Ποιο είναι το κόστος παραγωγής για κάθε είδος;

Εφαρμόζεται προγράμματα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και πιστοποιείται η διαδικασία παραγωγής σας;

Αν ναι είδατε κάποιο όφελος από την πιστοποίηση;

Εφαρμόζεται προγράμματα (IPM) ολοκληρωμένης φυτοπροστασίας;

Αξιοποιείται τους φυσικούς εχθρούς της περιοχής;

Ποιο είναι το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζεται στην καλλιέργειά σας;

Τα προϊόντα σας θεωρείται ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά;

Τι μέτρα λαμβάνεται για το περιβάλλον;

Τι κάνετε τα πλαστικά κάλυψης εδάφους ή τα υδροπονικά υποστρώματα;

Τι πρέπει να προσέξει κάποιος ο οποίος αποφασίσει να ασχοληθεί με την θερμοκηπιακή καλλιέργεια;

Τι υβρίδια χρησιμοποιείτε, από ποιους τα προμηθεύεσθε και για ποιο λόγο;

Όσα χρόνια παράγετε έχετε παρατηρήσει αλλαγές στον τομέα της διάθεσης και της χρήσης αγροεφοδίων και πως επηρέασε αυτό την παραγωγή και την εκμετάλλευσή σας;

Οι αλλαγές στην παραγωγή πιστεύετε ότι ήταν προς όφελος του παραγωγού ή όχι;

Εφαρμόζετε νέες καλλιεργητικές μεθόδους;

Ε. Στοιχεία για την Εμπορία

Πως εμπορεύεστε το παραγόμενο προϊόν σας;

Είστε οργανωμένος σε κάποια ομάδα παραγωγών;

Ποια η σχέση σας με τους τοπικούς εμπόρους, συνεταιρισμούς, τα Super Market και τις αγορές αγροτικών προϊόντων;

Η Επωνυμία σας μπαίνει πάνω στην συσκευασία των κηπευτικών προϊόντων;

Υπάρχει διακύμανση των τιμών μεταξύ εμπόρων Super Market και λαχαναγοράς και πώς διαμορφώνεται αυτή η κατάσταση σήμερα;

Πως πραγματοποιούνται οι πληρωμές αυτών που αγοράζουν τα προϊόντα σας;

Οι διακυμάνσεις στην αγορά επηρεάζουν την τιμή του προϊόντος;

Ποια η διαδρομή του προϊόντος σας από το θερμοκήπιο έως το ράφι του καταναλωτή;

Εκτός από την εγχώρια αγορά προμηθεύετε και αγορές στο εξωτερικό;

Είστε ικανοποιημένος από τον τρόπο διάθεσης του προϊόντος σας και τι θα συνιστούσατε σε έναν νέο παραγωγό πάνω σε αυτό το θέμα;